Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

HANS CHRISTIAN BJERG

Dannebrog

HISTORIEN OM ET KRISTENT OG NATIONALT SYMBOL

HOVEDLAND

DANNEBROG

Hans Christian Bjerg

DANNEBROG

– historien om et kristent og nationalt symbol

HOVEDLAND

DANNEBROG
© Hans Christian Bjerg og Forlaget Hovedland, 2006
Omslag: Harvey Macaulay, Imperiet
Billedet side 2: Johannes Larsen,
Sommer, solskin og blæst, 1899
Tilrettelæggelse: Finn Brohus
Sat med Legacy Serif
Trykt hos Nørhaven, Viborg

Printed in Denmark, 2006

ISBN: 87-7739-906-4
ISBN 13: 978-87-7739-906-0

Forlaget Hovedland
www.hovedland.dk
mail@hovedland.dk

INDHOLDSFORTEGNELSE

I FLAGET SOM IDENTITETSSYMBOL 7
„Flaget blaffer rødt og hvidt. / Her er Danmark, dit og mit“

II LEGENDEN OM DANNEBROG OG FLAGETS INDFØRELSE I DANMARK 11
„Fra himlen er du faldet, / du Danmarks helligdom“

III DANNEBROG TIL SØS OP TIL 1800-TALLET 25
„Vift stolt på Codans bølge, / blodrøde Dannebrog“

IV DANNEBROG SOM HÆR- OG KRIGSFANE OP TIL 1800-TALLET 41
„Et flag er smukkest i modvind, / så føler vi først det er vort“

V DANNEBROG BLIVER FOLKETS FLAG I 1800-TALLET 49
„Vor himmel skifter farve brat, / men aldrig folkets flag“

VI DANNEBROG I SORG OG GLÆDE I 1900-TALLET 69
„Der er ingenting, der maner, / som et flag, der går til top“

VII DANNEBROG I POESI OG FØLELSER 99
„Derfor blotter vi vore hoveder, / hver gang flaget går til top“

VIII DANNEBROG I DET MODERNE DANMARK 113
„Lad os hejse vort flag, / se, det åbner vor dag“

IX DANNEBROGS ANVENDELSE 125
„Vid, det er en ære, / Dannebrog at bære“

LITTERATUR 132
„Om Dannebrog jeg veed, / det faldt fra Himlen ned

LEX
LEX
LEX

FLAGET SOM IDENTITETSSYMBOL

„Flaget blaffer rødt og hvidt.
Her er Danmark, dit og mit“

Et par unge danskere er på vej til en fodboldkamp, hvor det danske landshold skal spille. De har malet ansigterne som Danmarks nationalflag, det hvide kors på rød bund.

Der er fødselsdag i kolonihaven. Familien er samlet, og man vil gerne gøre det hele lidt festligt. Dannebrog hejses på den opstillede flagstang.

I Damaskus, Syriens hovedstad, brænder en rasende folkemængde et flag af. Det er rødt med et hvidt kors. Det er en enkel, men effektiv måde at vise deres vrede på mod det, de opfatter som danskernes manglende respekt for profeten Muhammed og religionen Islam.

Det danske flag er hejst på Hans Ø, en øde ø nordvest for Grønland, mellem Grønland og Canada. Det markerer dansk suverænitet.

Disse fire billeder viser, i hvor mange forskellige sammenhænge flaget bliver anvendt. Det er både til fest og til sjov, til alvor og problemer. De viser også, at symboler gennemsyrer vores liv og signalerer identitet, rettigheder og interesser. Sådan har det været til alle tider.

Ingen stat har i historiens løb kunnet undvære et flag eller et identitetssymbol, og flagenes forskellige udformning afspejler samtidig staternes historiske eller politiske udvikling. Flaget har således allerede meget tidligt haft en helt nødvendig samlende og identitetsdannende funktion i militær sammenhæng.

Dannebrog har været anvendt som de danske kongers og de danske interessers symbol gennem snart 700 år. Dette gør Dannebrog til et af de ældste statsflag i verden sammen med det schweiziske, der blev anvendt første gang i 1339, og muligvis det østrigske, som dog ikke altid har set ud, som det gør i dag.

Vi diskuterer ofte, hvad dansk kultur er, og hvordan vi skal forholde os til dette begreb. Uanset hvordan vi vender og drejer spørgsmålet, så spiller flaget en afgørende rolle. Flaget repræsenterer den danske statsdannelses etikette og det skiftende indhold i denne, som har gjort sig gældende for det geografisk afgrænsede område, som er Danmark.

◀ Kunstneren Bjørn Nørgaards fremstilling af den danske middelalder, hvori legenden om Dannebrogs fremkomst indgår i øverste venstre hjørne. En af 11 gobeliner, der viser Danmarks historie, ophængt i Christiansborgs Riddersal 2000.

Dannebrog falder ned fra himlen 1219. Loftsmaleri på Christiansborg af Professor Kræsten Iversen 1927-31.

Danmark er en af verdens ældste statsdannelser, og denne kendsgerning afspejler sig også i, at vort flag i princippet har set ud på samme måde det meste af den tid, Danmark har eksisteret. Det er en unik foreteelse set i global sammenhæng. Danmark har undgået store politiske omvæltninger, ideologiske forandringer og at blive indlemmet i større riger. Dette er nok en del af forklaringen på, at Dannebrog har kunnet vedvare som symbol for Danmark og dansk kultur.

Gennem sin stærke symbolværdi bliver et flag også identisk med følelser. En dansker, der har levet mange år uden for Danmark og i havnen ser et skib med Dannebrog agter, kniber måske en tåre, fordi det bringer følelser frem hos ham - om hans barndom i Danmark, om hans forældre, eller blot længslen efter den danske sommer og det landskab, som han på en eller anden måde føler sig knyttet til fra barndommen. Det er den følelse, vi kan kalde nationalfølelsen. Hvis denne nationalfølelse, og det gælder selvfølgelig ikke kun for danskere, kammer over i en opfattelse af, at danskere er bedre end alle andre i verden, så taler vi om nationalisme eller en nationalistisk indstilling, hvor flaget også spiller en rolle som symbol. Men anvendelse af et flag er ikke nødvendigvis udtryk for eller det samme som nationalisme.

Uanset globalisering, alliancer og vidensudvekslinger, så er der ingen tvivl om, at nationalflagene er kommet for at blive. Det første, de mange nye stater, der er opstået i de seneste årtier, foretager sig, er at udforme et flag og et statsmærke for at skabe samling og identitet.

Man kan skelne mellem stat og nation. En stat er i denne betydning et politisk baseret geografisk område, der for eksempel kan rumme flere kul-

turer eller omfatte flere forskellige sprog. En nation er i denne betydning en afgrænset gruppe af mennesker, der taler det samme sprog og har en fælles kulturel udvikling, samtidig med at de enkelte individer klart opfatter sig som en del af den samlede gruppe og identificerer sig med denne. Danmark er i historisk perspektiv - og i hvert fald efter 1864 – et eksempel på en konstruktion, hvor staten har været identisk med nationen. Dannebrog blev fra at være først kongens, så statens symbol til nationens og folkets symbol.

Noget af det særlige ved Dannebrog er, at det i sit udgangspunkt var et kristent symbol. Der er ubestrideligt tale om et æstetisk smukt flag, som i øvrigt overholder de heraldiske farveregler, og derved markerer det hvide kors præcist. Vores multikulturelle og etniske nutid sætter dog berettiget spørgsmålstegn ved, hvorvidt denne opfattelse fortsat kan opretholdes.

Trods det danske flags lange historie og store udbredelse, der selv i international sammenhæng er bemærkelsesværdig, er det aldrig lykkedes at få en dansk flaglov vedtaget eller at få officielle danske flagregler udstedt. Dette forklarer måske Dannebrogs store folkelige popularitet.

„Dannebrog – historien om et kristent og nationalt symbol" er tænkt som en redegørelse for det danske flags historie og den måde, vi har anvendt det på, og indeholder overvejelser om dets fremtidige funktion i et moderne samfund. Dagligdagen går hurtigt, og ofte glemmer vi, hvad baggrunden er for de mest nære ting. Målet er at genopfriske Dannebrogs historie, et stykke dansk kulturhistorie.

Professor Bjørn Nørgaards fremstilling af Dannebrog-legenden. Udsnit af gobelin på Christiansborg 2000.

LEGENDEN OM DANNEBROG OG FLAGETS INDFØRELSE I DANMARK

„Fra himlen er du faldet,
du Danmarks helligdom“

Den gamle legende

Legenden fortæller, at et flag „faldt ned fra himlen“ under slaget ved Lyndanisse den 15. juni 1219. Under felttoget, der i virkeligheden også var et korstog mod hedningerne i Estland, fortælles det, at danskerne blev trængt tilbage, men så skete der et mirakel i form af, at et flag med „et hvidt kors på en ulden dug“ dalede ned fra himlen og foldede sig ud, samtidig med at der hørtes en røst, der sagde, at når dette tegn blev holdt højt, skulle danskerne sejre. Dette flag blev kaldt Dannebrog, der kan oversættes med „danernes klæde“. Ordet brog kan også anvendes om bukser. Noget, der har fået et par forfattere til at fremsætte den teori, at dette flag oprindeligt skulle have haft to splitter, således at flaget lignende et par bukser! Det har naturligvis ikke noget på sig.

Legenden omkring Dannebrogs tilsynekomst er meget smuk, men oplagt problematisk og savner enhver form for autenticitet. Den er ikke desto mindre forankret i den danske selvforståelse.

◀ C.A.Lorentzens maleri fra 1808 om legenden om Dannebrog. Som stik fik dette stor betydning for Dannebrogs voksende popularitet i 1800-tallet

Den første omtale af Dannebrog

Først i 1500-tallet har vi skriftlige vidnesbyrd om det, der var blevet danskernes flag. 1520-23 udgav Christiern Pedersen i „Danske Krønike“ fortsættelsen af Saxos historie. Under omtalen af Erik af Pommern hedder det, at da denne i 1436 flygtede til Gotland, medbragte han fra Kalundborg Slot „en bannere, som kallis Dannebroge, huilcken Gud sende dannske mend ned aff himmelen med sin hellige engill, ath the skulle före hannom i krigh mellom dem og thieres fiender, som the och offthe giordwe och wonde ther med stuor pris och ære“. [et banner, som kaldes Dannebrog, og som Gud sendte de danske fra himmelen, så at de kunne føre det i krig mod deres fjender, hvilket de ofte gjorde og vandt stor pris og ære.]

Under omtalen af Valdemar 2. Sejr fra begyndelsen af 1200-tallet nævner Christiern Pedersen, at det i en svensk og sachsisk krønike fortælles, hvordan Valdemar drog ind i Rusland og dér udrettede store gerninger. Endvidere hedder det, at „somme mene och sige, at samme kongh Valdemar skulle fange Dannebroggi nied aff himmelen samme tiid, som er et huit korss i en röth felt“.

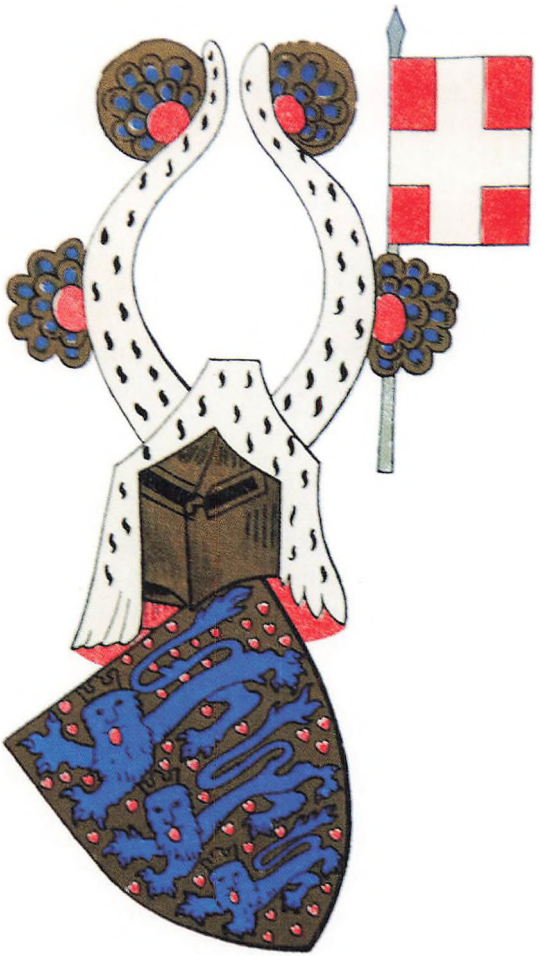

Den ældste kendte fremstilling af Dannebrog. Fra den nederlandske våbenbog „Armorial Gelre" fra 1370-85.

[nogle mener, at samme kong Valdemar fik nedsendt Dannebrog fra himmelen på samme tid, der er et hvidt kors i et rødt felt.]

Franciskanermunken Petrus Olai, der sad i Roskilde, siger i et latinsk håndskrift formentlig fra 1527, at „Valdemar den anden angreb fra søen Estland ... og overvandt efter mange kampe landet og omvendte det til kristendommen". I et slag ved Lyndanisse i 1219 skulle ærkebispen Andreas af Lund have bedt for dansk sejr med oprakte arme. Når han blev træt, og armene sank ned, gik det tilbage for danskerne. Bispens arme blev nu understøttet, og danskerne vandt.

Et andet sted hos Petrus Olai hedder det, at Valdemar 2. Sejr i 1208 ved Féllin i Estland bekrigede hedningerne i dette land. Da danskerne var ved at tabe, anråbte de Gud om hjælp, „og straks lønnedes de med et banner, der faldt fra himlen, mærket med et hvidt kors, som var indtrykt i en ulddug, hvorhos de hørte en røst i luften, at når de holdt dette højt i vejret, skulle de straks knuse deres fjender og få en fuldstændig sejr. Hvilket også skete. Men det banner plejer sædvanligvis at kaldes Danebroge". Petrus Olai byggede vistnok på en nu tabt kilde i forbindelse med sine historiske optegnelser, men i hvilken grad dette påvirkede hans fremstilling af Dannebrogs fremkomst, ved vi ikke. Han var imidlertid klar over lighederne og uoverensstemmelserne omkring slagene ved henholdsvis Féllin i 1208 og Lyndanisse i 1219. Selv om fremkomsten af Dannebrog først omtales i forbindelse med Féllin, blev Dannebrog hos Petrus Olai omtalt i forbindelse med slaget ved Lyndanisse. Han kædede banneret sammen med den bedende biskop med de oprakte arme. Slaget

ved Lyndanisse blev udkæmpet på Sankt Vitus' dag, den 15. juni 1219, og denne dag blev af eftertiden betragtet som Dannebrogs „fødselsdag".

Dannebrog som kongens banner i 1300-tallet

Hvordan skal vi nu opfatte disse oplysninger, der er noteret omkring 300 år efter, at de omtalte begivenheder skulle have fundet sted? Vi må søge hjælp i andre kilder. Det står dog fast, at det aldrig er lykkedes at finde oplysninger om begivenheden i samtiden eller for den sags skyld i 1200-tallets bevarede materiale. Til gengæld kan vi konstatere, at det røde flag med det hvide kors har været anvendt fra midten af 1300-tallet som den danske konges mærke.

Hvad angår selve legenden, så er den ikke unik, men kendes i flere forskellige varianter i historien.

Den byzantinske kejser Konstantin (274-337) skulle under et slag i 312 have set et kors over solen og samtidig hørt en stemme, der sagde „Ved dette tegn skal du sejre" (In hoc signo vinces). Bortset fra banneret er denne legende den samme som Dannebrog-legenden. Det fortælles også, at i september 1217 skulle der i Spanien ved Alcazar under en kamp mellem kristne riddere og mauriske krigere i luften over de kæmpende have vist sig et gyldent kors på hvid bund. Underet skulle være indberettet til Pave Honorius 3. Da Valdemar Sejr i 1214 blev gift med Berengaria, der var portugisisk prinsesse, er det muligt, at kendskabet til underet fra 1217 ad den vej skulle være vandret til Danmark.

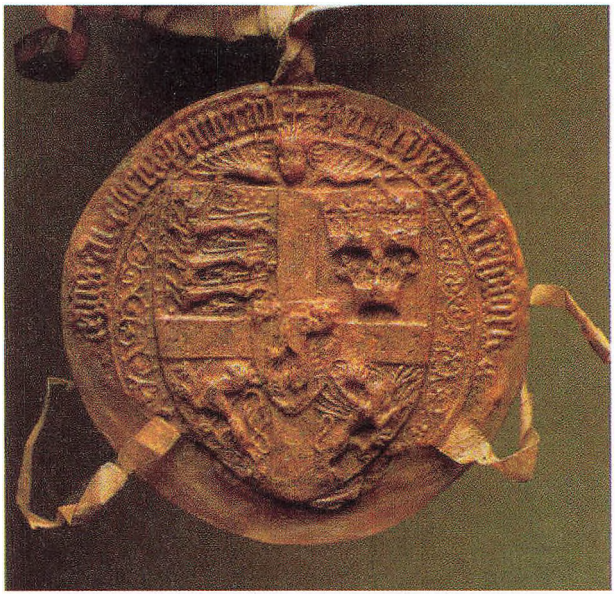

Erik af Pommerns segl fra 1398 viser i øverste felt tre løver, der holder en Dannebrogsfane. Det ældste eksempel på Dannebrog anvendt på segl.

I 1700-tallet lancerede man i Sverige, under henvisning til gamle sagn, en legende, der fortalte, at Erik den Hellige under et korstog til Finland i 1157 under et slag skulle have set et gyldent kors med den blå himmel som baggrund. Legenden, der ikke har nogen som helst autenticitet, skulle angiveligt knytte det senere svenske flag, der først kendes fra begyndelsen af 1600-tallet, til en mere guddommelig og værdig oprindelse, svarende til den påståede fremkomst af det danske flag.

Kong Hans' kåbe fra omkring 1500 med Dannebrogsskjoldet. En meget tidlig anvendelse af Dannebrog. *Nationalmuseet.*

Det rød-hvide korsbanners oprindelse

Hvad angår selve legenden, er der tale om en vandre-legende, som har været oplagt i forbindelse med de korstog, der fandt sted i 1100- og 1200-tallet. Flag og bannere med kors indsat blev helt naturligt anvendt i denne periode i mange forskellige forbindelser. Kun få af disse bannere overlevede dog på længere sigt som konge- og statsflag.

To af de store korsridderordener, Tempelridderne og Johanniterordenen, havde korsbannere. Tempelridderne et rødt kors på hvid bund, og Johanniterordenen et hvidt kors. Disse bannere har utvivlsomt været en inspiration flere steder i Europa, hvor man på samme tid kæmpede mod hedninger, især i Østeuropa. For eksempel benyttedes i Savoyen allerede i 1200-tallet et flag med et hvidt, ligearmet kors på rød bund. Måske har det været inspireret af Johanniterordenen, måske har der ligefrem været tale om en gave fra ordenen. Savoyen spillede en afgørende rolle i Italiens samling i 1800-tallet, og flaget kom derfor som våben ind i det italienske statsvåben, hvor det befandt sig frem til 2. verdenskrig.

Det schweiziske flag menes også at stamme fra Johanniterordenen. Det blev første gang anvendt af edsforbundet under den schweiziske frihedskrig i 1339.

Den ældste afbildning af et flag med et hvidt kors på rød bund med forbindelse til Danmark findes i den nederlandske våbenbog „Armorial Gelre". Denne herold, der er koloreret, menes at stamme fra 1370-86, men afbilleder sandsynligvis nogle våbner, der har været benyttet før dette tidsrum. Under betegnelsen *die coninc van denmarke* (kongen af Danmark) ses et guld skjold med tre blå løver mellem udstrøede røde hjerter,

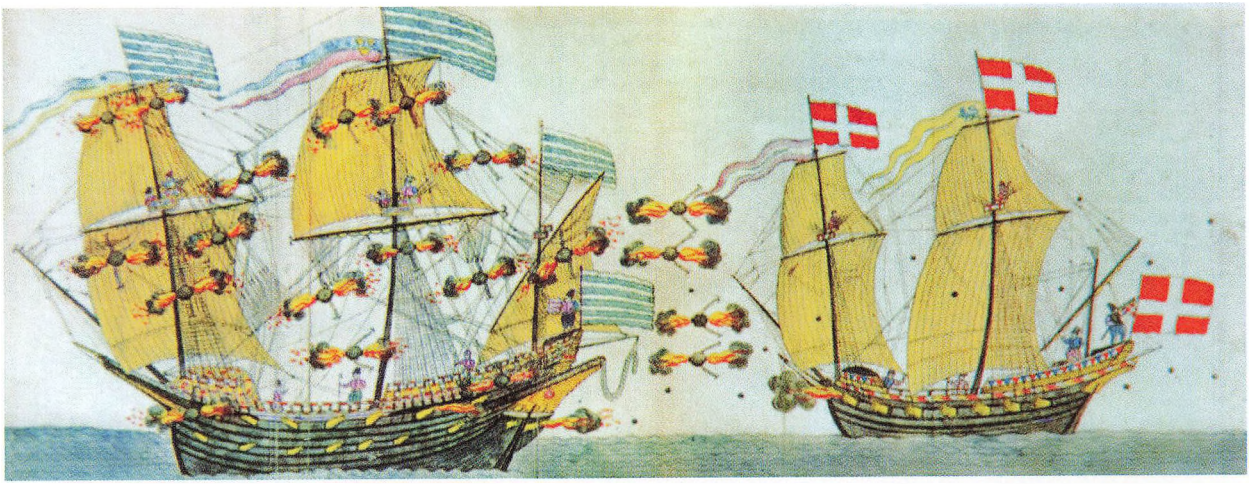

Tegning i et manuskript af Rudolf von Deventer fra 1585. Den viser en kamp mellem et dansk og et svensk skib under krigen 1563-70. Det danske skib fører stutflag. Bemærk det svenske flag, som det blev benyttet frem til 1620'erne. *Det kgl. Bibliotek.*

et våben, som de danske konger beviseligt har benyttet siden 1100-tallet. Som hjelmtegn ses en samtidig tøndehjelm med horn, der er betrukket med hermelin og endvidere forsynet med pomponer af påfuglefjer. I en af disse pomponer er stukket et lille, kvadratisk banner, rødt med et ligearmet hvidt kors, et såkaldt bjælkekors.

Med våbnet i „Armorial Gelre" er vi formentligt så tæt på indførelsen af Dannebrog, som det er muligt. Meget tyder således på, at det er Valdemar Atterdag, der var konge fra 1340-75, som indførte dette kristne banner i Danmark. Det interessante i denne forbindelse er, at Valdemar Atterdag var på pilgrimsrejse i 1347. Han modtog ridderslaget ved Kristi grav. En rimelig formodning vil være, at han under denne rejse har hjemført et korsbanner eller måske blot er blevet inspireret i forbindelse med rejsen. Den danske konge fik under rejsen kontakt med paven i Avignon. Denne forbindelse udnyttede han til at styrke sin stilling over for kirken i Danmark. Måske har han med korsbanneret villet understrege, at han herskede med udgangspunkt i kristendommen. Men han kæmpede ikke mod hedninger i Estland, idet han allerede i 1346 havde overdraget dette land til den tyske ridderorden for 19.000 mark rent sølv. Den her antydede linje fulgte Valdemar Atterdag op ved at sætte korset i sit såkaldte rettergangssegl fra 1356-57. For Valdemar Atterdag har det uden tvivl været afgørende at benytte det hvide kors på rød bund som et kristent symbol. Som kongemærke benyttede han de tre løver, der al-

Titelbladet på Christiern Pedersens trykte Saxo-krønike fra 1514, hvor Dannebrogsskjoldet ses på et banner.

lerede på dette tidspunkt var et gammelt symbol for den danske kongemagt. Endelig er det værd at notere sig, at Valdemar Atterdag var på besøg hos den tysk-romerske kejser, der også anvendte en rød fane med et hvidt kors. Den danske konges brug af en fane svarende til kejserens kan have haft vasalmæssig eller en korstogsmæssig baggrund, eller måske en kombination af begge dele, således at dette kristne mærke også blev kongens personlige.

I en anden nederlandsk våbenbog fra 1380-90, Bellenville-bogen, er fundet et skjold med et kors i under betegnelsen *Denenbrock*. Det er første gang, vi i en kilde støder på navnet „Dannebrog".

Erik af Pommerns anvendelse af Dannebrog

Vi kender ikke brugen af den røde fane med det hvide kors under Margrethe I., men hendes efterfølger, Erik af Pommern, anvendte banneret. På hans rigssegl ses det kors, som Valdemar Atterdag havde indført, og som delte våbnet i fire dele. I dette våbens fornemmeste felt, øverst til venstre, heraldisk højre, ses de tre løver omgivet af hjerter. Løverne holder i fællesskab med poterne en fane eller et banner, der viser det hvide kort på rød bund. En interessant heraldisk konstruktion.

Vi hører flere gange dette rigsbanner omtalt, også i svenske kilder. I en svensk rimkrønike hedder det således i forbindelse med den svenske rejsning mod Erik af Pommern i 1439, at danskerne havde ført „Danabroka" med vold og magt ind i Sverige i den hensigt at undertrykke de svenske „tre kroner". Da Erik af Pommern måtte opgive tronen i 1438, medtog han flere af rigets skatte fra Kalundborg Slot, heriblandt et „bannere, som kaldes dannebroge".

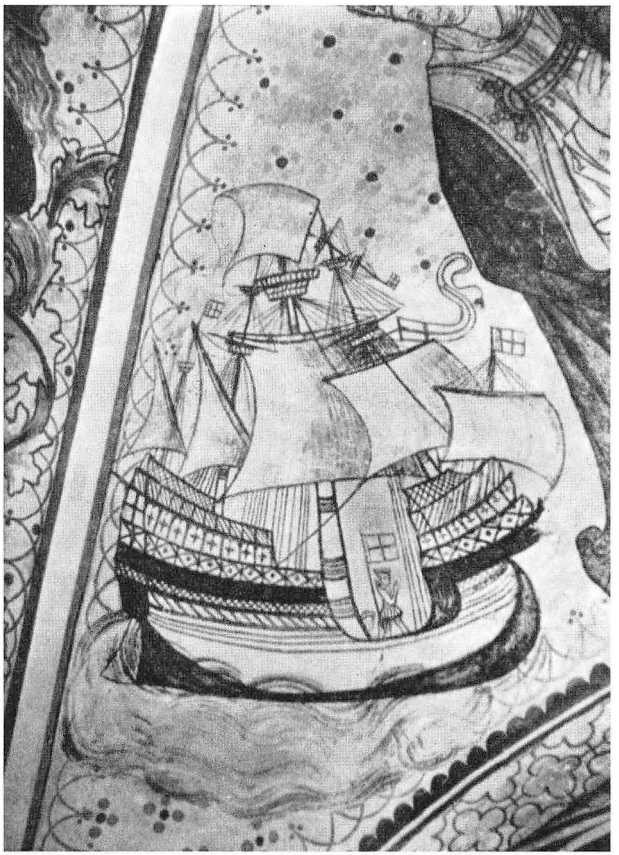

Kalkmaleri fra Udbyneder Kirke. Formentlig fra omkring 1500. Viser Dannebrog benyttet som topflag og en hærstyrke om bord, der fører Dannebrogsbanner.

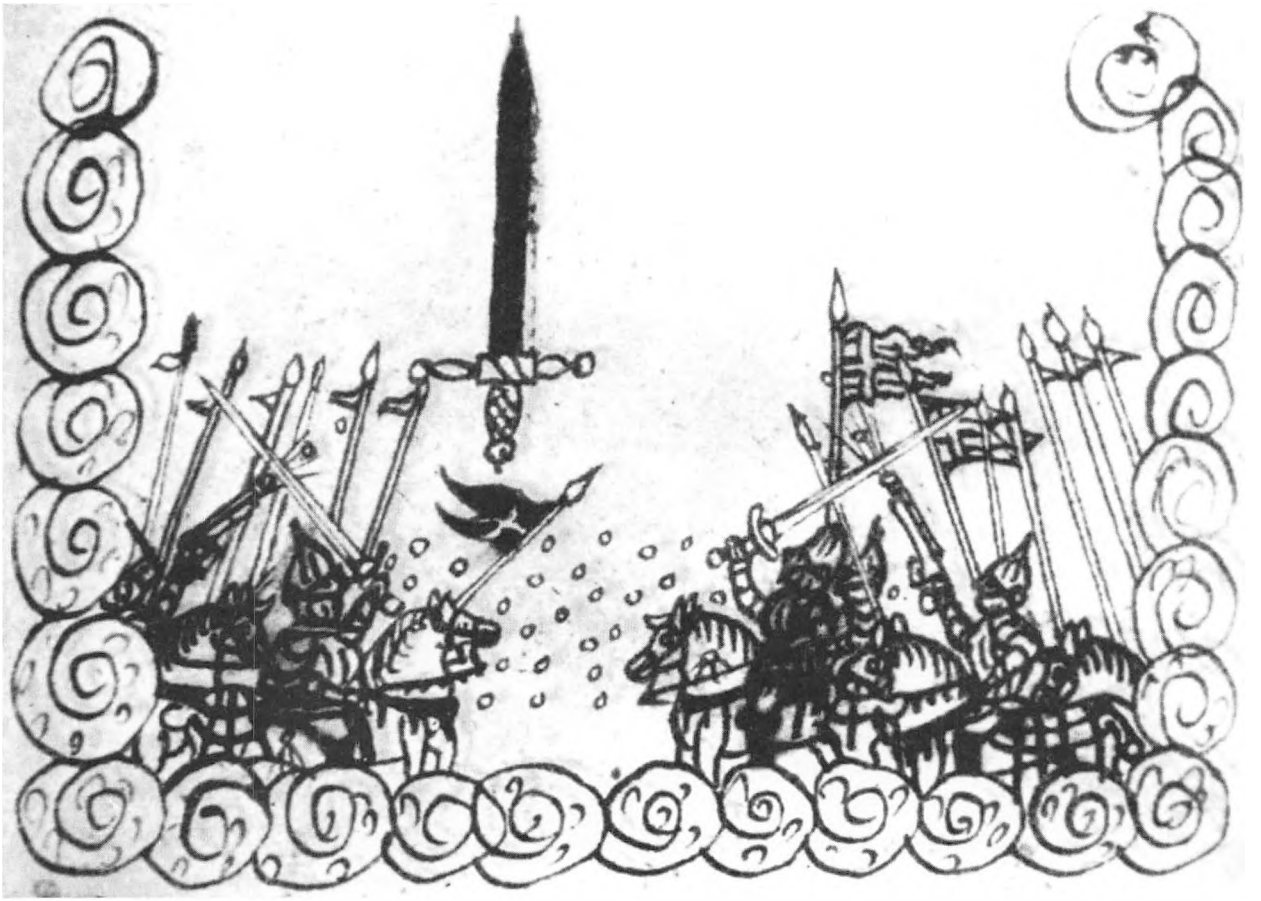

Slaget ved Brunkeberg 1471 fremstillet i et svensk manuskript fra 1567. Til venstre danskerne med Dannebrogsfane og til højre svenskerne, der fører et flag, som muligvis er en overgangsform fra det flag, som de benyttede i 1500-tallet og ændrede til korsflag i 1600-tallet.

Ved hyldingen i Lund 1448 af Christian 1. overrakte ærkebispen det danske banner til kongen.

I 1464 erobrede svenske bønder et banner fra et dansk skib „thet the kallade Danabroka" (som de kalder Dannebrog).

Vi ved også, at Christian 1. medbragte et Dannebrog, da han tog til Stockholm i 1471. Han led nederlag med sin hær uden for Stockholm, ved

Brunkeberg. Her mistede danskerne en af deres faner, måske rigsfanen, til svenskerne. Danskerne kæmpede tappert for at undgå, at svenskerne kom i besiddelse af dette trofæ, og det fortælles, at der lå 500 mand døde rundt om det sted, hvor fanen faldt i fjendehænder.

Dannebrog i begyndelsen af 1500-tallet

Efter kong Hans' tiltrædelse som konge begynder kilderne til det danske flags historie at flyde lidt bedre, ligesom meget tyder på, at specielt under kong Hans er Dannebrog blevet anvendt hyppigere end tidligere. Dannebrog optræder således i form af et skjold i borten på kongens kroningskåbe fra 1483, der er bevaret.

I Voldby Kirke findes aftegnet et skib, som antages at være fra slutningen af 1400-tallet. Tegningen er meget interessant, men desværre er dateringen ikke sikker. Skibet er forsynet med et agter- og et forkastel, hvorfra der kunne kæmpes med fjendtlige skibe. Samtidig optræder der på disse kasteller en slags felter, der kan udlægges enten som kanonporte eller som korstegn. Hvis det førstnævnte er tilfældet, så ligger dateringen inde i 1500-tallet. Men hvis der blot er tale om en udsmykning af kastellerne, så kan dateringen godt bevæge sig ned i 1400-tallet. Selve skibet fører ikke flag, men på dækket ses en hærstyrke opstillet. Denne styrke fører tydeligvis Dannebrogsbannere, samt et hovedbanner, som består af et hvidt, ligearmet kors på rød bund og med en ekstra vimpel påsat på banneret. Under alle

Belejringen af København i 1535. Skibene fører Dannebrog som topflag, og på land ses de belejrende tropper føre Dannebrogsbannere. Fra Oldenburgisch Chronicon 1599.

omstændigheder viser denne afbildning en af de tidlige anvendelser af det danske flag under kong Hans' regeringstid. Et skib afbildet på et kalkmaleri i Udbyneder Kirke, der typemæssigt ligger på nogenlunde samme tidspunkt som skibet i Voldby Kirke, viser topflag, der må opfattes som Dannebrog, samt en tilsvarende fane, der føres af hærstyrken om bord.

Legenden om Dannebrog udbredes

I forbindelse med felttoget mod Ditmarsken i år 1500 lod kongen hæren medbringe et Dannebrog.

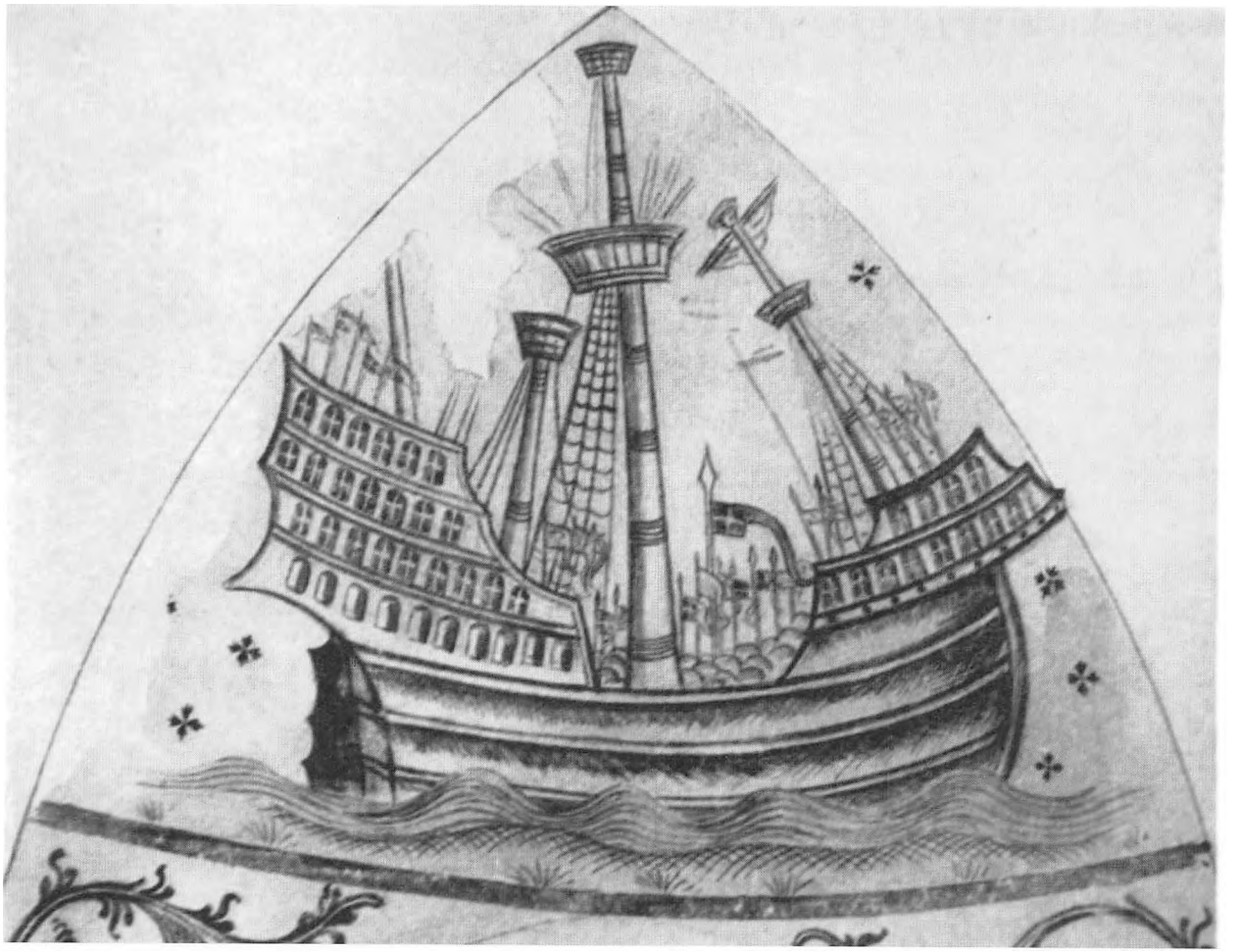

Kalkmaleri fra Voldby Kirke, formentlig fra omkring 1500-tallet. Hærstyrken om bord fører Dannebrogsfane forsynet med en lang vimpel.

Det gik grueligt galt under dette felttog. Det lykkedes de militært dårligt udrustede ditmarskere ved Hemmingstedt at ødelægge den danske rytterhær og oven i købet erobre den medbragte fane. Ved ditmarskernes opgørelse af byttet hedder det i kilderne, at der var tale om „kongens

hovedbanner, som man siger i fortiden blev givet en dansk konge ved et mirakel imod russerne". Dette unikke bytte blev derefter ophængt i Ditmarskens hovedkirke i Wöhrden (Oldenwöhrden).

Det forsmædelige nederlag i Ditmarsken blev ikke glemt i Danmark, og da Frederik 2. kom på tronen i 1559, var en af hans første handlinger atter at drage i krig mod Ditmarsken. Denne gang gik det bedre for de danske våben, og som led i fredsbetingelserne måtte ditmarskerne aflevere den gamle danske fane, selv om meget tyder på, at der allerede på dette tidspunkt ikke var meget tilbage af den. Fanen blev derefter ophængt i Slesvig Kirke, hvor den angiveligt skulle have befundet sig frem til 1660, hvorefter den gik til af ælde.

Som tidligere nævnt gengives Dannebrog som et skjold på et banner på forsiden af Christiern Pedersens udgivelse af Saxos krønike fra 1520'erne. Og i 1520 medbragte danske styrker et Dannebrog i forbindelse med felttoget mod Sverige. Fra første halvdel af 1500-tallet har vi således de første optegnelser af legenden om Dannebrogs fremkomst i Estland i 1200-tallet. Vi ved ikke, hvorledes legenden er opstået. Nogle har ment, at den allerede har været kendt og udbredt i løbet af 1400-tallet, men skulle dette være rigtig, så er det underligt, at ingen samtidige optegnelser nævner dette, for eksempel i forbindelse med tabet af det danske banner ved Brunkeberg 1471. Legenden synes først at blive gangbar efter 1500, hvor den kan være opbygget omkring hovedbannerets tab under felttoget mod Ditmarsken.

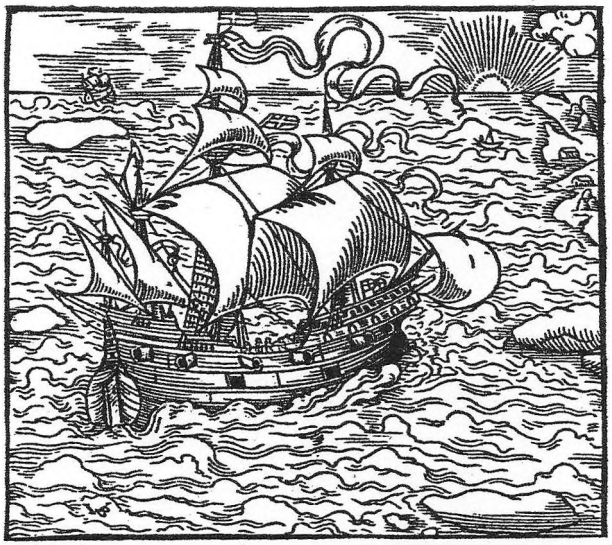

Tegning fra Benedichts farvandsbeskrivelse fra midten af 1500-tallet. Viser skib, der fører Dannebrog som topflag og vimpel.

Dannebrog anvendes til søs og på land

På et glasmaleri fra 1567, der opbevares på Wismar Museum, ses et skib, der fører Dannebrog. Et andet eksempel på anvendelsen af Dannebrog som skibsflag er en illustration, der viser de kongelige troppers belejring af København under Grevens Fejde 1535-36. Der er tale om et træsnit fra bogen „Oldenburgisch Chronicon" fra 1599. Illustrationen har formentlig et ældre forlæg, men viser under alle omstændigheder ganske godt Danne-

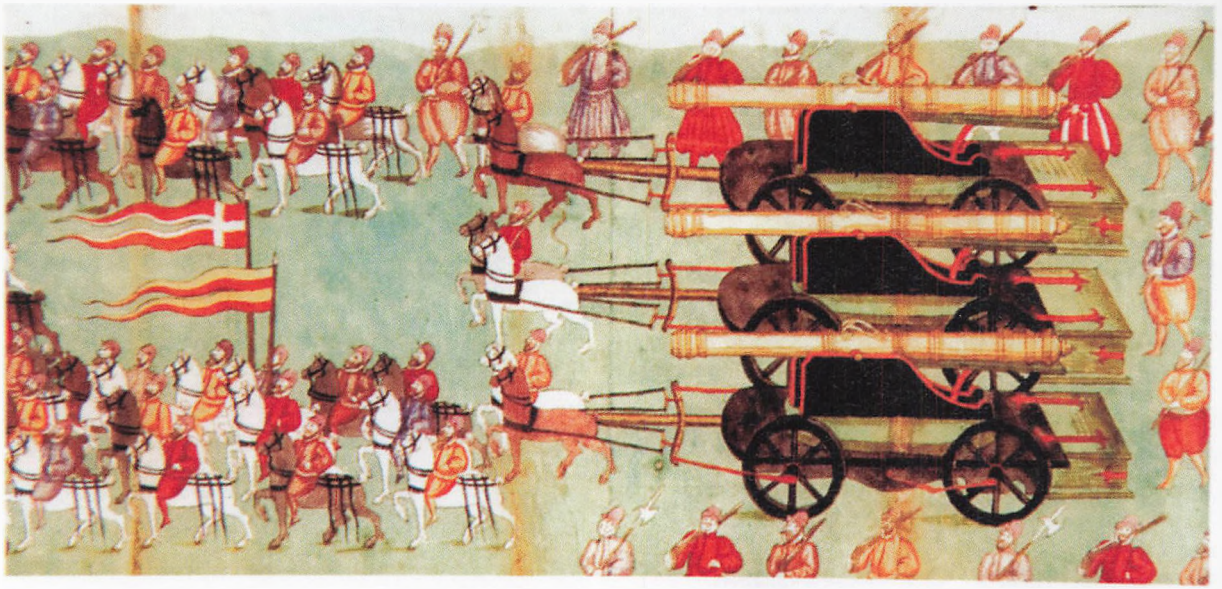

Udsnit fra Rudolf von Deventers manuskript fra 1585, der viser artilleri på march. Dannebrog anvendes her som hærens fane sammen med de oldenburgske farver rød-gul. *Det kgl. Bibliotek.*

brogs anvendelse i løbet af dette århundrede. Skibene fører tydeligvis Dannebrog på mastetoppen, og i land ser man, at de belejrende tropper også anvender Dannebrog som banner eller fane.

Dannebrogs anvendelse som fane for hærstyrkerne fremgår af hofmaleren Hans Kniepers kongetapeter, udført i 1580'erne. De viser også, at det blev anvendt til søs på samme tidspunkt. På samme måde viser tegninger af hæropstillinger fra Frederik 2.s tid et hærbanner i form af en vimpel med et hvidt kors på rød bund, der er splittet i to spidser.

Et meget klart eksempel på Dannebrogs anvendelse i 1500-tallet har vi i den farvelagte tegning, der findes i Rudolf van Deventers manuskript „Bericht von Pulver und Feuerwerken" fra 1585. Manuskriptet, der er en lærebog i anvendelsen af artilleri og krudt, findes på Det kgl. Bibliotek i København. Tegningen viser et svensk krigsskib, der kæmper mod et dansk. Det danske har topflag i form af et rektangulært Dannebrogs flag. Det hvide kors er ikke længere ligearmet. Endvidere fører skibet vimpler eller bolsaner fra masterne, der er delt i de danske farver, rød og hvid.

Det svenske flag

Det svenske skib, der er vist på van Deventers tegning, er heller ikke uinteressant rent flagmæssigt. Skibet fører det skibsflag, der benyttedes af svenskerne i 1500-tallet, og som dannede grundlag for det senere kendte svenske flag. Flaget er i otte vandrette striber, henholdsvis fire i blåt og fire i hvidt eller gult.

Først i 1620'erne begyndte svenskerne at benytte et korsflag med et gult kors på blå bund. Overgangen til det korsformede flag fremgår muligvis af en tegning fra 1567, hvor man ser en situation, der angiveligt skal fremstille slaget ved Brunkeberg i 1471. På tegningen fører danskerne et Dannebrogsbanner med to splitter. Svenskerne fører også et splitflag, hvor der hen over de gule og blå vandrette striber er blevet placeret en lodret gul stribe.

I forlængelse af van Deventers gengivelse af Dannebrog som skibsflag skal der også gøres opmærksom på de tegninger, der findes i Christian 4.s stilebog sandsynligvis fra 1590. Her ses på samme måde de danske krigsskibe, der fører rektangulære Dannebrog på masterne, og de svenske skibe, de kæmper mod, der er forsynet med de vandret stribede flag.

Såvel handelsskibe som orlogsskibe begyndte tilsyneladende op mod 1600 at føre Dannebrog, og man kan nu konstatere, at Dannebrog var ved at bevæge sig fra et kongebanner til at blive statens mærke.

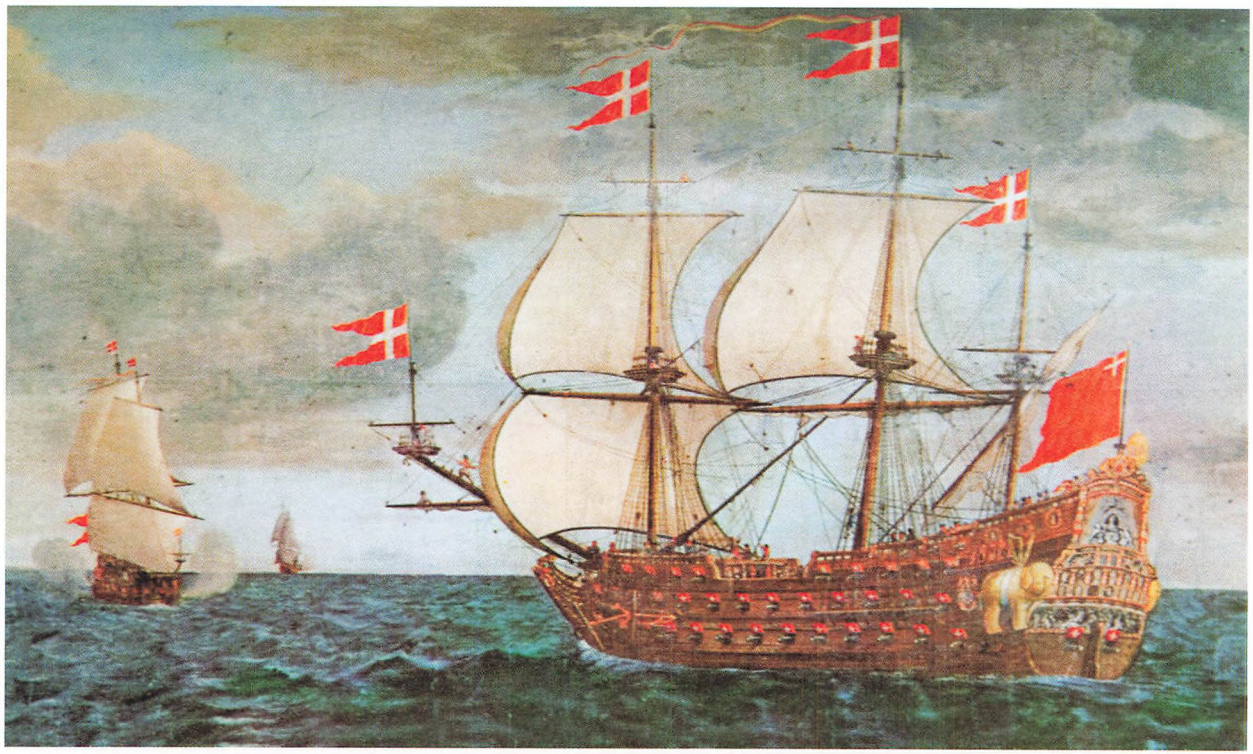

DANNEBROG TIL SØS OP TIL 1800-TALLET

„Vift stolt på Codans bølge,
blodrøde Dannebrog"

Christian 4. indfører splitflag

Første halvdel af 1600-tallet under Christian 4. blev gennembruddet for Dannebrog som statsflag. Især fik udbredelsen til søs som skibsflag stor betydning. Der var til søs et klart behov for en tydelig og markant identifikation, ligesom også Christian 4.s aggressive flådepolitik i de første årtier af hans regeringsperiode skabte behov for at vise flaget såvel i Østersøen som i de nordlige farvande.

Dette medførte, at de almindelige danske handelsskibe også havde behov for en tydelig markering. Denne anvendelse, der må være sket uden at være blevet godkendt af kongen, var det første skridt på Dannebrogs vej fra kongebanner til statsflag.

Dannebrog som opsplittet banner optræder sporadisk i kildematerialet fra slutningen af 1500-tallet. Det optræder for eksempel på Frederik 2.s sarkofag i Roskilde, der blev udført i 1598. Her vises Dannebrog som hærbanner i en kvadratisk form, mens orlogsskibene på sarkofagen fører splitflag, altså et skibsflag med to spidser. Det er således Christian 4., der står bag denne udformning. Man kaldte det mærke, der anvendtes på land, for et banner eller en fane, mens man betegnede mærket anvendt til søs som et flag eller skibsflag.

Den øgede udbredelse af Danneborg til søs har formentlig fra begyndelsen af 1600-tallet skabt et behov for at kunne skelne de kongelige skibe fra andre. På det kendte stik over København fra 1611 af Jan Dicksen (på grundlag af et maleri af Johannes van Wick) ser man et orlogsskib, der fører splitflag på toppen, formentlig en af de ældste afbildninger af Dannebrog anvendt entydigt som orlogsflag. På et andet tidligt eksempel er allegorien dateret 1622 af hollænderen Isaac Isaacsz; det viser Kronborg, den danske sømagt og den danske konges besiddelse af Øresund og den velstand, som denne besiddelse gav kongens riger.

◄ Orlogsskibet „Friderich" fra midten af 1600-tallet. Bemærk de opslåede kanonporte, der er malet som Dannebrogsmærker. Maleri på Gaunø.

Forskel på orlogs- og koffardiflag

Christian 4. udstedte i 1625 en bestemmelse om, at splitflaget, Dannebrog med de to spidser, var forbeholdt kongen, orlogsflåden og de kongelige besiddelser, herunder slotte og fæstninger. At bestemmelsen var svær at håndhæve, ses af, at

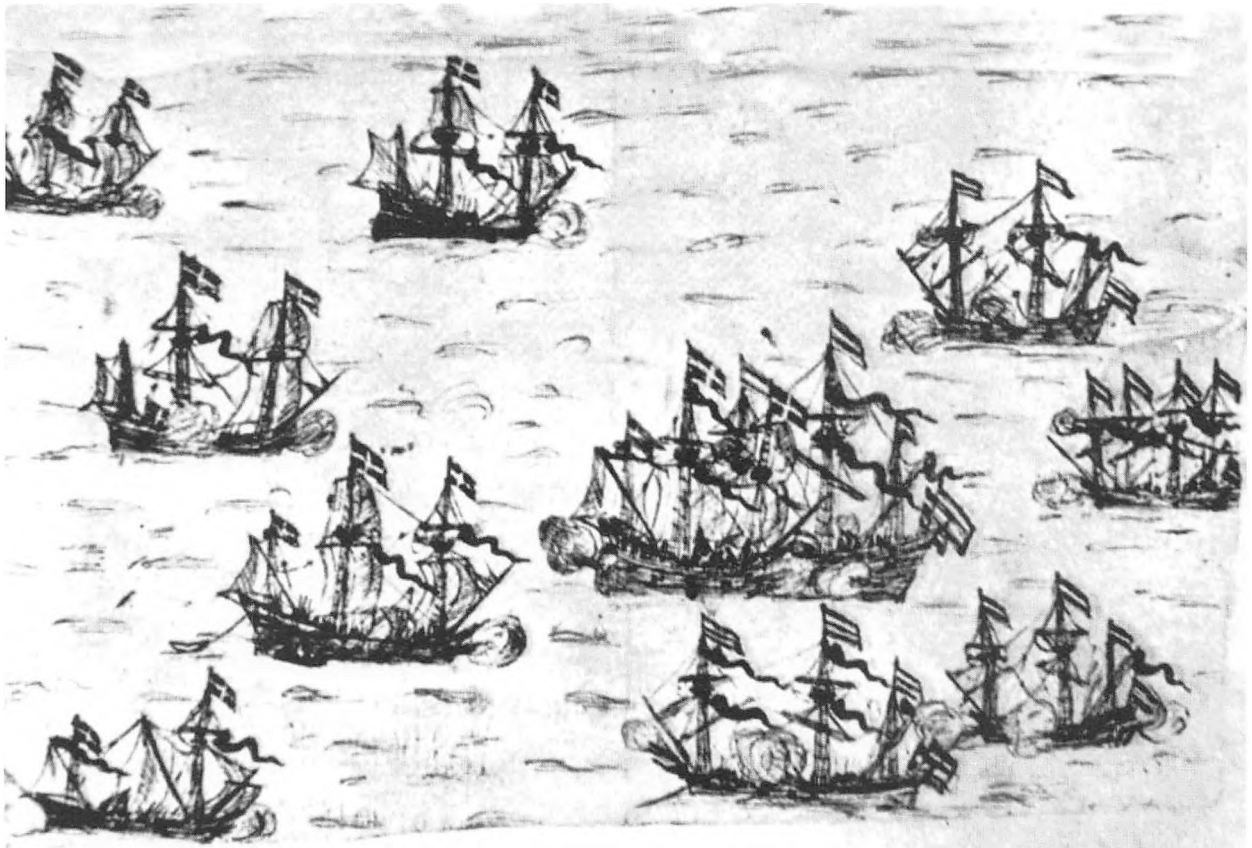

Tegning fra Christian 4.s stilebog, der viser kamp mellem danske og svenske orlogsskibe. Svenskerne fører det gul-blå stribede flag fra før 1620.

kongen den 27. marts 1630 bestemte og præciserede, at de norske defensionsskibe, det vil sige større handelsskibe, der i krigstilfælde kunne armeres som orlogsskibe, hvorved rederne opnåede visse begunstigelser, kun måtte anvende „det flakte flag" (det vil sige det splittede flag), når de var i krigstjeneste. Ellers skulle de anvende det, der blev betegnet *stutflaget*, egentlig „det korte flag". Herefter anvendes betegnelserne *splitflag* og *stutflag* om de to udformninger af Dannebrog, der anvendtes til søs. Et stik af hollænderen Allard over København, formentlig fra omkring 1625,

viser klart splitflaget og stutflagets samtidige anvendelse. Bestemmelsen i 1625 var vigtig for Dannebrogs videre udvikling.

Bestemmelsen fra 1630 viste, at det tilsyneladende var populært til søs at anvende splitflaget, hvis man kunne komme af sted med det. Et skib, der førte splitflag, blev åbenbart opfattet som et skib, der tilhørte den danske konge eller stod under hans beskyttelse, hvilket kunne have sine fordele for et handelsskib. I 1635 kom der i forlængelse af forordningen af 1625 derfor yderligere en præcisering af, at i tilfælde af, at orlogsskibe blev solgt til handelsbrug, skulle splitflaget og eventuelle vimpler – „spisse flagger og flöye", som det hed – afleveres på Holmen, „thi Vi ikke ville tilstede Coffardiskibe spisse flagger og flöye at före", som kongen udtrykte det.

Fra resten af Christian 4.s periode og frem til midten af 1600-tallet har vi adskillige afbildninger, der viser splitflagets anvendelse først og fremmest som flådens og de kongelige skibes flag, men også som et flag, der identificerer statsmagten. Da Christianshavn i 1639 fik sit byvåben, indeholdt det således to Dannebrogsfaner som splitflag.

Gode eksempler fra denne periode er malerierne på Gaunø Slot af orlogsskibene „Sophie Amalie" og „Frederik" fra 1640'erne. Hækflaget på „Sophie Amalie" viser desuden, at Christian 4. har søgt at introducere bannere til søs, der lignede de faner, som hæren brugte på samme tid, med det lille kvadratiske Dannebrog anbragt i øverste hjørne på et flag, der havde et mere symbolsk indhold. Det røde flag med den væbnede arm i hentyder til en protestantisk ridderorden, „den væbnede arms orden", som Christian 4. uden held søgte at indføre i 1620'erne.

Svenskerne får korsflag

Interessant er det at konstatere, hvordan Christian 4.s introduktion af det danske splitflag, Dannebrog med „to tunger", fik en afsmittende virkning på det svenske flag, således som vi kender det i dag.

Svenskerne anvendte i 1500-tallet et flag, der bestod af otte vandrette striber, skiftevis blå og hvide, senere blå og gule. Omkring 1600 blev der i dette flag indsat en lodret gul stribe. Der var derfor ikke langt til, at det kom til at udgøre et flag med et gult kors, der var anbragt på blå bund. Under alle omstændigheder blev et sådant flag introduceret på den svenske flådes skibe i løbet af 1620'erne. Ved denne udvikling kom det til at ligne Dannebrog, og man valgte derfor at skelne det fra det danske ved at gøre det „tre-tunget". På den måde kunne konturerne også skelnes fra Dannebrog til søs, inden man kunne se farverne i korsflaget. Fjernkending af skibe til bestemmelse af type og nationalitet var ikke mulig på dette tidspunkt. Man kunne således kun identificere skibe ved hjælp af deres flag.

Det står ikke klart, hvad der bevirkede denne ændring i det svenske flag i 1620'erne og 1630'erne. Måske har det noget at gøre med den danske konge og hans svenske rival Gustav 2.

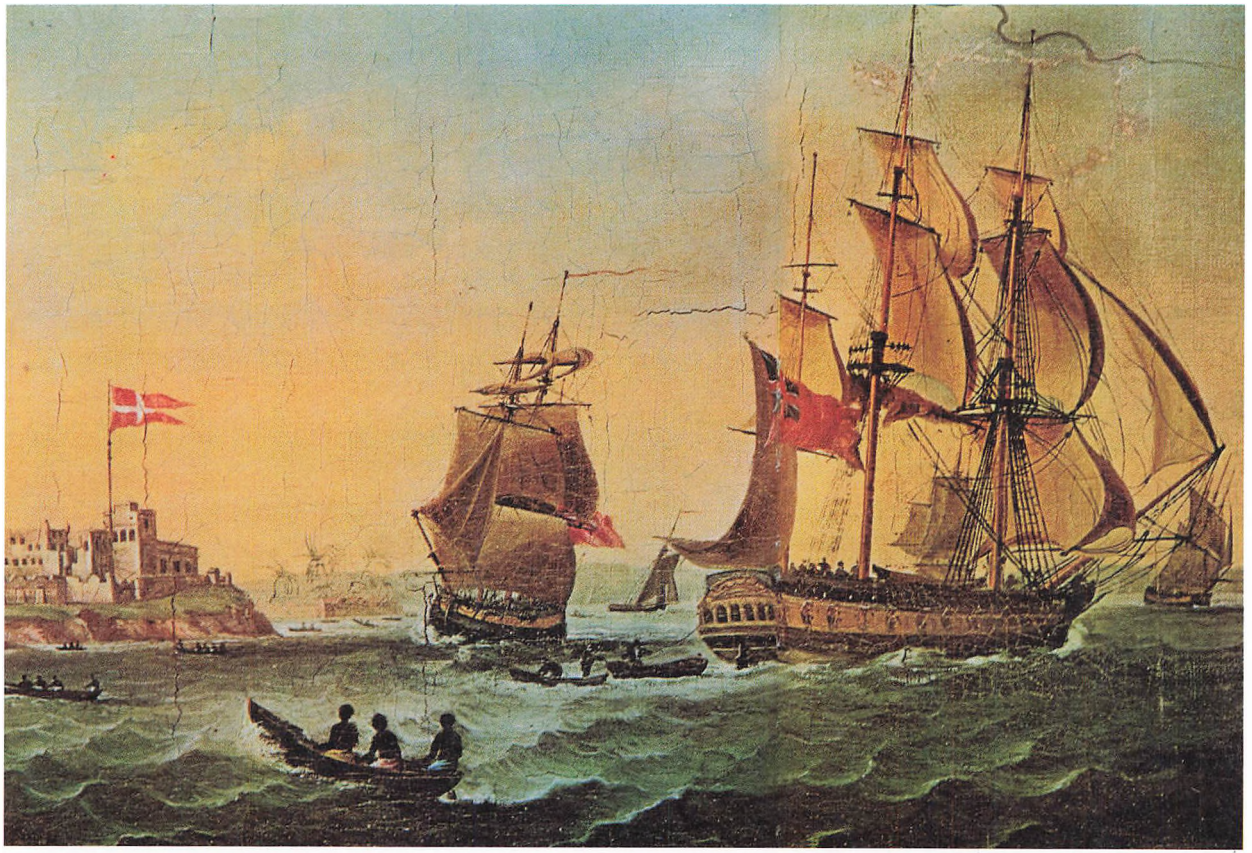

Ved kolonisationer og grundlæggelse af handelsstationer blev Dannebrog bragt ud til fjerne egne af verden. Her ses flaget vaje over det danske fort Christiansborg på Guinea-kysten i Afrika.

Adolfs kamp om herredømmet i Østersøen. Ved at introducere et korsflag svarende til det danske markerede den svenske konge, at han gjorde danskerne rangen stridig som Østersøens behersker. Det kan også have været vigtigt for den svenske konge, at Sverige førte et korsflag som tegn på, at man kæmpede for protestantismen, og at denne bestræbelse ikke kun var forbeholdt den danske konge. Fra 1630'erne førte de to rivaliserende magter i Norden således begge korsflag, dog i forskellige farvekombinationer og med henholdsvis to og tre splitter.

Dannebrogsordenen indstiftes i 1671

For at skabe yderligere glans omkring den unge enevælde i Danmark introducerede Christian 5. i 1671 Dannebrogsordenen efter forslag fra Peder Griffenfeld. Det blev hævdet, at Valdemar Sejr i 1219 ved Dannebrogs fremkomst havde oprettet en ridderorden, og at denne blot var blevet „glemt ved tidens ælde". Ifølge statutterne fra 1693 skulle ordenen bestå af 50 adelsmænd. Først ved en ændring af statutterne i 1808 kunne alle tildeles denne orden. I sin symbolske udformning blev den ejendommeligt nok ikke direkte relateret til Dannebrog som fane. Ordenens tegn blev udformet som et hvidt kors, hvis arme er udadgående; det, der betegnes et malteserkors, som var blevet anvendt af ridderordner i korstogstiden. I ordenens kæde indgik sammensatte W-er, der skulle stå for Valdemar Sejr.

„Dannebrog" søsættes 1691

Ordenens stiftelse blev fejret med, at det første orlogsskib, der i 1691 løb af stabelen på flådens nye opfyldning, Nyholm, nordøst for København, fik navnet „Dannebrog". Udsmykningen af skibet viser, at det ikke er opkaldt efter flaget, men efter Dannebrogsordenen. Dette orlogsskib sprang i øvrigt i luften under slaget i Køge Bugt 4. oktober 1710 og var da under kommando af kommandør Iver Huitfeldt, som betragtes som en af de dansk-norske søhelte.

Flådens to linjeskibe, der efterfølgende også blev kaldt „Dannebroge", indgik i flådens tal henholdsvis 1739-59 og 1772-1801. Det sidstnævnte, et linjeskib med 60 kanoner, deltog i slaget på Københavns Red 2. april 1801, hvor det brød i brand og spang i luften, ligesom sin berømte forgænger. De to her nævnte skibe var, ligesom det første „Dannebroge", opkaldt efter Dannebrogsordenen, hvorimod de efterfølgende skibe med dette navn er blevet opkaldt efter flaget.

Koffardiflaget præciseres

I 1685 udstedte Christian 5. en ordre om, at alle skibe hjemmehørende i Hertugdømmet Slesvig og byerne Glückstadt og Altona skulle føre flag med „die dänische rothe Flagge mit dem weissen Kreutz". Og i 1690 forbød en kongelig plakat „Koffardiskibe, store og små, enten de føre stykker [kanoner] eller ikke, at føre kgl. flag, fløj [vimpel] eller gøs [mindre stævnflag] med split udi enden. Herfra dog undtaget skibe, der besejler Ostindien og den guineiske kyst, som må føre splitflag hinsides Linjen [ækvator], og skibe, som sejler på Vestindien, der må føre splitflag fra de på udvejen er passeret Cap Verde, til de på hjemturen er passeret Azorerne".

Som det havde været tilfældet under Christian 4., var der tilsyneladende stadig problemer med at få handelsskibene til at undlade at føre splitflag. Der var nok fortsat tale om det forhold, at mange handelsskibe var interesseret i at vise, at de var orlogsskibe eller defensionsskibe eller på anden måde stod under den danske konges beskyttelse. Dette synes at være den naturlige

forklaring på dette ellers lidt ejendommelige forhold. Man var nu fra kongens side så imødekommende, at man tillod handelsskibene, når de var langt fra Danmark, med splitflag at give indtryk af, at de var statsskibe.

Orlogsflagets dimensioner fastsættes i 1696

Ikke alene herskede der uorden omkring brugen af splitflag, men såvel splitflag som stutflag synes at være blevet anvendt i så mange forskellige varianter, at det efterhånden fra Admiralitetets side blev skønnet, at disse forhold måtte reguleres. I Søetatens arkiv i Rigsarkivet findes en original tegning af det flag, der skulle anvendes til flådens skibe med dets proportioner. Bestemmelsen er fra 21. januar 1696 og angiver for første gang Dannebrogs proportioner. Bredden af det hvide kors skulle være en syvendedel af flagets højde, de to felter ind mod liget, som den side, der vender ind mod stangen, betegnes, skulle være kvadratiske, og de yderste felter skulle være rektangulære og halvanden gang de kvadratiske felter. Dertil kom splitterne, der skulle svare til den samlede længde af den øvrige del af flaget. På originaltegningen er den gengivne røde farve påfaldende mørk. Men om flåden allerede dengang har anvendt et flag, der var mørkere end det, der både blev anvendt på handelsskibe og som faner i land, vides ikke med sikkerhed.

Under den store nordiske krig 1709-20 fik skibe, der havde løst brev som kapere, lov til at føre splitflag, men denne ret blev ophævet, så snart krigen sluttede i 1720.

Særligt kongeflag indføres

I 1731 indrettedes et særligt kongeflag, der bestod i et splitflag, hvori man i en firkant i midten havde anbragt kongevåbnet. Hermed var der introduceret særlige splitflag med mærker anbragt i en såkaldt spuns i midten. Således fik Asiatisk Kompagni ved sin oprettelse i 1732 lov til at føre et særligt flag med selskabets mærke inde i spunsen. Det hedder i denne forbindelse, at dette gøres for at beskytte de dyrebare ladninger fra „kapere, tyrkere og sørøvere". Selskabet fik senere tilladelse til at tone rent splitflag, når de var syd for Ækvator.

I 1738 blev en skipper på et skib ejet af storkøbmanden Jacob Severin, der havde fået koncession på handelen med Grønland, idømt en større bøde, fordi han var sejlet forbi Kronborg med splitflag og vimpel.

Ved Frederik 4.s begravelse i 1740 beordrede sønnen Christian 6. hejst en stor, sort fane som sørgefane over Kronborg, Nyholm og Søbatterierne ved København. Dette tegn på sorg fik dog ikke nogen varig indflydelse. I stedet indgik i flådens ceremoni-reglement fra 1743 en bestemmelse om at sætte flaget på halv for at markere sorg. Denne fremgangsmåde havde ældre og udenlandske forbilleder.

Bestemmelser vedrørende handelsflagene

Den 11. juli 1748 kom så en forordning vedrørende proportionerne for det flag, som handelsskibene skulle føre. Der opereres i denne forordning med

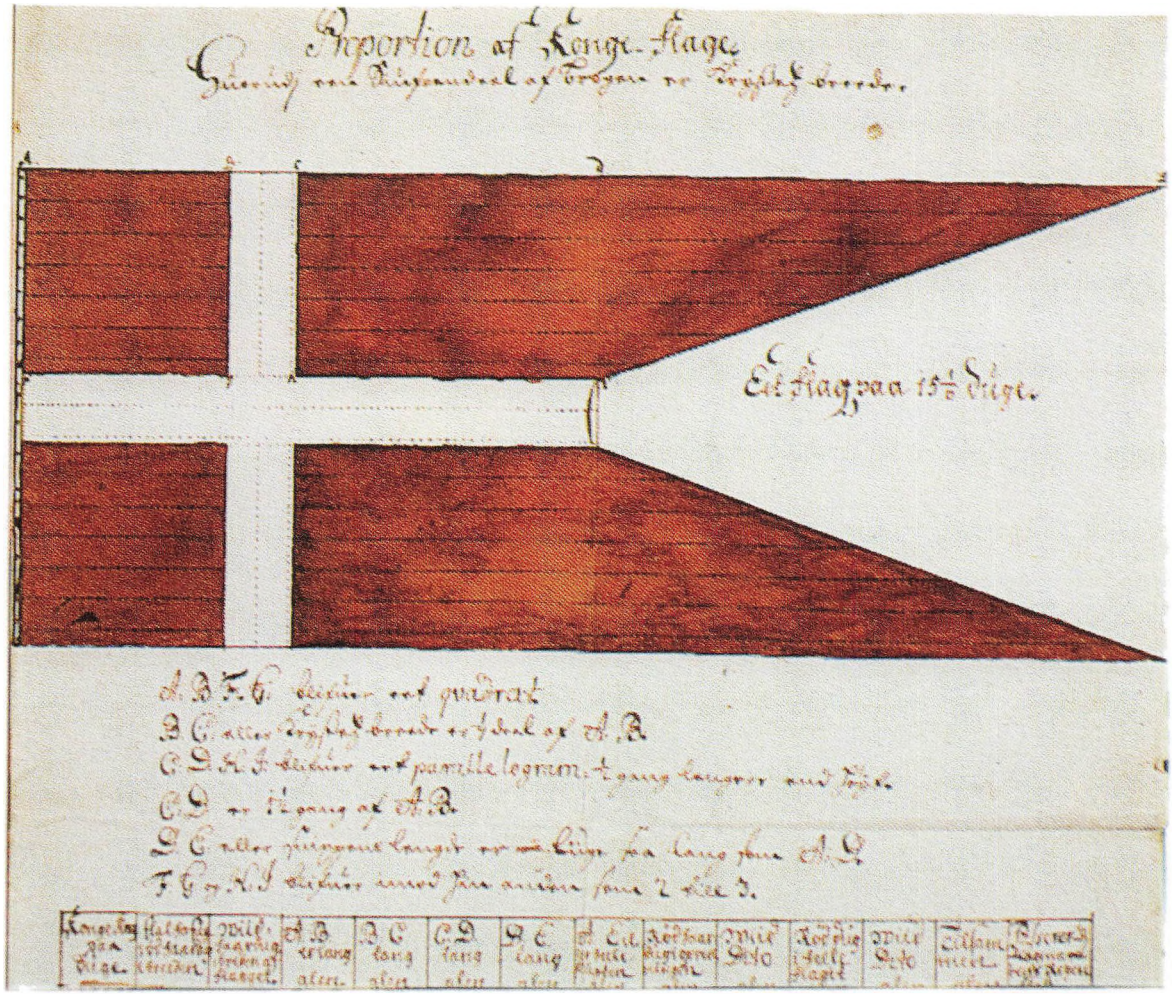

Første gang, dimensionerne på Dannebrog blev fastsat, var i 1696. Her anførtes de indbyrdes forhold mellem felterne i kongeflaget, der blev benyttet som orlogsflag. Flaget har en påfaldende mørk nuance. *Rigsarkivet.*

to forskellige flag. Det ene kaldet „Coffardiflaget", og det andet „Commisflaget". Koffardiflaget skulle føres af almindelige handelsskibe. Det opfyldte de samme mål som orlogsflådens flag, fast-

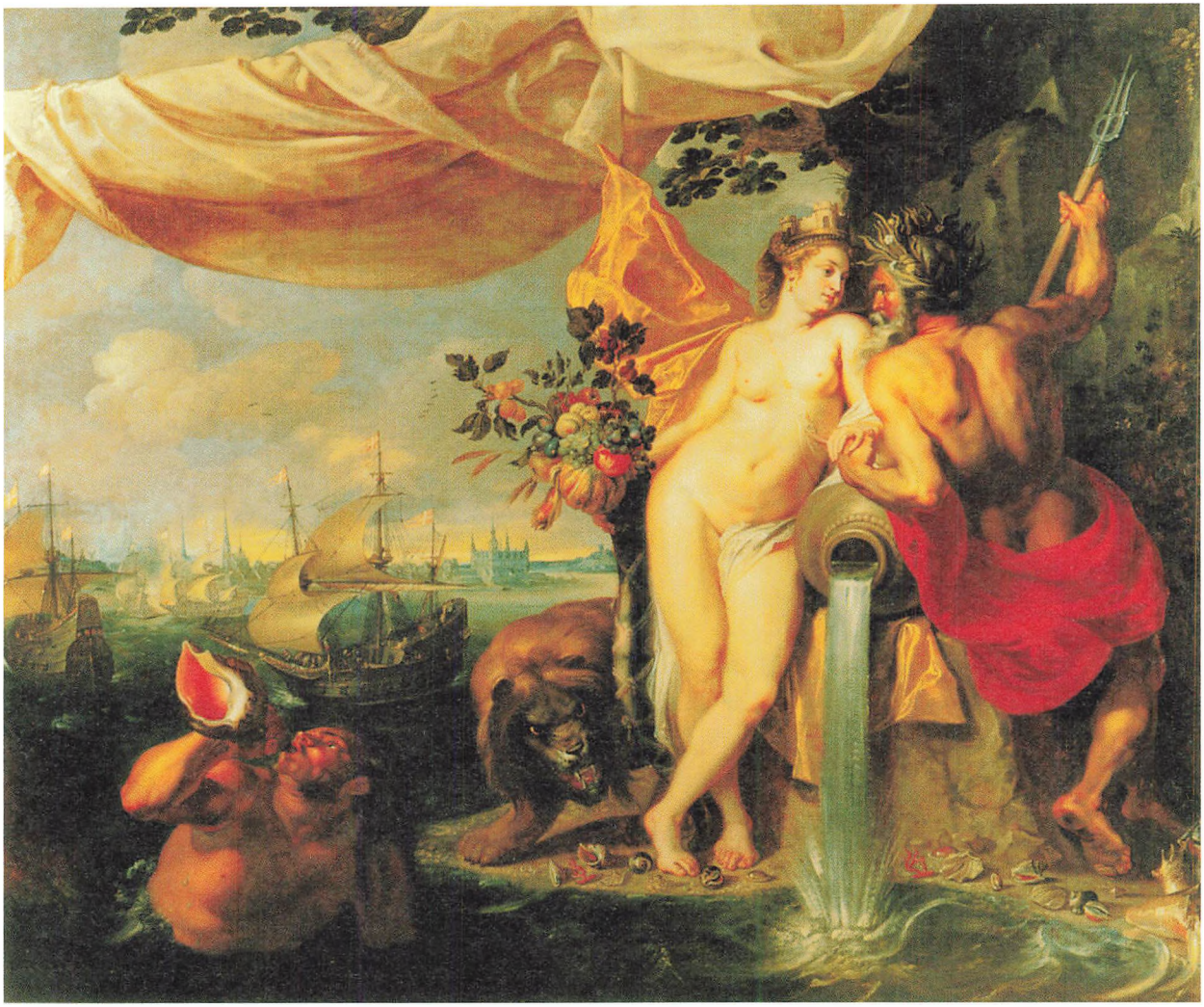

Dette nederlandske maleri fra 1622 er en allegori over de to søjler, der bar den danske konges magt, Øresundstolden og den dansk-norske orlogsflåde.

sat 1696, blot uden spidserne, og var dermed et rektangulært flag. Dette havde været kendt i lang tid, men nu kom der præcise forholdstal og mål på det. Det andet, kommisflaget, havde samme forholdstal som flådens flag og koffardiflaget, hvad angik liget, flagets side mod stangen, men de yderste felter var kun ¼ længere end det inderste kvadratiske felt. Det var dog forsynet med splitter, der kun var 5/12 af længden af flagets lig. Endvidere var der en spuns i midten, der skulle indeholde et nærmere fastsat mærke. Disse mål gav kommisflaget et mere kvadratisk udseende med korte splitter, i modsætning til flådeflagets lange spidser.

Forordningen af 1748 blev fulgt op i de såkaldte søkrigsartikler, der i 1752 blev udsendt for orlogsflåden. I §§ 808-827 blev flagføringen fastsat, herunder kongeflaget og de forskellige kommandoflag og vimpler, for de forskellige officersgrader. Atter vendte man tilbage til det tilsyneladende uudryddelige problem med koffardiskibene, der uretmæssigt førte splitflag og vimpler. Flådens skibe skulle påse, at det blev overholdt. I § 818 hedder det blandt andet, at „som det ikke er noget af Vore undersåtters koffardiskibe tilladt at føre det danske kongeflag og gøs, mindre nogen Vimpel, hvilken end ikke kommisfarere eller kapere er tilladt, så kan ingen skibschef, som møder noget i Vore riger og lande hjemmehørende koffardiskib eller kaperskib, på Vores egne eller på fremmede kyster, reder eller havne, tillade dem at ligge med andre flag og fløje, end tilladt er, mindre med nogen vimpel. Men hvor han nogen træffer, skal han ham straks forbyde og tilholde ham at udlevere flaget og vimplen ...". Ordren var her ganske klar.

Særligt flag for sejlads i Middelhavet

Ved plakat af 25. marts 1757 bestemtes det, at koffardiskibe, der besejlede Middelhavet, skulle føre koffardiflaget med kongens navnetræk anbragt i spunsen. Forklaringen på dette var, at Johanniterne i 1530 havde slået sig ned på Malta, hvor de videreførte det oprindelige banner i form af det hvide kors på rød bund. Det maltesiske og det danske handelsflag var dermed det samme, og det var væsentligt ikke at få maltesiske skibe forvekslet med danske på grund af de aftaler, der efter 1745 var blevet indgået med barbareskerne på Nordafrikas kyst. Man betalte frem til 1845 årligt disse røverfolk for at slippe for, at de angreb danske skibe i Middelhavet.

Varianter af Dannebrog omkring 1760

Omkring 1760 havde Dannebrog således udviklet sig i fire forskellige former med forskellige anvendelsesområder til søs:

Kongeflaget, svarende til statsflaget, men med det kongelige våben i midten i en spuns. Måtte kun anvendes af kongen personligt.

Statsflaget, også betegnet splitflag, aflangt med lange spidser, muligvis i en lidt mørkere rød

farve. Måtte kun anvendes af flådens skibe, fæstninger og kongelige bygninger.

Kommisflaget, stutflag med korte spidser, og forsynet med spuns med særskilt mærke. Anvendtes af skibe med tilknytning til staten, for eksempel told, post og lignende samt statens handelsskibe, eller efter tildeling med særligt mærke i spunsen, for eksempel fra Asiatisk Kompagni o.lign.

Koffardiflaget, også betegnet stutflag, svarende til statsflaget uden spidser. Kunne anvendes af alle privatejede skibe hjemmehørende i den danske konges riger, det vil sige Danmark, Norge, de nordatlantiske besiddelser og Hertugdømmerne.

Monogramflaget (Middelhavsflaget), svarende til koffardiflaget, men med en spuns i midten forsynet med kongens monogram. Måtte kun anvendes i Middelhavet af skibe, der i øvrigt havde ret til at benytte koffardiflaget.

Dertil kom et par særlige flag, der udviklede sig blandt andet i Vestindien, hvor handelsskibe førte helt blå eller hvide flag med et lille kvadratisk Dannebrog anbragt i flagets øverste hjørne. Måske en afsmitning fra det engelske koffardiflag.

I forbifarten skal nævnes, at da Den kgl. grønlandske Handel ved et reglement af 2. juli 1781 fik sit eget kommisflag, blev det anført, at flagets røde farve skulle være „af mørkere dug end det, som er anordnet for kongens flåde". Det samme blev fastsat i 1784 for de skibe, der var udsendt i hval- og sælfangst. Det er første gang, vi i kilderne får anført nuancer i den røde farve i Dannebrog. I alle tidligere kilder hedder det blot, at flaget er rødt med et hvidt kors. Forklaringen på denne bestemmelse kendes ikke. Måske er der tale om at give flaget en bedre kontrast i de isfyldte farvande omkring Grønland. Som tidligere antydet, så viser de bevarede originaltegninger, der hører til Orlogsflådens flagreglement af 1696, også en mørkere rød farve end den, der synes at have været gængs. Men om der er tale om en nuance, der har udviklet sig gennem årene på grund af det farvemateriale, der har været anvendt, vides ikke. En orlogsvimpel fra 1780'erne, der er bevaret, udviser en betydelig mørkere nuance i den røde farve end de øvrige kendte afbildninger af Dannebrog fra sidste halvdel af 1700-tallet. Problemerne med forskellige nuancer af den røde farve dukkede senere op.

Dannebrog på salutbatterierne

Allerede fra 1500-tallet har der været sat et Dannebrog på Kronborg, som udenlandske krigsskibe saluterede i respekt for den danske konge. Udenlandske krigsskibe, der ankom til København havde dog kun mulighed for at salutere, hvis der lå en udrustet eskadre på Reden. Man besluttede derfor i 1784 at lade opsætte en flagbastion på Kastelspynten, således at Dannebrog i den danske konges hovedstad kunne blive saluteret. Da der tilsyneladende var problemer med at passe denne

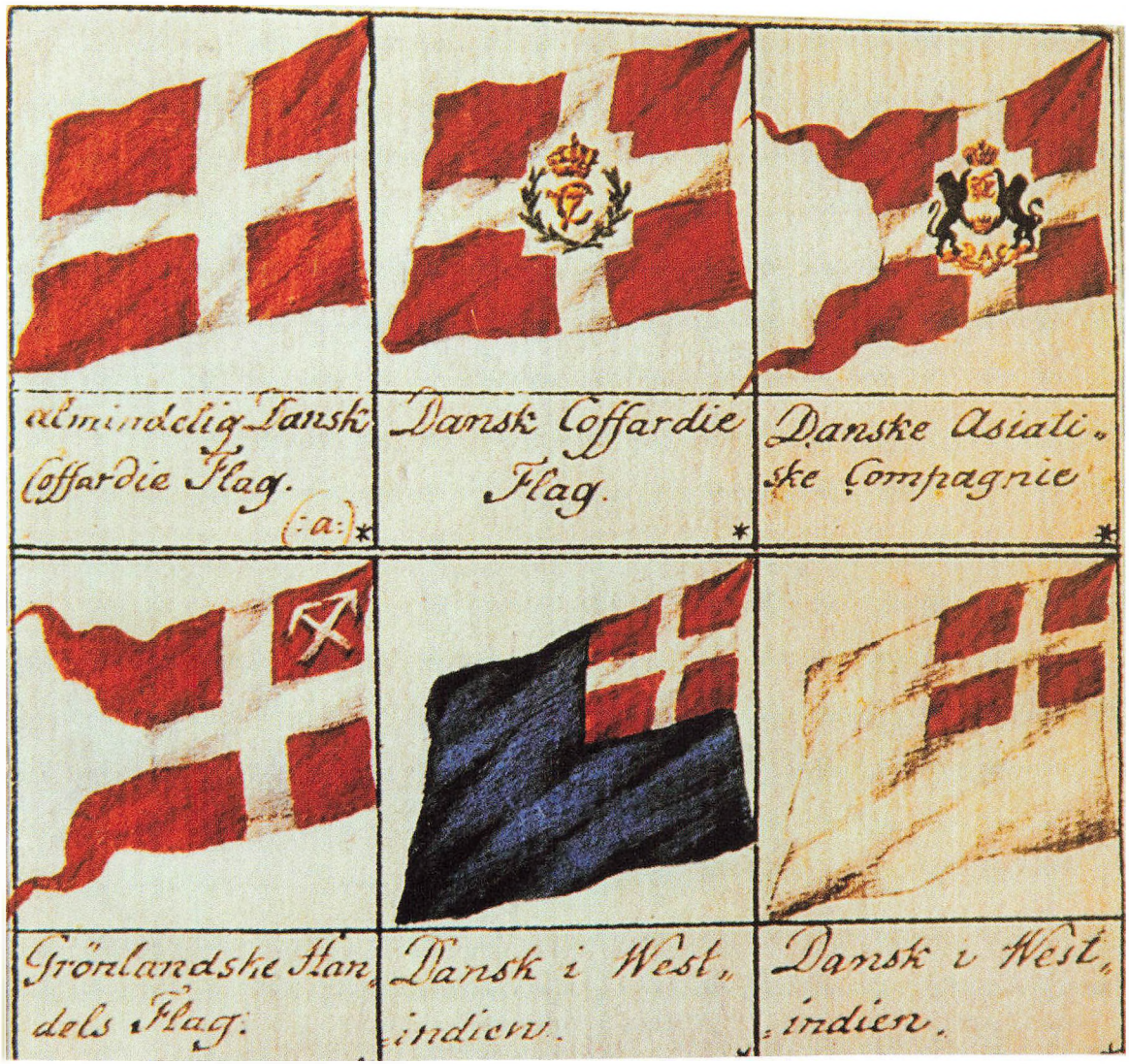

Udsnit fra flagbog fra begyndelsen af 1800-tallet, der viser de forskellige anvendelser og varianter af Dannebrog. Øverst til venstre ses det almindelige koffardiflag. Flaget i midten er det såkaldte kommisflag.

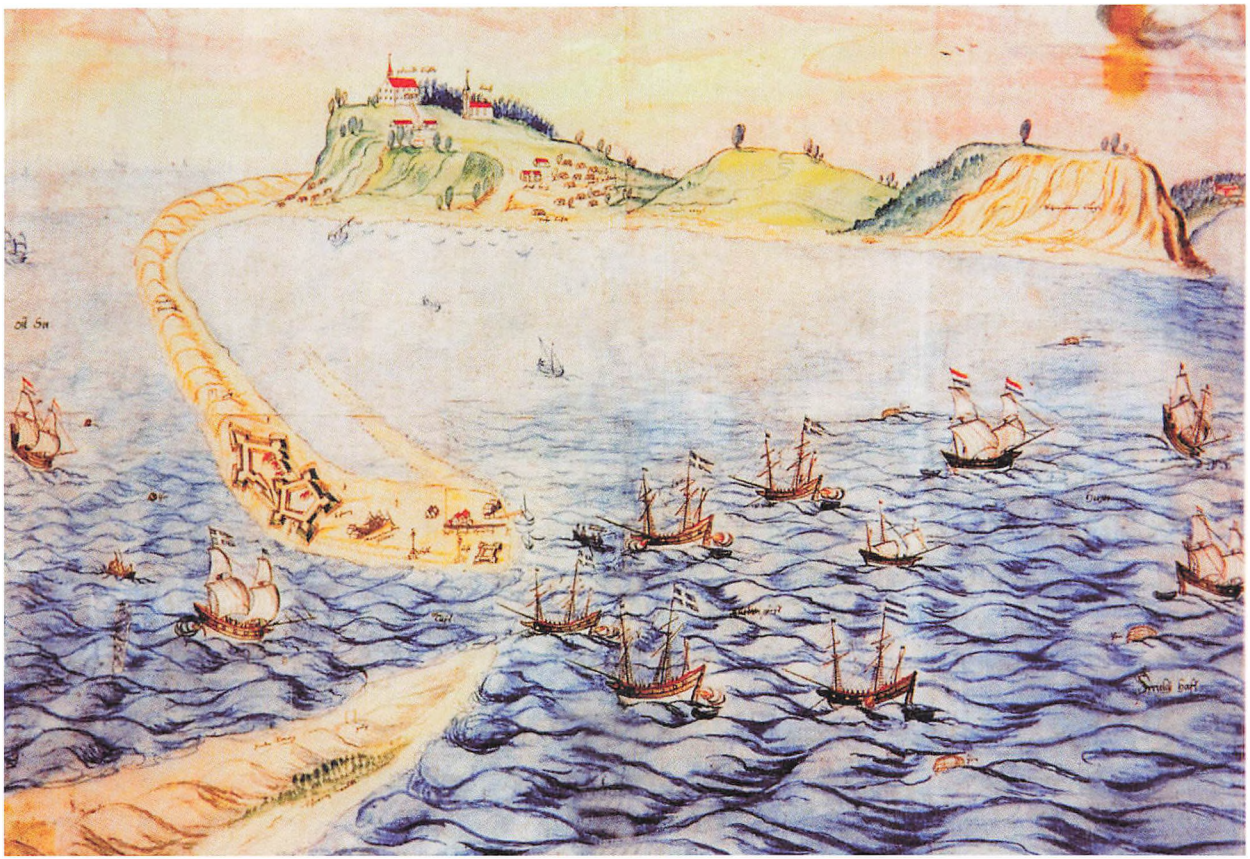

En svensk akvarel fra 1658, der er den ældste kendte gengivelse af det svenske flag, således som det har været i brug siden 1620'erne. Akvarellen viser det svenske flag både i en stut-udgave og som tre-tunget.

flagbastion på Kastellet, blev flaget i 1788 flyttet til Nyholm, hvor der i 1740'erne var blevet etableret et batteri opkaldt efter kongen, Christianus Sextus (Christian 6.). Det er det batteri, der nu kaldes Sixtus. Flaget stod først opstillet på Nyholms nordøstlige pynt, men blev efter 1945 flyttet til den nordvestlige pynt, hvor det står opstillet i dag i forbindelse med Danmarks eneste fast bemandede salutbatteri. Det sættes under afgivelse af kanonskud kl. 8 om morgenen, og nedhales ligeledes under kanonsalut fra Batteriet Sixtus ved solens nedgang. Det går kun på halv stang

langfredag eller ved dødsfald i kongefamilien. Det har dog været på halv den 5. februar 1941, da Christian 10. beordrede det på halv, fordi Danmark måtte udlevere seks torpedobåde til den tyske besættelsesmagt, samt i august 1996, da ligene af forsvarschefen, admiral Hans Garde, og hans ledsagere blev modtaget på Holmen, efter at de var omkommet ved en flyulykke på Færøerne. Flaget blev beordret på halv af den daværende chef for Søværnets Operative Kommando på trods af den tradition, der er opbygget omkring dette flag.

Flagets dimensioner

Generelt kan man konstatere, at det var det Dannebrog, der anvendtes til søs, som var normsættende for flagets proportionsmæssige udvikling. Efter at koffardiflaget var fastsat i 1748, kunne proportionerne i stats-/orlogsflagets længde mellem felter, korset og splitter fastsættes til forholdet 3 : 1 : 4,5 : 8,5, og koffardiflagets til 3 : 1 : 4,5. I 1856 udsendtes nye bestemmelser vedrørende orlogsflaget, idet de anførte proportioner blev ændret til forholdene 3 : 1 : 3,75 : 5,60 (5 5/8). Dette medførte, at den vandrette arm i korset blev lidt mindre ligesom splitterne. Det gik fra et vimpelagtigt flag til et faneagtigt flag. Samtidig forsvandt det såkaldte Kommisflag, der var fastsat i 1748. I 1893 kom der så nye bestemmelser for koffardiflaget, der nu betragtedes som nationalflag. Forholdstallene i længden blev derefter 3 : 1 : 5,25, hvad der gjorde de to yderste felter lidt længere. Man kan sige, at dette Dannebrog bevægede sig fra det faneagtige til det flagagtige.

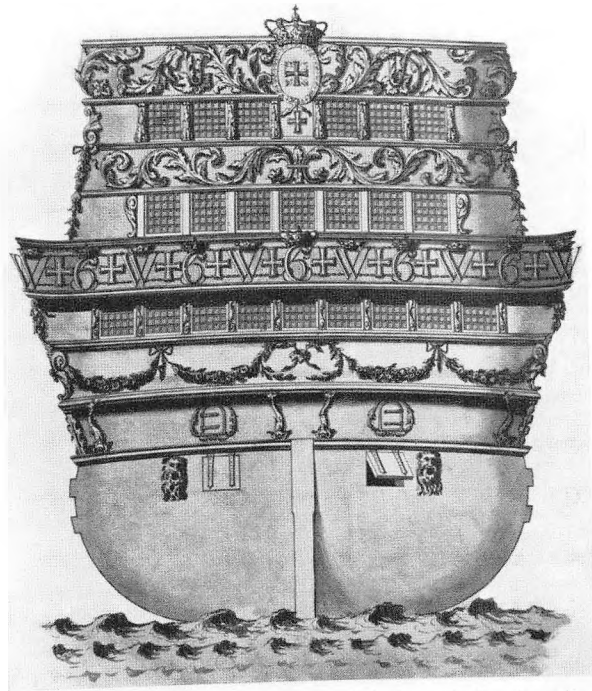

Tegning af agterspejlet til orlogsskibet „Dannebroge", søsat 1692, der er opkaldt efter Dannebrogsordenen, ikke flaget.

Det Dannebrog, som vi kender i dag, bygger hvad angår proportionerne for stats-/orlogsflaget og nationalflaget på bestemmelserne fra henholdsvis 1856 og 1893.

Flagtraditioner til søs

Siden 1600-tallet har der til søs været visse traditioner og ceremonier knyttet til flagning og fla-

gets behandling. Overgivelser til søs foregik ved, at man strøg flaget, det vil sige nedhalede det. Til lands skete dette ved, at et hvidt flag eller klæde blev hejst eller opløftet. Flaget var til søs suverænitetssymbol og identifikationsmærke. Dominerende sømagter forlangte, at når deres orlogsskibe mødte andre landes krigsskibe og koffardiskibe i fredstid, så skulle disse nedhale (stryge) deres flag for dem for at vise respekt for det pågældende land og dets monark. Derved opstod den skik, kaldet at kippe, at handelsskibe og lystfartøjer hilser på hinanden i rum sø, ved at begge parter nedhaler flaget halvt og derefter haler det til tops igen. Denne hilsen kan i dag også udveksles mellem et handelsskib og et orlogsskib. Når kongeskibet „Dannebrog" sejler rundt i de danske farvande, benytter mange lystfartøjer sig af muligheden for at kippe for skibet, der så behørigt besvarer kipningen. To orlogsskibe hilser derimod ikke hinanden ved at kippe med flaget, idet denne handling jo efter gammel orlogsskik er ensbetydende med strygning, altså overgivelse. I stedet opstiller man besætningen langs den skibsside, der vender over mod den, der hilses på. Baggrunden for denne hilsen er at vise, at besætningen ikke står nede ved kanonerne og er klar til kamp. Man viser på denne måde sine fredelige hensigter.

Model af orlogsskibet „Sophia Amalia" efter maleri på Gaunø. Viser Christian 4.s anvendelse af Dannebrogsfaner som skibsflag. Fra midten af 1600-tallet.

Dannebrog som bekvemmelighedsflag

Under koalitions- og Napoleonskrigene før og efter 1800 kom Dannebrog til at spille en ikke ubetydelig rolle. Dansk skibsfart og udenrigshandel havde siden midten af 1700-tallet været i fremgang, takket være Danmark-Norges neutra-

litet både under Kolonikrigen 1755-63 og under den nordamerikanske frihedskrig 1776-83. I 1780 indgik Danmark et neutralitetsforbund med Rusland, Sverige og Preussen for at fastholde de gunstige handelsmuligheder, de neutrale lande havde på havene. Efter at de europæiske koalitionskrige brød ud i 1793, blev der atter gode muligheder for neutrale lande som Danmark til at forsyne de krigsførende lande med fornødenheder. Man hævdede princippet om, at „flaget dækkede ladningen". Det vil sige, at hvis fragten skete under et neutralt flag som Dannebrog, så kunne intet i lasten karakteriseres som såkaldt kontrabande, krigsfornødenheder, som de stridende parter kunne gribe ind over for. Det modsatte synspunkt blev naturligvis hævdet af englænderne.

Denne trafik var ganske lukrativ for den danske skibsfart, og vi taler ligefrem om „den florissante (det vil sige den blomstrende) handelsperiode", som Danmark omkring 1800 befandt sig i. Dette medførte, at der ligefrem var skibe, der uretmæssigt eller i hvert fald imod reglerne anvendte Dannebrog som flag.

Disse forhold blev mere og mere utålelige for Storbritannien, der lod orlogsskibe gribe ind over for denne neutrale handel. Som modtræk begyndte den danske regering at lade de danske skibe eller skibe under Dannebrog konvojere af orlogsskibe, samtidig med at et nyt såkaldt væbnet neutralitetsforbund blev indgået i 1800. Konvojeringerne medførte hurtigt sammenstød mellem britiske og danske orlogsskibe. Alt dette ville man fra Storbritanniens side sætte en stopper for, og man sendte derfor en flåde til Østersøen for at sprænge det senest indgåede neutralitetsforbund. Efter slaget på Københavns Red den 2. april 1801 måtte Danmark udtræde af forbundet og fremover acceptere, at skibe under Dannebrog kunne blive visiteret af britiske orlogsskibe.

Dannebrog havde i høj grad virket som et integreret symbol i disse politiske stridigheder og været med til at øge den danske selvfølelse. Omkostningerne for landet ved denne førte handelspolitik var imidlertid på længere sigt krig og ødelæggelse.

DEN.
FALSK.
ER
FAAR.VIST.
SIN.STRAF.

DANNEBROG SOM HÆR- OG KRIGSFANE OP TIL 1800-TALLET

„Et flag er smukkest i modvind,
så føler vi først, det er vort"

Hærens Dannebrogsbannere

Faner og standarter har altid spillet en samlende og identitetsdannende rolle for en hær eller for militære enheder. Man forsvarer indædt sin fane på grund af dens store symbolske betydning. Omvendt har det været et mål for enhver militær styrke at erobre fjendens standarter eller faner, der blev betragtet som krigstrofæer. De blev ofte ophængt i kirker eller i særlige sale i slotte, som tydelige udtryk for magt og sejr.

Dannebrog blev op til slutningen af 1500-tallet anvendt af kongen, som kongemagtens fane og flag. Vi har set, hvordan anvendelsesområdet blev udvidet. Ud over til kongens personlige markering blev Dannebrog anvendt i militær sammenhæng af hæren og i den permanente orlogsflåde, der blev etableret i Danmark-Norge i begyndelsen af 1500-tallet.

◄ „Den falsk er, får vist sin straf". Dansk rytterestandart fra Christian 4.s tid. I øverste hjørne ses Dannebrogsmærket, der er blevet udformet med udvigende hvide korsarme, en udformning af Dannebrog, der senere prægede den danske hærs faner.

Christian 4.s hærfaner

Til søs skyldtes Dannebrogs udvikling fra kongebanner til nationsflag i høj grad Christian 4.s initiativer omkring 1600 og i begyndelsen af 1600-tallet. I 1614 oprettede Christian 4. en række nationale regimenter af udskrevne bønder, i øvrigt meget mod sin vilje, idet han foretrak at hverve professionelle soldater til sin hær. Han mente ikke, at bønderne var noget værd som soldater. Fra 1625 kender vi de ældste regimentsfaner med et lille Dannebrog oppe i øverste hjørne, og i 1628 udsendtes en forordning om disse regimentsfaner, som både omfattede rytteriet og de nationale fodfolksregimenter.

Det lille, kvadratiske Dannebrog, der jo var den oprindelige standart for de danske styrker, blev derefter det gennemgående mærke for hærens enheder. I en skrivelse fra Christian 4. den 21. oktober 1628 hedder det, at „Vi beder Jer og ville, at tilholde ritmestrene på Sjælland, at de straks lader gøre over udi deres faner [cornetter] et hvidt kors udi et rødt felt ligesom fanen under Vor Hoffane er, så vel som over at udi alle fodfolkets faner, ligesådan et hvidt kors i rødt felt lade gøre,

hvilket de således alle herefter skal føre". Fanerne benævnes her „cornetter" efter den franske betegnelse for faner. Den, der bar enhedens fane, blev derfor kaldt en cornet, svarende til den tyske betegnelse „fændrik"; den, der bærer fanen. Begge betegnelser indgik senere som militære gradsbetegnelser.

Af ovenstående fremgår, at kongens garde, Hoffanen, var den enhed, der førte hærens fane, som tilsyneladende har været en kvadratisk standart. Den nye bestemmelse gik derefter ud på, at samtlige faner inden for rytteriet og fodfolket, der havde været meget individuelle, nu som et fælles tegn fik det lille Dannebrog oppe i øverste hjørne. Man kan se på de bevarede faner fra denne tid, at dette Dannebrog fik et hvidt kors, hvis arme blev bredere ved fanens sider. Der er her tale om det såkaldte malteserkors, som senere i 1600-tallet blev anvendt af Dannebrogsordenen. Heraldisk set var dette en nydannelse. Hvorfor denne udformning fandt vej til hærens faner, ved vi ikke. Ved de flag, der på samme tid blev introduceret til søs, var armene på det hvide kors fortsat ligesidede.

Dannebrog erobret af svenskerne

Nogle af fanerne fra hærens enheder i første halvdel af 1600-tallet er bevaret og kan bl.a. studeres i svenske samlinger af erobrede faner og standarter for denne periode. Således er det ældste svenske flag med gult kors på blå bund bevaret i Holland, idet det blev taget som trofæ af den nederlandske flåde fra et svensk skib under slaget i Øresund i 1658.

På samme måde findes det ældste Dannebrog bevaret på Armémuseet i Stockholm. Det måler i sin bevarede form ikke mindre end 7 x 17 meter. Flaget har haft splitter, hvoraf den nederste er forsvundet enten som følge af kamp eller brand eller blot på grund af ælde. Dette kolossale flag, hvis areal næsten svarer til et mindre parcelhus, har været hejst over fæstningen Kärnan ved Hälsingborg, da byen var i dansk besiddelse i 1676, og faldt så senere i svensk besiddelse.

Dette viser, at splitflaget som et nationsflag blev anvendt ikke blot til søs, men også over fæstninger. På medaljen slået efter erobringen af Marstrand med fæstningen Karlsten i 1719 ses et lignende kolossalt Dannebrog hejst over fæstningen.

Den stående hærs faner

Efter enevældens indførelse i 1661 oprettedes en stående hær, og de nationalt udskrevne regimenter reduceredes. De tidligere faner blev erstattet af nye. De bar ikke det lille Danneborg i øverste hjørne, men symboler på hvor de enkelte regimenter hørte hjemme.

I landmilitær sammenhæng overlevede Dannebrog imidlertid som fæstningsflag, ligesom det må antages, at der også har været et par egentlige faner af Dannebrogs typer til rådighed for hæren.

Denne situation fortsatte gennem første halvdel af 1700-tallet. Dannebrogsfanen indgår i det

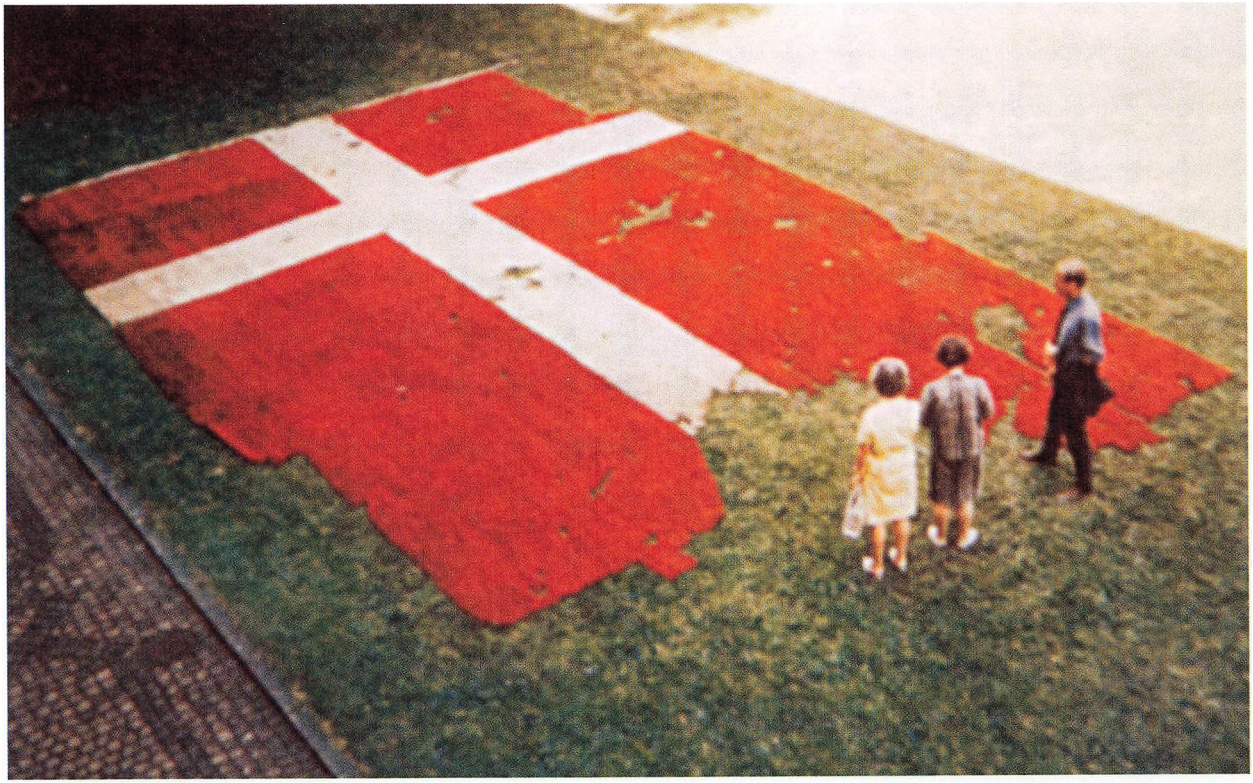

Et stort Dannebrog, der har vajet over fæstningen i Hälsingborg. Erobret af svenskerne, findes i dag på Armémuseet i Stockholm. Det måler i den bevarede form ikke mindre end 7 x 17 meter.

eksercerreglement, som blev udstedt 1747, og som var en del af et større kompleks af bestemmelser, der regulerede forholdene i hæren. I 1763 bestemte kongen, at fanebæreren ved de enkelte regimenter, fændrikken, skulle være en underofficersgrad.

I 1784 overtog kronprins Frederik (6.) den egentlige magt i Danmark, mens faderen Christian 7. kun formelt regerede frem til sin død i 1808. Kronprinsen var meget militært interesseret og havde stor viden om militære forhold. Allerede i 1785 beordrede han nye faner indført i hæren. Visse regimenter, garden og grenader-kompagnierne, fik tildelt den kvadratiske Dannebrogsfane, men derudover blev alle regimentsfaner atter i øverste hjørne forsynet med et lille, kvadratisk

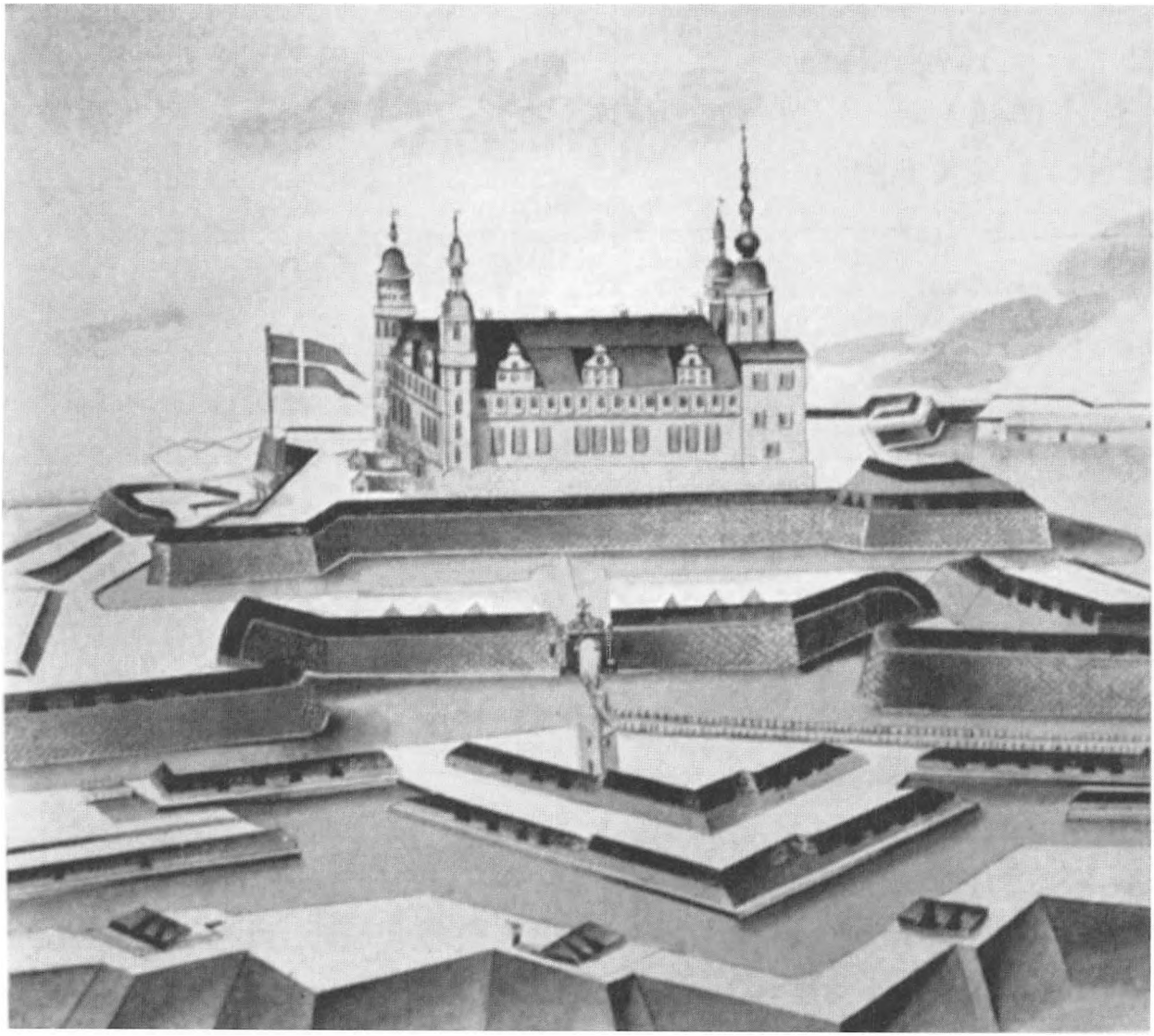

En typisk og markant anvendelse af Dannebrog vajende over fæstninger. Her ses Dannebrog markere den danske konges besiddelse af Kronborg i 1700-tallet.

Dannebrog med lige arme. Rytteriet fik dog først sine faner godkendt i 1795.

Dannebrog i kolonierne

I 1700-tallet var Danmark-Norge en kolonimagt af en vis betydning. Derfor blev Dannebrog anvendt både i Vestindien, i Afrika og i Indien og på de omliggende øer som stats- og krigsflag. Store Dannebrogsflag vajede således over de danske besiddelser og fæstninger. De udstationede tropper anvendte i de fleste tilfælde rene Dannebrogsfaner. Det sidste Dannebrog, som blev anvendt som statsflag anvendt i kolonisammenhæng, blev nedhalet på de vestindiske øer den 31. marts 1917 i forbindelse med salget af øerne til USA.

Udviklingen af Dannebrog som militær fane fik utvivlsomt et skub fremad efter den franske revolution i 1789. Mange af de franske militære enheder, der blev opstillet af republikken i de efterfølgende koalitionskrige, førte med stor begejstring tricoloren – det blåt-hvidt-rødt farvede flag - som fane, ligesom man også kunne se, hvordan det nye statsflag blev til et nationsflag og fik stor udbredelse i den franske befolkning. I 1805 fik samtlige franske militære enheder tricolore-faner, og folkets fane blev samtidig hærens.

Hærestandart fra Christian 4.s tid. Den menes at være blevet anvendt af et dansk regiment under krigen i 1625-29. Sandsynligvis har estandarten tidligere været tysk og er efter erobring blevet omdannet til en dansk estandart ved at påsy et lille Dannebrog i øverste hjørne.

Fædrelandets forsvar

Da der i 1801 oprettedes et landsværn, fik dette tildelt som standart et kvadratisk Dannebrog med kongens navnetræk i hvert hjørne. I en blå spuns i korsets midte stod teksten „Landeværn for Kongen og Fædrelandet". Da dette landeværn ændredes i 1808, fjernede man den blå spuns, således at korset blev rent. Landeværnsbataljonerne indgik derefter i linjeregimenterne som deres 3. og 4. bataljon. Dermed introduceredes Danne-

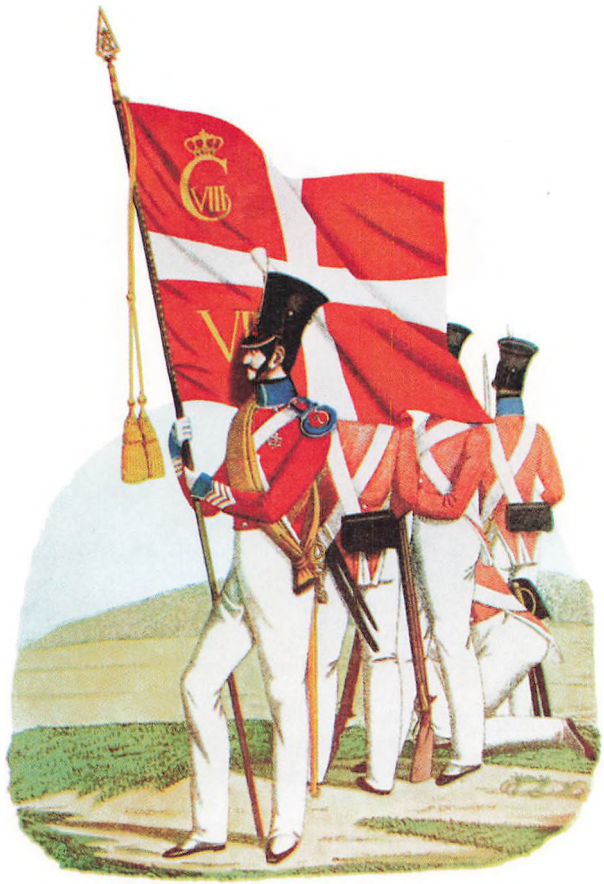

Danske soldater i 1840'erne med deres nye bataljonsfane.

brog som standart i en række regimenter.

I 1833 indsendte tøjhusforvalteren i Rendsborg, H.L. Gullann, et forslag til Frederik 6. om at tildele alle regimenterne en Dannebrogsfane med det kongelige monogram i hvert hjørne, altså svarende til landeværnsfanen efter 1808. Men kongen var på dette tidspunkt ikke indstillet på forandringer. I et militært tidsskrift for 1839 udtalte generalmajor A. Baggesen sin beklagelse over, at mens flåden havde kunnet anvende Dannebrog som sådan som sit flag, så måtte hæren acceptere faner, hvor Dannebrog var næsten ukendeligt. Det var nødvendigt, at de to værn kæmpede under det samme flag.

Næppe var Frederik 6. død, før man overvejede en reform af hæren. Hæren havde siden 1788 bestået af nationalt udskrevne bønder, og efter 1808 blev der ikke længere hvervet fremmede. Den var således i begyndelsen af Christian 8.s regeringstid en helt national styrke.

I 1842 kom så den ventede hærreform. Hærens uniformering blev gjort ensartet, og der blev foretaget en inddeling i nummererede bataljoner. Enhederne fik tildelt nye faner, der var kvadratiske. Dannebrogsfaner, men med det hvide kors i form af et malteserkors. I felterne ved liget indsattes i det øverste det kongelige monogram og i det nederste i romertal bataljonens nummer.

Da livgarden i 1847 fik tildelt sin fane ved en parade på Rosenborg Eksercerplads, udtalte kongen, at fanen var „et sindbillede på troskab mod Gud og kongen. Den være det også for Jer. Den fører Jer til sejr, og lad aldrig fjendehånd fravriste Jer den. Gud signe Jer og Jeres dåd under denne fane".

Dannebrog i krig

Den danske hær drog i krig i 1848 under de nye Dannebrogsfaner, der opnåede stor popularitet,

og i de billedlige skildringer af slagene under krigen 1848-50 ses Dannebrogsfaner altid. Et forslag fra 1850 om, at fanerne ikke skulle medtages under krigsforhold, blev afvist af krigsministeren med, at „det vigtigste ... er imidlertid fanens moralske betydning for soldaten. Fanen er ikke alene et tegn for samlingspunktet, men er et kært og helligt symbol for soldaten, til hvilket han er knyttet ved nationalfølelse som ved sin aflagte ed, og det bør ikke glemmes, at den i farens stund kan og vil virke opmuntrende på soldaten, der ikke vil undlade at vove endnu en kamp, inden han ser sig sin fane berøvet".

De hjemvendte tropper blev i 1849 og 1850 overalt fejret ved, at Dannebrog blev hejst og hængt op som udtryk for glæde og solidaritet med soldaterne og for et nationalt tilhørsforhold. I 1848 var den almindelige værnepligt indført og blev senere indføjet i Grundloven i 1849. Dette var naturligvis en medvirkende årsag til, at forbindelsen mellem folk-fane-forsvar blev tættere end tidligere. Krigen var folkets og ikke blot kongens og regeringens sag.

Det er blevet bemærket, at Dannebrogsfanerne under krigen i 1864 anvendtes i mindre grad end i den foregående krig. Begejstringen blandt befolkningen og de danske soldater var nok mindre i denne krig som følge af optakten og de politiske årsager til krigen. Fanerne blev bevidst holdt uden for flere af de direkte kampe og samlet bag fronten. Tyskerne fremviste efter krigen en lang række faner, der var erobret, men der var her stort set kun tale om såkaldte kvartermærker, der var kendetegn for de enkelte underafdelinger, og ikke egentlige faner.

Ved den nye konges tiltræden i 1863 aflagde de militære enheder faneed til kongen, men efter krigen blev den afskaffet ved hærloven af 1867. Officererne fortsatte dog med at aflægge faneed frem til forsvarsordningen i 1909.

I 1872 blev de kvadratiske kvartermærker erstattet af Dannebrogsfaner med hvide kanter og med regimenternes eller bataljonernes nummer. I perioden indførtes efter udenlandsk forbillede særlige fanebånd, hvor de slag anførtes, som den pågældende militære enhed havde medvirket i på en markant og væsentlig måde. Disse fanebånd har holdt sig til vore dage.

DANNEBROG BLIVER FOLKETS FLAG I 1800-TALLET

„Vor himmel skifter farve brat,
men aldrig folkets flag"

Helstaten og nationalfølelsen

Det er blevet diskuteret meget, hvornår man i Danmark kan påvise eksistensen af en egentlig nationalfølelse. Glæden, stoltheden eller den fælles følelse ved at tilhøre et fællesskab er ikke noget, der pludselig er dukket op, men har været kendt igennem århundreder. For eksempel er der ikke tvivl om, at de kampe, der i 1500-tallet og 1600-tallet foregik mellem de to stridende rivaler, Danmark og Sverige, i høj grad havde nationale undertoner.

Når dette spørgsmål diskuteres, skal man være klar over, at den danske konges rige var et imperium, der bestod af flere forskellige nationer helt frem til 1864. Frem til 1814 bestod denne helstat, som den er blevet betegnet, af danskere, nordmænd, slesvigere og holstenere. I 1814 kom adskillelsen mellem Danmark og Norge, og fra 1864 var der som bekendt kun den danske nation tilbage i det danske rige. Dertil kommer i øvrigt, at netop på grund af de forskellige nationer, der var bragt sammen, var den fælles følelse ofte rettet mod kongen og kongemagten som udtryk for den samlende statsmagt.

Det er den gængse opfattelse, at man først i Danmark fra omkring 1800 kan konstatere en mere bevidst følelse med hensyn til det at være dansk og have et forhold til sit fædreland. Den 3. juni 1801 kom for eksempel en forordning om „almindelig opbydelse til Fædrelandets forsvar i fejdes tid", der indførte Landeværnet. I denne hedder det, at „... den hellige pligt at bidrage til Fædrelandets forsvar står i nøje og uadskillig forbindelse med den hæder at være dannemand". Her introduceres i hvert fald begreberne „Fædreland" og „dansker". Tidligere talte man for eksempel under diskussionerne om det militære forsvar om det ønskelige i, at kongeriget blev forsvaret af „landets egne sønner".

At nationalfølelsen eller fædrelandsfølelsen synes mere formuleret og tydelig i denne periode

◄ Troppernes hjemkomst i 1849. Maleri af Davies Monies. Krigen 1848-50 blev det store folkelige gennembrud for anvendelsen af Dannebrog. På trods af at der faktisk siden 1834 havde eksisteret et forbud for private borgere mod at flage, ses på billedet adskillige flag med Dannebrog både i stutudgaven og i splitudgaven, der ellers var forbeholdt staten, kongen og flåden.

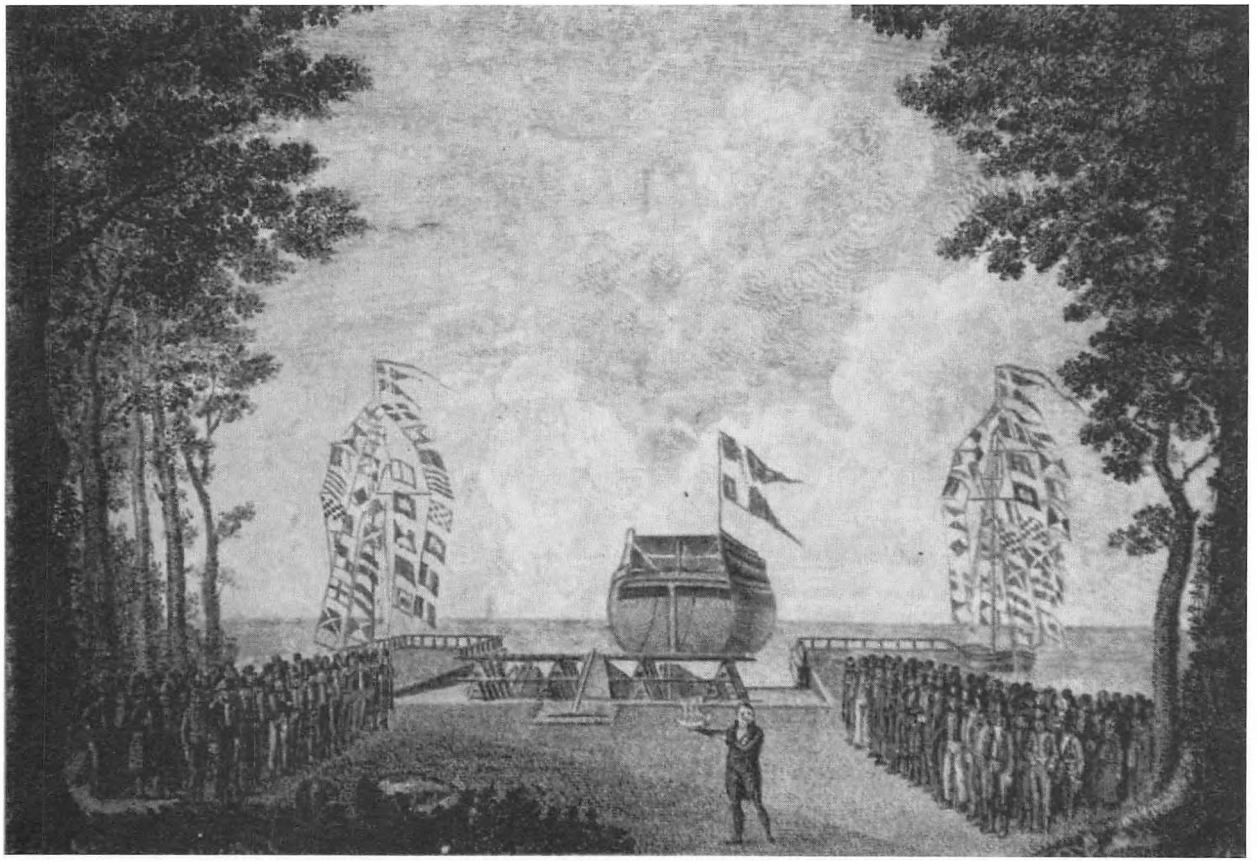

Festforestillingen i Det kgl. Teater den 26. januar 1811, som under ledelse af skuespilleren H.C. Knudsen blev afholdt for at skaffe penge til de danske krigsfanger i England.

omkring 1800, skyldes flere forskellige forhold. I den forbindelse skal det understreges, at fænomenet ikke er specielt dansk, men var en del af de strømninger, der blev sat i gang under og som følge af Oplysningstiden. I den danske helstat medførte udviklingen endvidere, at der rejste sig en aversion mod de mange tyskere, som efterhånden var kommet til at sidde på mange magtfulde stillinger. Måske med Struenses magtperiode som anledning, men næppe som den egentlige årsag, indførtes i 1776 en lov om indfødsret. Den indebar, at man skulle være født inden for lan-

dets grænser, hvis man skulle indtage stillinger i statens administration. Dertil kom så udviklingen i Frankrig, der førte til den store revolution i 1789, og som skabte bølgedannelser over hele Europa. Der blev nu sat fokus på fædrelandet og nationsbegrebet i forhold til det hidtidige konge- og statsbegreb. Disse dønninger nåede naturligvis også det danske rige. Vi ved, at norske kredse fra slutningen af 1700-tallet begyndte at arbejde for en større selvstændighed for Norge inden for det danske rige, ligesom danskernes tone over for slesvigholstenere blev mere skarp. De enkelte nationer inden for helstaten begyndte kort sagt at røre på sig.

Slaget på Københavns Red 1801

Slaget på Københavns Red den 2. april 1801 blev en manifestation af den voksende nationsfølelse. Krigen foregik direkte uden for københavnernes vinduer, og det stod klart for alle, at denne krig ikke kun var kongens eller hærens eller flådens, men også danskernes sag. Byen og fædrelandet var i fare, og frivillige strømmede til for at komme ud på de danske skibe for at deltage i kampen mod „den perfide Albion", som Storbritannien blev benævnt.

Situationen gentog sig i 1807, da den engelske flåde atter viste sig foran København, landsatte tropper og bombarderede byen, for til sidst at konfiskere hele den sejlende dansk-norske flåde, der befandt sig i København. En enestående offervilje fra almindelige danskere viste sig i kølvandet på disse hændelser. Der blev således i hast etableret en større flåde af kanonbåde, i vid udstrækning finansieret af landets borgere uden om konge- og statsmagten.

Udsnit af C.A. Lorentzens berømte maleri af slaget på Københavns Red.

Fra flådens flagreglement fra 1806 kendes første gang betegnelsen „Dannebrog" om flaget an-

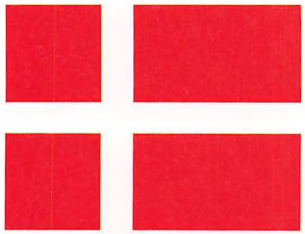

Dannebrog o. 1350

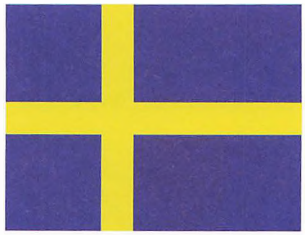

Svensk o. 1620

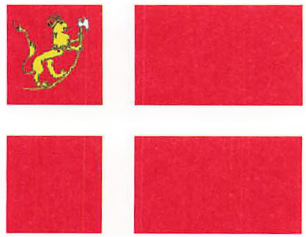

Norge 1814

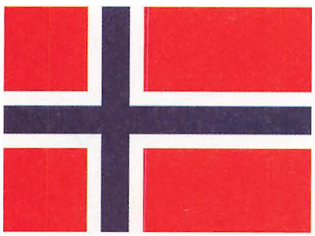

Norge 1893

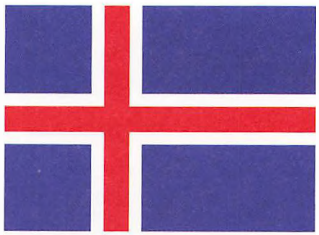

Island 1916

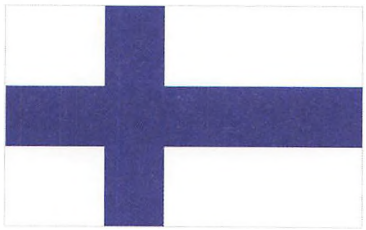

Finland 1918

vendt i en officiel sammenhæng.

Dannebrog spillede en stor rolle som symbol og katalysator i denne proces. Det var et symbol, der på sin enkle måde signalerede tilhørsforholdet og ens opfattelse af det, der skete. Romantikkens digtere var med i denne proces. Den gamle Dannebrogslegende blev hentet frem igen. B.S. Ingemann skrev i 1807 „Fra himlen er du faldet, du Danmarks helligdom", og der blev i 1808 udformet nye statutter for Dannebrogsordenen, der jo angiveligt havde forbindelse til legenden, således at flere „dannemænd" kunne tildeles dette hæderstegn. Og i 1809 malede en af tidens store malere C.A. Lorentzen, der også havde stået for forevigelsen af Slaget på Reden 1801, en fremstilling af slaget i Estland 15. juni 1219, hvor man ser Dannebrog dale ned fra himlen. Dette fandt som litografi – ligesom fremstillingen af Slaget 1801 – vej til mange danske hjem og var med til at understrege Dannebrogs betydning for den patriotiske strømning.

Et godt eksempel på denne strømning er skuespilleren H.C. Knudsens initiativer. Iført matrostøj spillede han om aftenen på teatret, inden den engelske flåde nærmede sig i 1801, og sang patriotiske sange for at opildne tilskuerne – hvilket også lykkedes. Efter slaget drog han rundt og gennemførte „nationalfester", hvor der samledes penge ind til de sårede. Disse forestillinger bestod af patriotiske sange og tableauer, hvor Danne-

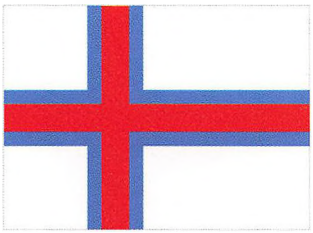

Færøerne 1953

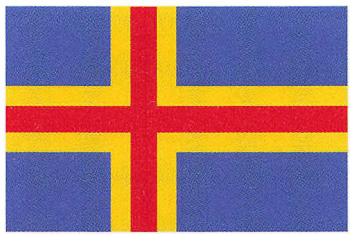

Ålandsøerne

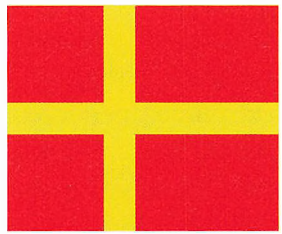

Skåne o. 1800

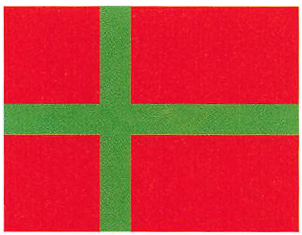

Bornholm o. 1970

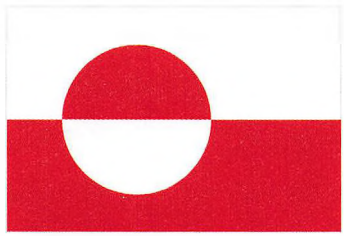

Grønland 1985

Den Europæiske Union

brog indgik som et kraftigt og inciterende element. H.C. Knudsen drog ud på en lignende færd efter bombardementet af København i 1807. De Dannebrogsflag, der blev anvendt, var splitflag, sandsynligvis for at relatere til staten og orlogsflåden.

Borgerne begynder at flage

Før disse begivenheder tog fart, var det ikke almindeligt, at landets borgere flagede med Dannebrog. Det blev klart opfattet som et konge- og statsflag. Kun til søs, hvor det var nødvendigt at identificere sig over for andre, anvendte almindelige borgere Dannebrog i form af stutflaget på deres skibe, ligesom skibe, der tilhørte særligt begunstigede selskaber, førte splitflag med særlige mærker. At det imidlertid ikke i almindelige sammenhænge har været helt ukendt at hejse Dannebrog i form af stutflag eller som en kvadratisk fane, er der flere eksempler på. Ved festen, som Køge Fugleskydningsselskab afholdt i 1799, blev der flaget med Dannebrog, der også ses anvendt ved fastelavnsløjerne på Amager, således som det fremgår af et af C.W. Eckersbergs malerier fra 1807.

Fra perioden 1807-14 og ind i 1820'erne breder brugen af Dannebrog sig ud over landet. Karakteristisk er det, at prins Christian Frederik som statholder i Norge, under den korte selvstændighedsperiode i 1814, indførte et flag, der bestod af

Dannebrog med den norske løve anbragt i øverste felt ind mod liget. Flaget forekom både i en split- og stutudgave. En elegant løsning for Norge på dette tidspunkt, men forståeligt nok blev det aldrig anerkendt af kongen Karl 14. Johan, der var blevet unionskonge for såvel Sverige som Norge.

Nordmændene kæmpede for at få deres eget koffardiflag. Det fik de i 1821. Flaget er identisk med det nuværende norske flag. Det er som bekendt lig med Dannebrog, men der er blevet anbragt yderligere et blåt kors inde i det hvide. En elegant måde at antyde tilhørsforholdet både til Danmark og til Sverige på. Som orlogsflag måtte man i Norge imidlertid frem til 1844 acceptere det fælles unionsflag, der var det svenske orlogsflag med tre splitter og i øverste hjørne forsynet med et rødt felt med et hvidt kors anbragt diagonalt. Da Norge senere fik sit eget orlogsflag, blev det tre-tunget, som en afsmitning fra det svenske orlogsflag.

Flagstriden i Norge i 1820'erne blev ganske givet fulgt nøje i Danmark og satte sikkert yderligere skub i brugen af Dannebrog. Som et kuriosum kan det nævnes, at da den græske frihedskrig i 1822 brød ud mod det græske styre, så anvendte oprørerne en rød fane med et hvidt kors i, formentlig for at markere, at deres oprør også havde religiøse undertoner. De ville gerne opfatte deres oprør som et korstog. Først i 1833 ændrede man farverne i denne fane, således at det blev et blåt flag med et hvidt kors i. Dette har siden i forskellige variationer været det græske flag.

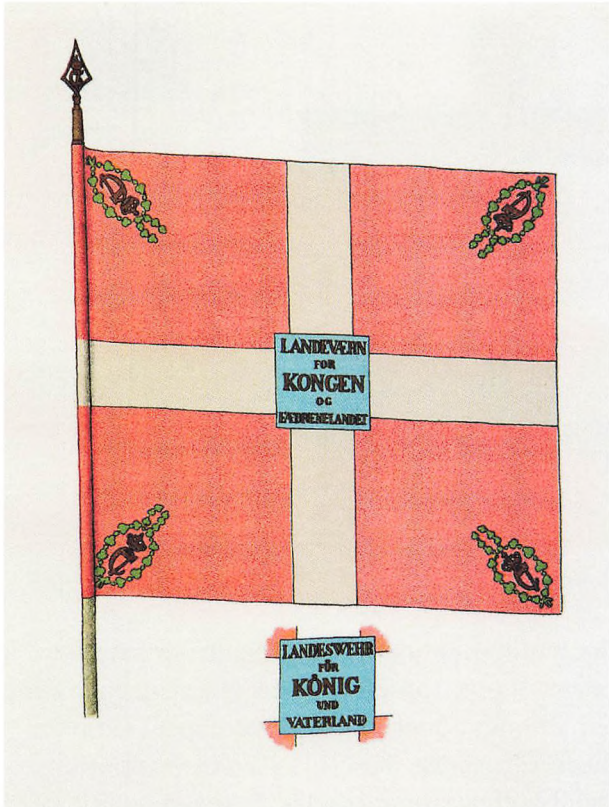

Landeværnets fane fra 1801. Som noget nyt udgjorde fanen et Dannebrog – i modsætning til de tidligere militære faner, der blot havde Dannebrog sat som et lille mærke i det øverste felt.

Dannebrog som moderflag til de nordiske korsflag

Som tidligere nævnt inspirerede Dannebrog svenskerne til at indføre et korsbanner i 1620'erne. Med indførelsen af det særlige norske koffardiflag i 1821 fik Norden sit tredje korsflag. Det blev

endeligt fastsat i 1898 og blev det nye Norges nationalflag i 1905 ved adskillelsen fra Sverige. I 1918 kom de næste to korsflag i Norden. Da Finland dette år blev selvstændigt, valgte man et korsflag for at vise tilknytningen til Norden. Flaget var i sin tid foreslået af digteren Zacharias Topelius. Farverne skulle symbolisere henholdsvis den finske vinter og de finske søer.

Samme år blev Island også selvstændigt, selvom det frem til 1944 havde konge og udenrigspolitik tilfælles med Danmark. Man var i Island dog allerede fra 1916 begyndt at føre et selvstændigt flag i hjemlige farvande. De islandske farver var fra gammel tid blå og hvid. Disse farver blev nu kombineret med et ekstra rødt kors indlagt i det hvide a la den norske model. Korsflaget angav atter tilknytningen til de nordiske lande. I 1944, da Island fik fuld selvstændighed, blev dette flag det islandske nationalflag.

Fra 1931 begyndte Færøerne uofficielt også at anvende et korsflag. Det var det omvendte af Islands, hvidt med et blåt kors og med et ekstra rødt kors indlagt i det blå kors. Dette blev officielt i 1948 og har i Danmark samme formelle status som Dannebrog. Det må anvendes såvel på Færøerne som i resten af Danmark.

Det sjette korsflag kom i 1954, da Ålandsøerne fik lov til på selve øerne at anvende deres eget flag. Det er det svenske flag med et rødt kors indsat i det gule.

Ud over de her nævnte korsflag anvendes uofficielt et korsflag i Skåne, der er rødt med et gult kors, ligesom der også ved visse lejligheder optræder et særligt bornholmsk korsflag.

Dannebrog er således moderflaget for de mange korsflag i Norden, som klart adskiller disse fra andre nationalflag, set i global sammenhæng. Det var derfor en skuffelse for mange, at Grønland, da det i 1980'erne skulle have et selvstændigt flag, ikke valgte et korsflag, der kunne svare til de andre nordiske landes. Alle de oprindelige forslag til et grønlandsk flag byggede på kors-ideen, men til sidst valgte man et andet flag.

Forbud mod almindelig flagning

I 1830'erne skete der imidlertid noget, der – i hvert fald formelt – lagde en dæmper på danskernes trang til at anvende Dannebrog. Anledningen var en henvendelse i 1832 fra fremmede landes konsuler i Helsingør, der anmodede Frederik 6. om tilladelse til at flage fra deres ejendom med den stats flag, som de var konsuler for. Generalprokurøren A.S. Ørsted indstillede at give dem denne tilladelse, men Frederik 6. sagde nej. Han opfattede flagning med fremmede magters flag i sin rige som en indskrænkning i kongens magt og rigets suverænitet. Som undskyldning for at sige nej ville han bruge udstedelsen af et generelt forbud mod, at landets borgere anvendte Dannebrog fra deres ejendomme. Begrundelsen for afslaget var da, at det ikke en gang var tilladt landets egne borgere at flage fra deres ejendomme, hvorfor det heller ikke kunne tillades konsulerne! Ved kgl. resolution den 21. december 1833 blev

dette generelle påbud udstedt, og det blev efterfølgende udsendt ved et kancellicirkulære af 7. januar 1834. Det må formodes, at det har spillet ind på kongens overvejelser, at en tilladelse til konsulerne uden en samtidig generel bestemmelse om flagning ville føre mere med sig, og her har kongen belært af erfaringerne sikkert villet standse en eskalation med hensyn til splitflaget. Kongen og staten måtte forbeholde sig ret til at benytte det rene splitflag. På trods af alle forbud og forordninger havde det vist sig umuligt at standse den eftertragtede brug af splitflaget. En fortsat eskalation af splitflaget blandt de almindelige borgere måtte derfor standses.

Der er meget, der tyder på, at det udstedte forbud dels havde et meget bestemt sigte, dels var af meget formel karakter. Under alle omstændigheder må det fastslås, at vi ikke har kendskab til, at der fra det offentliges side er grebet ind over for borgere, der anvendte stutflaget i de tyve år, dette forbud formelt eksisterede. Vi ser da også et stutflag hejst i Christen Køpkes berømte aftenparti fra Sortedamssøen uden for København fra 1838, og det var endda, mens Frederik 6. endnu levede. Maleriet blev samme år anskaffet af den kongelige malerisamling, hilket understreger, at flagforbuddet ikke forventedes at blive efterlevet til punkt og prikke.

Adskillige andre eksempler på dette kan fremføres. Under de store fester, der blev holdt på Skamlingsbanken fra 1843, især det store møde den 4. juli 1844, som havde en klar national undertone, blev der flaget med Dannebrog, oven i købet med splitflag, som det fremgår af et stik, der viser det store møde i 1844. Det var folkemøder med deltagelse af kulturpersonligheder. For eksempel spillede N.F.S. Grundtvig her en rolle. Flaget fulgte ham senere, ligesom Dannebrog kom til at spille en fast rolle i de bevægelser, han initierede, såsom højskoler og foreninger. Dannebrog var for Grundtvig kendetegnet på danskhed, med alt hvad dette indebar. Men derom senere.

Det skal bemærkes, at i et flagreglement fra 1846 blev der for første gang skelnet mellem kongeflag og orlogsflag.

Dannebrog og krigen i 1848-50

Det er også en kendt sag, at alle flagede med Dannebrog under og efter Treårskrigen 1848-50. Stemningen blev i høj grad pisket op som følge af Peter Fabers „Dengang jeg drog af sted", der blandt andet også indeholdt strofer om Dannebrog: „og den har tysken hånet og trådt den under fod, nej, dertil er vor fane for gammel og for god". I Randers Avis hed det den 29. marts 1848 ved dragonernes afmarch fra byen for at drage i krig, at „fra hvert hus vajede Dannebrog tildels med inskriptioner".

Dannebrog fik sit gennembrud som folkets flag med krigen i 1848-50. Man kan i denne sammenhæng undre sig over, at flaget ikke er omtalt i Grundloven af 1849, som rigets flag eller lignende. Men forarbejdet med denne lov er nok i det væsentlige sket, inden flagets store betydning for

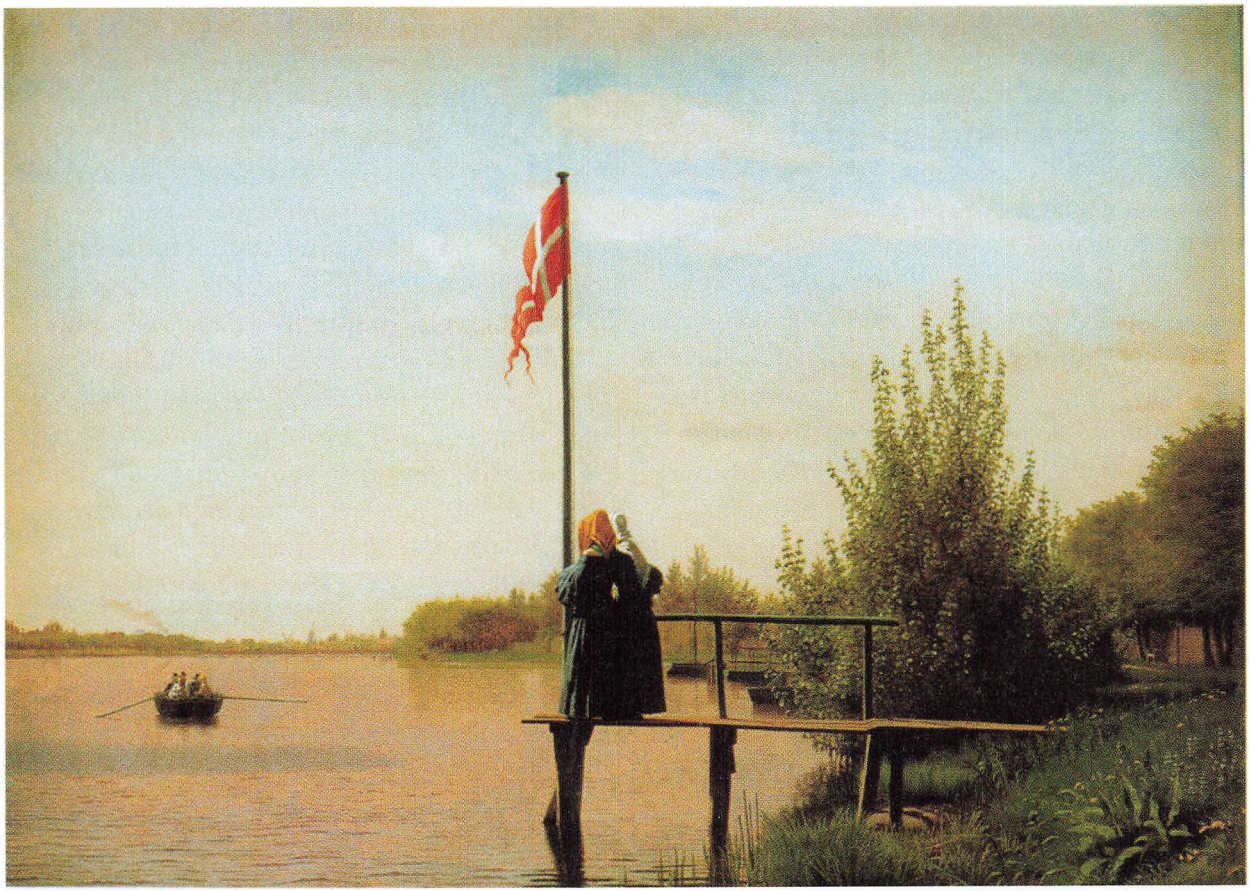

Christen Købke: „Udsigt fra Dosseringen ved Peblingesøen, henad Nørrebro", 1838. *Statens Museum for Kunst.*

landet og den folkelige opbakning og sammenhæng virkelig var åbenbar. I den sang, som Peter Faber sammen med Emil Hornemann udsendte i december 1848, „Højt fra træets grønne top", får vi et ganske godt indtryk af, hvorledes borgerskabet på dette tidspunkt har taget Dannebrog til sig og endda pynter juletræerne med små nationalflag, en særlig dansk skik, der ikke fulgte med juletræet fra Tyskland.

Efter Treårskrigen var Dannebrog ved at blive en fast ingrediens i den danske hverdag, og ingen tænkte på det formelle forbud, der havde eksi-

steret siden 1834. Forbuddet, der formelt var gældende i 20 år, kom aldrig til at fungere, og udsagnet om, at det mellem 1834-54 ikke var tilladt for almindelige danskere at flage, skal absolut tages med et gran salt.

Museumsmanden og forskeren J.J. Worsaae holdt i marts 1849 et foredrag i Skandinavisk Selskab. Her forsøgte han på et mere moderne videnskabeligt grundlag at udrede forholdene omkring Dannebrogs oprindelse og introduktion i Danmark. Med hensyn til den popularitet Dannebrog havde fået efter 1801, mente han, at det blandt andet skyldtes påvirkningen fra den store franske revolution i slutningen af 1700-tallet.

Flagningsforbud ophæves 1854

Anledningen til at ophæve flagforbuddet kom pudsigt nok atter fra fremmede magters konsuler i Helsingør. Og pudsigt nok – var det atter A.S. Ørsted, der kom til at behandle sagen. Han var nu landets justitsminister. I en indstilling til kongen, Frederik 7., af 28. juni 1854 skriver han:

„Ved den gennem Finansministeriet modtagne meddelelse er Udenrigsministeriet blevet sat i kundskab om, at det af samtlige i Helsingør værende fremmede konsuler påtænker at indgive et andragende om, at det i Kancelliets skrivelse af 18. september 1832 og 7. januar 1834 indeholdte forbud mod, at fremmede konsuler hejser deres nationalflag på deres boliger, må ophæves. Da Udenrigsministeriet fandt, at det ville være forbundet med stor vanskelighed at imødegå det således påtænkte andragende ... anbefales det, at forbuddet ophæves". Skræller man den snørklede kancellistil af, betød det altså, at flagforbuddet burde ophæves. Dette erklærede kongen sig enig i ved en resolution af 7. juli samme år, og den 2. august 1854 kom så cirkulæret om ophævelsen. Det fastsattes, at „det for fremtiden tillades alle og enhver i kongeriget at hejse Dannebrogsflaget uden split fra deres ejendomme eller boliger i købstæderne og på landet, og at det ligeledes for fremtiden bliver fremmede magters her bosatte konsuler uforment sammesteds at lade deres respektive nationalflag vaje". Ophævelsen af forbuddet skete altså med den samme begrundelse, som lå bag forbuddet – blot med modsat fortegn. I 1834 havde man indført et generelt forbud for at undgå, at konsulerne fik lov til at hejse deres nationalflag. I 1854 måtte man ophæve forbuddet, fordi man ikke kunne afslå anmodningen fra konsulerne om at benytte deres eget flag!

„Dannebrog" – sidste sejllinjeskib

Det er karakteristisk for Dannebrogs popularitet og øgede anvendelse, at linjeskibet „Dannebrog", der blev søsat 1853, og i øvrigt blev Danmarks sidste sejllinjeskib, ikke som de tidligere navneforgængere i flåden blev opkaldt efter Dannebrogsordenen, men efter flaget. Det fremgår af skibets udsmykning og galionsfigur, hvori Dannebrog indgår. Galionsfiguren fra dette skib er stadig bevaret og opstillet ved indgangen til

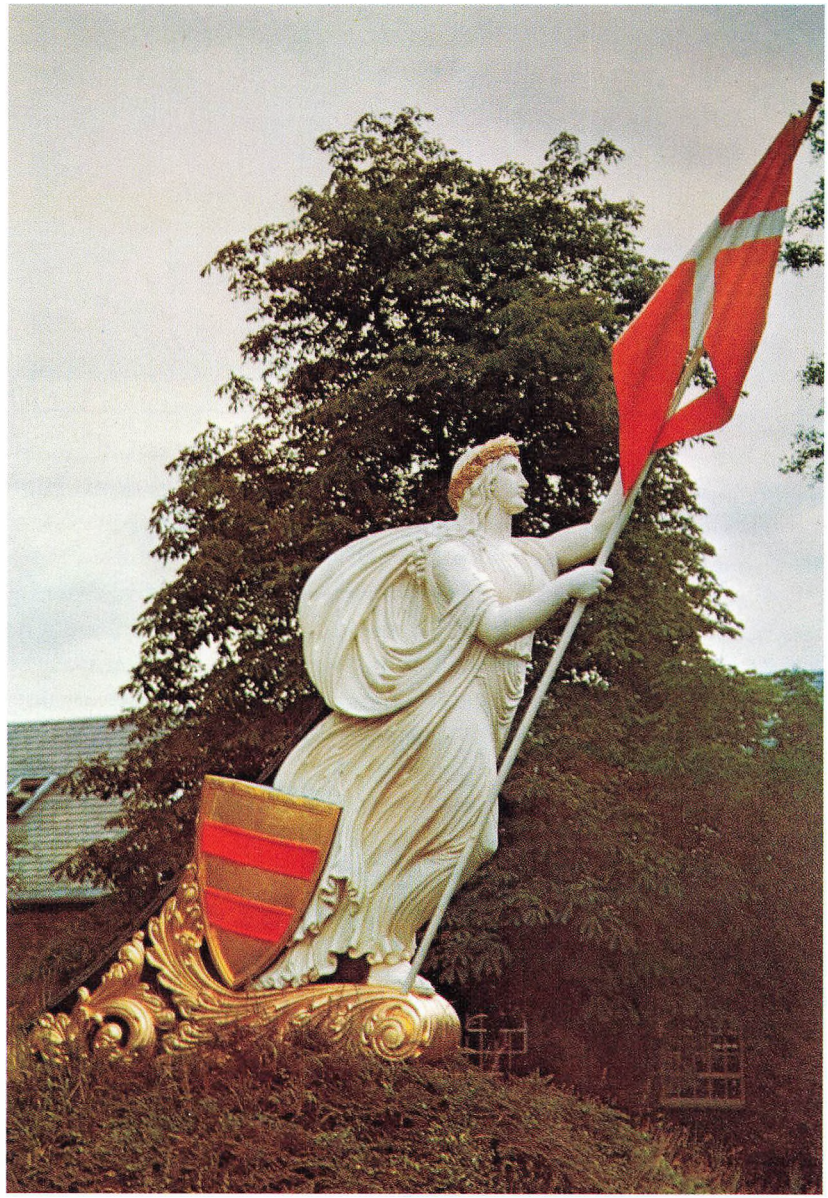

Galionsfigur til linjeskibet „Dannebrog", søsat 1850 og opkaldt efter flaget. Originalen er i dag stadig placeret på Marinestationen på Holmen.

Troppernes indtog i København i 1849. Der flages overalt – og med alt. Ud over Dannebrog i forskellige varianter ses de andre nordiske flag samt foreningsfaner. Maleri af Otto Bache, 1894.

Marinestation København på Holmen. Skibet udgik af flådens tal i 1875. Navnet „Dannebrog" var derefter ledigt til det kongeskib, der blev søsat 1879 og som frem til 1931 bragte kongefamilien rundt i de danske farvande. Derefter var et nyt kongeskib klar i 1932, det nuværende. Begge kongeskibene er opkaldt efter flaget og har fået udsmykning derefter.

Flaganarki efter 1864

Frem til 1864 synes der at have været nogenlunde styr på de danske flag og flagregler. Der var splitflaget og stutflaget, samt splitflag med særlige inskriptioner eller mærker, der alle havde en eller anden forbindelse til staten eller var officiøse foretagender. Efter 1864 opstod imidlertid den store forvirring omkring anvendelse af Dannebrog. En forvirring, som helt op til vore dage på en uheldig måde har præget den danske flagpraksis.

Det gamle problem med Dannebrog og „kampen om splitterne" fortsatte, og de mere eller mindre anarkistiske tilstande blev indledt i året efter krigens afslutning. Et kuriøst eksempel på dette forhold, der samtidig synes at have „åbnet ballet", er historien om, hvordan det såkaldte yachtflag for lystfartøjer blev indført. Skibsrederen H.P. Prior købte i 1864 den kongelige lystjagt „Falken". Den sejlede først i danske farvande som passagerskib. I 1865 blev den solgt til den danske prins Georg, der var blevet græsk konge. H.P. Prior ansøgte nu om, at skibet måtte føre splitflag under rejsen til Grækenland. Dels ville det måske beskytte skibet, idet flaget signalerede, at skibet var statsejendom eller måske ligefrem et orlogsfartøj, dels ville man kunne undgå en række havneudgifter undervejs. Da skibsrederen var en kendt mand, og skibet jo skulle købes af den danske prins, så fandt man på råd. Der blev givet generel tilladelse til, at alle danske lystfartøjer fremover måtte føre splitflag med bogstaverne „Y.F." *(= Yacht Flag, ikke Yachtforeningen, som det ofte ses anført)* anbragt i øverste hjørne nærmest stangen! I den kgl. resolution fra 15. august 1865 hedder det, at „tilladelse til at føre lystfartøjsflaget, der består i det danske orlogsflag med bogstaverne YF i guld i den øverste firkant nærmest stangen, gives på andragende derom af Marineministeriet, dog kun for dæksfartøjer. Andragendet, der forsynes med stempel til takst 65 øre, må være bilagt med det pågældende fartøjs målebrev eller nationalitets- og registreringscertifikat. Yachtflaget medfører ingensomhelst begunstigelser for skibet med hensyn til havne- og skibsafgifter. Tilladelsen til at føre yachtflaget, der kun gælder til fartøjet skifter ejer, og som skal forefindes om bord og forevises på vedkommende autoritets forlangende, er fortabt, når fartøjet ikke længere benyttes til lystsejlads". Med til historien hører, at skibet blev solgt i Neapel og aldrig nåede at blive kongeskib i Grækenland!

Disse bestemmelser har været gældende op til vore dage. De blev fornyet ved en statsministeriel bekendtgørelse af 11. oktober 1957, i forbindelse med at registreringspligten for lystfartøjer ophævedes. Det eneste nye var således, at man ikke længere behøvede at søge om tilladelse til at føre yachtflaget, samt at farven følger orlogsflaget og anføres som dybrød eller orlogsrød. Ifølge et cirkulære fra Justitsministeriet fra 1979 må yachtflaget ikke anvendes på land.

Da brygger Jacobsen fik lov til at flage med splitflag

Bestemmelsen om lystfartøjer blev hurtigt fulgt op af lignende ejendommelige eksempler. Bogø Navigationsskole førte således fra sin oprettelse i 1866 et splitflag påmalet et „B.N." midt i det hvide kors. Den oprindelige hjemmel til dette har ikke kunnet findes. Hvad man kan undre sig over er, at Studenterforeningen ved en kgl. resolution af 18. maj 1866 fik lov til at føre et rent splitflag. Det samme fik Bryggeriet Carlsberg efter et kgl. reskript af 10. oktober 1876, hvori det hedder, at „Ved Vor nærværelse i dag på Carlsberg Bryggeri ved Valby have Vi allernådigst meddelt ejeren af dette, Capitain Jacob Christian Jacobsen ... tilladelse til på bemeldte sin ejendom at føre det danske splitflag ...". Denne tilladelse blev altså nærmest på stedet givet brygger Jacobsen som en ære vist af majestæten. Tilladelsen er interessant, fordi den viser, at kong Christian 9. tilsyneladende opfattede spørgsmål vedrørende flagføring som et kongeligt prærogativ, som han ligesom ordensvæsenet selv kunne bestemme over. Tilladelsen var ikke underskrevet af en politisk ansvarlig minister. Spørgsmålet tåler næppe en nærmere statsretlig prøvelse. Samtidig med at flagspørgsmål på forskellige områder henhørte under såvel konsejlspræsidiet, krigsministeriet, marineministeriet og justitsministeriet, betragtede kongen det som sit eget område. Under disse komplicerede formelle forhold fortsatte de forskellige myndigheder med at udstede tilladelser i øst og vest omkring flagføringen og flagets udseende.

Som følge af bestemmelsen om yachtflaget var det nærliggende, at Dansk Forening for Lystsejlads den 28. februar 1873 fik lov til at føre splitflag med tre guldstjerner anbragt i flagets øverste felt i stedet for YF. I 1891 skiftede foreningen navn til Kgl. Dansk Yachtklub, og man vedtog at indføre en rød stander med de tre guldstjerne, hvorover der var anbragt en kongekrone. Denne stander blev dog i første omgang opgivet, og man førte derefter uden hjemmel kongekronen fra standeren over i splitflaget, anbragt over de tre guldstjernet, hvor den uanfægtet har været lige siden.

Folkelig anvendelse af Dannebrog

I 1890'erne gav justitsministeriet tilladelse til, at den smalle splittede orlogsvimpel måtte anvendes på land i forbindelse med udsmykning, ikke i form af et hejst flag. Dette gjorde næppe forvirringen mindre. Mange var – som tidligere – interesseret i at få lov til at føre splitflag helt uden inskription eller særlige mærker. I en artikel i Tidsskrift for Søvæsen fra 1897 gjorde man opmærksom på, at forvirringen nu var så fremskreden, at den naturlige konsekvens af udviklingen var helt at afskaffe statsflaget og så lade alle og enhver flage, som de havde lyst til. Det rene splitflag nød ikke længere nogen særlig beskyttelse som stats- og orlogsflag.

I 1870'erne var flagning med Dannebrog allerede meget udbredt. Maleren C.J. Jespersen Ensted udførte i dette årti en lang række malerier af jyske gårde på bestilling. Næsten halvdelen af de

Danske soldater rykker frem under Dannebrogsfane i den afsluttende fase af slaget ved Dybbøl den 5. juni 1848. Maleri af Jørgen Sonne, 1849.

bevarede malerier viser gårde med flagstang eller med Dannebrog hejst.

Skytteforeningerne slutter op om Dannebrog

Dannebrog blev også inddraget i eller taget til indtægt hos forskellige grupperinger af befolkningen. I 1865 blev de første skytteforeninger dannet. Det var frivillige skyttekorps, som havde militære overtoner og revanchistiske undertoner i forhold til tabet af Sønderjylland. Dannebrog fik her en robust placering. Disse foreninger stod senere i de sidste årtier af 1800-tallet for udviklingen af idræt og især gymnastik. Dette er en

Dannebrogsestandarten var med, da 8. brigade angreb ved Dybbøl den 18. april 1864. Maleri af Vilhelm Rosenstand 1894. *Frederiksborgmuseet.*

væsentlig forudsætning for den tætte forbindelse mellem idræt og Dannebrog, som har fulgt med bevægelsen op til vore dage. I denne forbindelse skal det dog nævnes, at denne sammenhæng ikke er specielt dansk, men også kendes fra udlandet, hvor nationalflaget på tilsvarende måde spillede en rolle ved udøvelse af idræt og sport.

Dannebrog kontra den røde socialistfane

Et nyt element dukkede op i Danmark. Flagmæssigt trak det i en anden retning end den, der før og efter krigen i 1864 havde været den dominerende. Der var her tale om socialisterne. I 1871 dannedes det danske socialdemokrati. Det var en bevægelse, der gik ind for international samar-

bejde og forbrødring i forbindelse med en socialistisk revolution. Denne politiske bevægelse måtte derfor modarbejde nationale symboler som Dannebrog. I en artikel i „Socialisten" i 1872 talte man om „nationalitetssværmeriet, der bringer menneskene til at lemlæste og myrde hinanden", og at dette skyldtes, at man fra barnsben har sunget fædrelandssange i skolen og har fået „dresseret sit hjerte til at banke, når [man] så en bestemt fane ...". Socialdemokraterne foretrak socialismens røde faner, som de hellere ville have deres hjerter „dresseret til at banke for". Fra begyndelsen af 1900-tallet blev der ikke længere grebet ind over for demonstrationstog kun med røde faner. Til socialdemokratiske møder op i 1900-tallet sås Dannebrog derfor sjældent. Situationen synes dog at have ændret sig, efter at den første socialdemokratiske regering tiltrådte i 1924. Socialdemokraterne skulle nu optræde på hele befolkningens vegne, og dette forpligtede til at inddrage de danske nationale værdier og det danske statsflag, der i øvrigt var meget populært, også blandt de socialdemokratiske vælgere. I 1933 blev de første Dannebrogsfaner indviet i de socialdemokratiske ungdomsforeninger.

Dannebrog i den politiske strid

I perioden 1886-94, de såkaldte provisorieår, foregik der en bitter politisk strid i Danmark mellem partierne Højre og Venstre. Socialdemokraterne spillede på dette tidspunkt ikke nogen politisk rolle. Udgangspunktet for striden var de bestemmelser, der var indsat i den såkaldte reviderede grundlov af 5. juni 1849. Revisionen gennemførtes den 28. juli 1866. Rigsdagen bestod af to kamre, folketinget og landstinget. Valgbarhed og valgret til landstinget var begrænset set i forhold til bestemmelserne for valg og valgbarhed til folketinget. Venstre havde flertal i folketinget, Højre i landstinget. Venstre mente, at kongen skulle vælge sine ministre ud fra flertallet i folketinget, men kongen foretrak at udnævne et ministerium på basis af flertallet i landstinget. Højre-regeringen sendte Rigsdagen hjem og regerede ved hjælp af midlertidige nødlove, provisoriske love. Blandt andet gennemførtes på denne måde en større befæstning af København.

Begge parter forsøgte at tage patent på det at være dansk, og her var flaget et markant symbol, men værdien af det blev neutraliseret, når begge parter anvendte det i samme forbindelse, men med forskellige begrundelser. I disse år blev der derfor konstateret forskellige måder at anvende flaget på, afhængigt af hvilke holdninger der skulle markeres.

Venstre-folk markerede grundlovsdagen den 5. juni 1885 i landsognene omkring Hjørring ved at flage på halv. Venstre ville gerne have genindført Grundloven af 1849 og markerede på denne måde sin utilfredshed med den reviderede grundlov af 1866, der var den gældende. Højre-folk søgte også via flagningen at tilkendegive deres foragt. Den 25. juli 1886 markerede mange Højre-folk i Helsingør dagen for slaget ved Isted i 1850. Den ledende

Kvartermærke for 20. bataljons 8. kompagni fra 1864.

Venstre-politiker Christen Berg ankom netop denne dag til Helsingør for at tale. Demonstrativt nedhalede Højre-folk deres Dannebrog rundt omkring i byen, da Venstre-politikeren ankom med skib.

Hæren indfører særlige flagdage

Formentlig som led i kampen for at være danskhedens rette forsvarer pålagde krigsministeriet, der stod under ledelse af generalløjtnant J.J. Bahnsen, der i øvrigt var en af de mest uforsonlige Højre-politikere, den 25. februar 1886 Inge-

niørkorpset at drage omsorg for, at de militære etablissementer fremover „skulle være forsynede med midler til flagning". Det vil sige flagstænger. På dette tidspunkt anvendte flåden, der efter 1868 blev betegnet søværnet, som bekendt splitflag. Dette anvendtes også i forbindelse med egentlige befæstninger, mens hæren kun opererede med regimentskendetegn i form af kvadratiske Dannebrogsfaner. Der var derfor behov for, at hæren yderligere blev profileret flagmæssigt. Efter at der var beordret flagstænger opsat, var det naturligt at få udarbejdet bestemmelser for, hvornår der så skulle flages.

Sådanne bestemmelser kom den 10. juni samme år. I kundgørelsen for Hæren bestemtes det, at der skulle flages

a) på 13 nærmere angivne kongelige personers fødselsdage;
b) på årsdagen for grundlovens underskrivelse den 5. juni, samt
c) på syv mindedage for militære slag; ud over slaget på Københavns Red 2. april (1801) var der tale om mindedage for slag under de slesvigske krige.

Flagdagene i den politiske strid

En nærmere undersøgelse af denne liste afslører den som meget politisk i sin grundholdning. For det første var det vigtigt for Højre-regeringen at profilere kongen og kongehuset, der støttede regeringen, men som på den anden side på grund af de politiske forhold ikke havde den store opbakning i Venstre. Dernæst var det vigtigt at få markeret grundlovsdagen som et modtræk mod det, der for eksempel blev vist i Hjørring i 1885. Man ønskede samtidig at slå fast, at man regerede på grundlag af grundloven af 1849, selv om der i virkeligheden var tale om bestemmelser, der var kommet ind med den reviderede grundlov af 1866.

Endelig er valget af mindedage fra de slesvigske krige karakteristisk. Højre kørte meget på de slesvigske krige i sin kampagne for at stå for danskheden. I de aviser og tidsskrifter, som Højre dominerede, var der ustandselig artikler om de slesvigske krige. Man spillede på den nationalistiske og revanchistiske holdning, der var meget udbredt i Danmark på dette tidspunkt. Man vidste, at mindedage fra slag tidligere i Danmarks historie ikke kunne bruges på samme måde som slagene under de slesvigske krige. Det eneste slag, der kunne anvendes i denne forbindelse, var netop slaget på Københavns Red i 1801 – og stormen på København i 1659. Ejendommeligt nok var mindedagen for denne sidstnævnte begivenhed, den 11. februar, stormen på København, ikke kommet med i første omgang. Denne begivenhed blev i slutningen af 1880'erne ellers benyttet som reference, når man fra Højres side skulle retfærdiggøre den voldsomme udbygning af befæstningen omkring København, der ikke var bevilget af Rigsdagen som sådan. Københavns befæstning til lands sigtede netop på i påkommende tilfælde at redde Danmark, således som det var sket i 1659,

hvor det befæstede København, som det eneste tilbageblevne danske område, holdt stand ved at være stærkt befæstet og derved reddede riget.

De af hæren indførte flagdage fik, på grund af de her nævnte politiske forhold, i første omgang ikke den store betydning for den generelle flagning i Danmark.

Indførelsen af flagdage i hæren medførte i øvrigt, at man blev nødt til at indføre kategorierne store flag og dagligdagsflag ved de militære myndigheder. Fæstninger havde altid ført store splitflag for at vise, at de var under kommando og var i dansk besiddelse. Hvordan skulle man nu skelne mellem den daglige flagning og flagningen på de særlige mærkedage? Løsningen blev, at man til daglig satte et mindre Dannebrog på flagstangen, det såkaldte stormflag, og på mærkedagene satte et stort Dannebrogsflag. Denne praksis eksisterer stadig.

Eksempel på de nye enhedsfaner, der blev indført ved hærordningen i 1842.

Dannebrogs betydning i Sønderjylland

Et særligt kapitel i Dannebrogs lange historie udgøres utvivlsomt af dets betydning for de danskere, der ved afståelsen af Sønderjylland i 1864 blev en del af det tyske rige. I de første par år efter denne afståelse håbede mange på, at uenigheden mellem de to sejrende magter, Preussen og Østrig, ville medføre, at Sønderjylland gennem en fransk mægling kunne gives tilbage til Danmark. Men efter det franske nederlag 1870-71 til Preussen og den efterfølgende etablering af det tyske kejserrige stod det klart, at danskerne som et nationalt mindretal måtte indstille sig på en tilværelse som tyske statsborgere. Danneborg spillede her en rolle for dem, der forsøgte at fastholde håbet om engang at vende tilbage til Danmark.

Fra tysk side satte man en kraftig germanisering af området i gang. Allerede i 1867 kom der forbud mod at flage med Dannebrog i det afståede område. Der er således mange eksempler på,

at de tyske myndigheder slog ned på alt, hvad der smagte af dansk symbolik. Velkendt er gårdmanden, der havde malet stenene omkring de runde staldvinduer røde og hvide. De blev forlangt fjernet af myndighederne eller overmalet. Dannebrog blev mange steder gemt, men taget frem ved særlige lejligheder, uden at der kunne flages med det i det fri.

Fra at være et besværligt mindretal besluttede de danske og deres ledere i Sønderjylland at blive tyske statsborgere, der ved at gøre deres pligt også kunne forlange deres ret.

Karakteristisk for den stemning, der gennem årtier blev holdt i live blandt det danske mindretal i Tyskland, er følgende citat fra en tale præget af tidens stil, holdt af en af lederne, Jens Jessen, på et møde for danskere i Sønderborg år 1900. Her bruges flaget som et symbol for det danske håb og danskheden: „Aldrig skal tyskerne se os rulle danskhedens fane sammen, aldrig se os tage den ned, aldrig se den falde. Den skal stå, som den har stået gennem tiderne, og segner vi, skal næste slægt holde den højt".

Det danske mindretals kamp og håb og Dannebrogs tydelige rolle i denne sammenhæng, havde en afsmittende virkning i den danske befolkning. Hejsning af Dannebrog betød for mange ikke alene en markering af danskhed, men blev også opfattet som en solidaritetserklæring til det danske mindretal i Tyskland. Det skabte yderligere udbredelse af Dannebrog blandt de almindelige danskere i slutningen af 1800-tallet og ved indgangen til 1900-tallet.

Det er derfor også forståeligt, at da en del af Sønderjylland kom tilbage til Danmark i 1920, så sås Dannebrog over alt.

DANNEBROG I SORG OG GLÆDE I 1900-TALLET

„Der er ingenting, der maner,
som et flag, der går til top"

Dannebrog omkring 1900

Selv om flagføringen og flagpraksis i Danmark var mere eller mindre kaotisk ved indgangen til 1900-tallet, så var Dannebrog meget udbredt og populært og blev anvendt til mange forskellige formål, både som udtryk for glæde og i sorg.

Da regeringsskiftet i 1901, som også var et politisk systemskifte, var en realitet, kom flagene frem over hele landet. Selvfølgelig var det først og fremmest Venstre-folk, der hejste Dannebrog. Under den politiske krise i de foregående årtier havde de som tidligere nævnt været lidt tilbageholdne med at anvende Dannebrog, når det kunne opfattes som en støtte til kongen og regeringen. Men nu kunne man uden begrænsninger vise flaget igen.

Flere steder begyndte man i udlandet at udarbejde flaglove, og interessen hos den nye regering for at få en dansk flaglov var også til stede. I 1904 blev der under marineministeriet nedsat et udvalg, der skulle se på dette spørgsmål, men det kørte åbenbart hurtigt fast. Det eneste, der kom ud af udvalgets arbejde, var indførelsen af et såkaldt distinktionsflag for medlemmerne af kongehuset. Ved en kgl. anordning af 5. januar 1905 indførtes således et splitflag med en krone i spunsen i korsets midte.

I 1913 blev spørgsmålet med kongehusets flag atter taget op. Den 29. maj 1914 blev der indført et nyt kongeflag. I spunsen i korsets midte blev der indsat det store rigsvåben i stedet for det hidtil anvendte kongelige monogram. Endvidere indførtes distinktionsflag for kronprinsen og dronningen. Det særlige flag for kongehuset fra 1905 blev bibeholdt.

Flagkommissionen af 1907

Den 24. september 1907 blev der nedsat en kommission for at udarbejde „et lovforslag om det danske flag og brugen deraf, såvel på søen som i land". Kommissionen var nedsat af konsejlspræsidenten (statsministeren) og bestod af to søofficerer, hvoraf den ene var formand, en officer af hæren, en assessor og en politiinspektør. Marineministeriet leverede sekretæren.

Der var på grund af udviklingen meget at tage fat på for kommissionen, og i sit forslag søgte den at skære igennem den mangfoldighed, der

◄ Christian 10. ridder over grænsen til Sønderjylland den 10. juli 1920. Genforeningen med Sønderjylland blev i høj grad præget af Dannebrogsudsmykninger. Maleri af Henrich Dolm. *Christiansborg.*

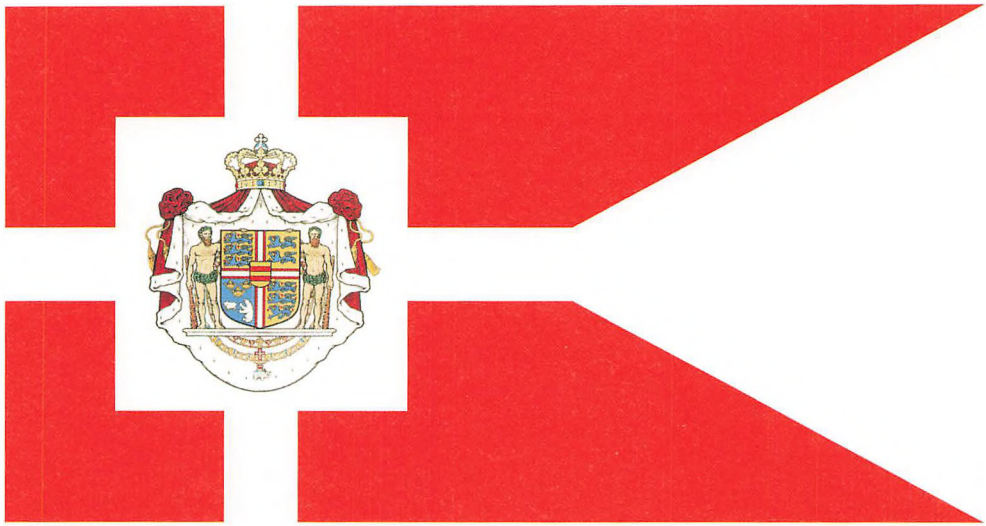

Det nuværende majestætsflag, der hilses med en salut på 27 skud.

havde fået lov at udvikle sig inden for benyttelsen af især splitflaget. Resultatet af overvejelserne blev, at man foreslog, at der kun fandtes et splitflag og et stutflag. Splitflaget måtte kun anvendes af staten, statsmyndigheder og søværnet uden mærker. Alle andre, herunder handelsskibe og lystfartøjer, måtte anvende stutflaget, der også var det nationale flag. Kongens og kongehusets flag skulle fremgå af en særlig anordning og blev holdt uden for kommissionens område. Hverken splitflaget eller stutflaget skulle anvendes med særlige mærker.

Kort sagt, så skulle det være slut med at tildele Dannebrog med og uden split med mærker eller inskriptioner. Disse tildelinger skulle indstilles, og de eksisterende skulle efter en passende årrække afvikles og afskaffes.

Dernæst overvejede kommissionen farven på Dannebrog, idet der havde udviklet sig tre forskellige nuancer af rød til flaget. Farven på Dannebrog var aldrig blevet fastsat, ud over at der havde været tradition for, at søværnets var mørkere, i betænkningen betegnet „kraprød". Også her foreslog man en forenkling. De to typer af Dannebrog skulle begge være „dybrøde".

Hvilken farve har Dannebrog?

Forholdet omkring de forskellige nuancer i flagets røde farve har tidligere været nævnt, men skal her kort resumeres.

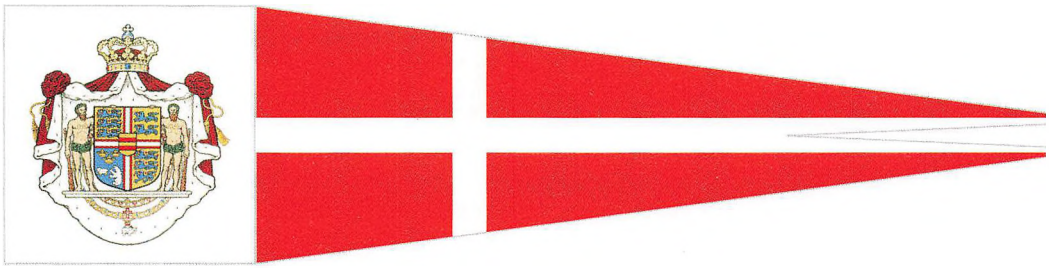

Kongestander, der hejses, når majestæten er om bord på et skib.

Siden 1696 synes orlogsflådens Dannebrogsflag at have været lidt mørkere i den røde nuance end det flag, der blev benyttet dels af handelsskibe, dels i land. Til en vis grad støttes denne konstatering af samtidige gengivelser. På den anden side hedder det i flagbestemmelsen for Kgl. grønlandske handel fra 1781, at dette handelskompagnis skibe skulle føre et flag, hvis dug var „mørkere end det var anordnet for kongens flåde". Dette flag skulle altså være endnu mørkere end flaget anvendt på orlogsskibene. En oplysning, der kan undre. Fra 1731, hvor kongeflaget kom til, kan man se på flagtavler og samtidige gengivelser, at dette havde en speciel rød nuance, som nærmede sig det lilla.

I angivelserne for fremstillingen af flag til orlogsflåden på Holmen blev farven i 1830 anført som „højrød" senere „kongerød", uden at dette nærmere kan defineres. Om dette har dækket over en mørkere nuance vides ikke.

I et reglement fra 1902 angives orlogsflagets farve som „kraprød", der er en mørk nuance. I publikationen Danske Flag og Kommandotegn fra 1905 beskrives såvel nationalflaget som orlogsflaget blot med farven „rød".

I 1907 foreslog så den nedsatte kommission farven dybrød. Der skulle efter kommissionens anvisning placeres prøver af denne farve rundt omkring i landet, således at man efterhånden kunne få ensartet farvede flag.

Kommissionen henvendte sig den 5. november 1907 til Det kongelige akademi for de skønne Kunster, Kunstakademiet, for at få dettes vurdering af farvespørgsmålet. I henvendelsen hedder det, at der ses anvendt kraprød, højrød og såkaldt cochenillerød. For kommissionen var dybrød det samme som kraprød. Kunstakademiets svar var, at man her også foretrak kraprød, men at erfaringen viste, at når denne farve blev udsat for vejr og vind, tabte den farven og blev tung og brunlig. Den højrøde kunne man ikke anbefale, men man gik til gengæld ind for den cochnillerøde, der virkede smuk og livlig og holdt sig, selv om flaget falmede.

Farvespørgsmålet var tilsyneladende vanskeligt at løse, ligesom det også skønnedes, at forslaget om at forenkle flagjunglen ville vække for stor modstand. Udkastet til flagloven blev under alle omstændigheder ikke fremsat. En regulering af hele området blev dog ved med at trænge sig på, ligesom farvespørgsmålet vedblev at være et problem i forbindelse med flaget.

Dannebrogs fortsatte farveproblem

Med hensyn til farven kan det således anføres, at i søværnets Flag- og Honnørreglement af 1925 benævnes orlogsflagets farve som „kraprød", men i reglementer fra 1932 og 1939 blev farven anført som „dybrød". I det sidstnævnte reglement, fra 23. oktober 1939, betegnedes farven på nationalflaget som „klar rød".

Man kan nu følge udviklingen af orlogsflagets farve i de forskellige udgaver af Lærebog for Orlogsgaster. I 1953-udgaven er farven på såvel nationalflaget som orlogsflaget „dybrød". I udgaven fra 1959 betegnes nationalflaget som „klart rødt" og orlogsflaget som „dybrødt". I Grundbog for Orlogsgaster fra 1979 hedder det, at orlogsflaget er „af dybrød farve (orlogsrød) med hvidt kors". Nationalflaget er her „dannebrogsrødt med hvidt kors". Det tilføjes i denne forbindelse, at „i dag benyttes splitflaget i en lysere farvetone af hæren, flyvevåbnet og øvrige statsinstitutioner", samt at „søværnets landtjenestesteder fører inden for flagtiden splitflag af samme dimensioner som orlogsflaget, men til forskel fra dette er splitflaget af en lysere rød farve (dannebrogsrød)". I de seneste udgaver af lærebogen opereredes kun med „orlogsrød" og „dannebrogsrød".

Under en inspektion af Inspektionsskibet „Beskytteren" den 27. november 1979 konstaterede den daværende chef for Søværnet, viceadmiral S. Thostrup, at der på skibet anvendtes et orlogsflag, der var lyst i nuancen og næppe kunne betegnes som „orlogsrød". Man besluttede at undersøge sagen nærmere. På Holmen opbevaredes det orlogsflag, som var bjærget fra skoleskibet „Ingolf" i Storebælt den 29. august 1943. Farven på dette flag skulle fremover være den, der skulle anvendes til orlogsflaget. Farven blev undersøgt, og recepten blev videresendt til det firma, der leverede flag til søværnet. Farven blev bestemt til „193 u". Statens konfektion fastsatte derefter de værdier, som farveafvigelserne ikke måtte overskride. Farven defineres nu som „orlogsrød (pantoneskala 201 C)". Farveprøver blev forelagt dronningen af jagtkaptajnen, og farven for orlogsflaget blev approberet i 1981. Samtidig bestemtes det, at kongeflaget skulle have samme farve som orlogsflaget. Denne bestemmelse er dog ikke blevet ført ud i livet, idet kongeflaget fortsat adskiller sig fra orlogsflaget. Inspektøren for søværnet bestemte i 1983, at splitflag, der opfyldte de opstillede farvekrav i liget, skulle stemples „orlogsflag", således at forveksling ikke længere var mulig. Ved disse beslutninger var i hvert fald orlogsflagets farve for første gang defineret og fastslået som værende mørkere end nationalflaget. Farven ind-

går i de gældende ceremonibestemmelser for forsvaret i Forsvarskommandobestemmelse 202-4 fra 1994.

Danmarks-Samfundet 1908

Flaglovskommissionen af 1907 fik ikke mulighed for at skabe nye retningslinjer for flagning og flaget. I stedet kom en organisation, der skulle blive Dannebrogs vogter, selv om flagets forhold formelt var en rodebutik. På dette tidspunkt havde der siddet en forsvarskommission siden 1902, og i vide kredse var man nervøse for udfaldet af denne kommissions arbejde. Dertil kom, at den endelige betænknings fremkomst syntes at trække ud, og dermed også den endelige ordning af landets forsvar.

Mange gode kræfter samledes i disse år for at gøre noget ved følelsen af at være dansk. Danmarks-Samfundet dannedes i 1908 (9. december 1907, men officielt stiftet den 15. juni 1908) oprindeligt med det formål at styrke det danske folks fædrelandssind, dets vilje og evne til at bevare sin selvstændighed, eller som det hed i vedtægterne, at „vække en fædrelandssindet, villende og ærekær ånd i nationen". Der var tale om en samlende organisation, der skulle arbejde for en national oprustning gennem et kulturelt-folkeligt arbejde samt en ny forsvarssag. Overalt skulle den nationale sag støttes. Der skulle rejses monumenter og mindestene over historiske begivenheder og faldne, især i de slesvigske krige. Endvidere skulle organisationen uddele Dannebrogsflag og faner til foreninger og skoler og lignende for at fremme den danske bevidsthed. Karakteristisk for formålet og ophavssituationen blev den første formand generalmajor V.H.O. Madsen, der havde været en kendt Højre-mand, men som ikke desto mindre var krigsminister 1901-05 i den første Venstre-regering efter systemskiftet. Valgsproget var: „Danmark og Danmarks ære".

I løbet af få år ændrede organisationen karakter og samlede sig helt omkring flaget, en sag, der vel oprindeligt blot var tænkt som det samlende symbol for organisationens øvrige virke. Danmarks-Samfundets sag blev flagsagen og promoveringen af Dannebrog. I 1912 lanceredes på foreningens initiativ den 15. juni som *Valdemarsdag*, det danske flags dag, til minde om slaget i Estland den 15. juni 1219. Efterhånden blev denne dag til en flagdag og kom også ind i en vis officiel ramme. Der blev på denne dag solgt små splitflag til fordel for foreningens arbejde. Dette mærkesalg den 15. juni er blevet fortsat op til vore dage. Ved festlighederne omkring Dannebrogs angivelige 700 års jubilæum i 1919 forærede Danmarks-Samfundet den danske stat et stort rigsbanner.

I dag er Danmarks-Samfundet en upolitisk organisation, hvis formål er at styrke kendskabet til og respekten for Dannebrog og dansk kultur, at udbrede kendskabet til Dannebrogs betydning som nationens samlingsmærke og kendskabet til korrekt brug af Dannebrog, og at uddele Dannebrogsfaner og -flag til organisationer og foreninger med flere.

I de forløbne snart 100 år organisationen har eksisteret, har den uddelt omkring 60.000 faner og flag til foreninger, organisationer, spejdere og politiske partier. Midlerne til denne uddeling kommer først og fremmest fra den årlige indsamling på mærkedagen den 15. juni. Denne uddeling er blevet foretaget på en sådan måde, at Danmarks-Samfundets arbejde for Dannebrog er anerkendt i vide kredse. Endvidere er der sket det – som følge af det offentliges fortsatte forsømmelse med at udarbejde retningslinjer for flaget og flagføringen – at Danmarks-Samfundet, skønt en ren privat organisation, nu indtager positionen som en slags halvofficiel myndighed for alle spørgsmål, der knytter sig til Dannebrogs rette brug. Ringer man i dag til justitsministeriet for at få tilsendt retningslinjer for Dannebrog og flagets brug, tilsender ministeriet et hefte og materiale fra Danmarks-Samfundet til orientering. På samme måde er anvisningen „Sådan bør man bruge Dannebrog til søs", der udsendes af Dansk Sejlunion, „gennemgået af Danmarks-Samfundet".

Søværnet får flagdage

Krigsministeriet supplerede i 1910 listen over de særlige flagdage for hæren med stormen på København 11. februar 1659. Dette har muligvis fået marineministeriet til i 1913 at udsende en kundgørelse omfattende flagdage i søværnet. Dette værn havde indtil da ikke haft særlige flagdage. Forklaringen kan skyldes, at søværnet i realiteten kun havde landetablissementer på Holmen, og at det var vanskeligt at markere særlige flagdage om bord på et skib, hvor der i forvejen var tradition for at „flage over toppene" ved særlige lejligheder. Det vil sige at hejse flag, herunder signalflag, på en lang line mellem stævnene over mastetoppene. Alligevel blev det altså besluttet at søværnet – sandsynligvis for ikke at stå tilbage for hæren – skulle have en tilsvarende liste på særlige flagdage. Søværnet havde flagdage for kongen og kongehusets medlemmer samt kirkelige dage. De særlige dage var mindedage for søslag samt stiftelsesdagen for Holmens Hæderstegn. Den eneste begivenhed, der forekom hos begge værn, var slaget på Københavns Red 2. april 1801.

I 1922 og 1923 udsendte de to værn opdaterede kundgørelser vedrørende flagdage. Hos begge værn suppleredes listen med Valdemarsdagen den 15. juni, Dannebrogs særlige dag. I 1925 overgik spørgsmål vedrørende flagning og flag helt til statsministeriet, men man benyttede ikke ved denne lejlighed den administrative ændring til at udsende en statslig liste over officielle flagdage.

Det kan således konstateres, at de flagninger, der efterfølgende foregik rundt omkring i landet, formelt kun havde de militære kundgørelser at støtte sig til.

Dannebrog som spejder- og idrætssymbol

I årene omkring 1900 og op til 1. verdenskrigs udbrud opstod en række frivillige organisationer inden for såvel idræt som friluftsliv. Dansk-Idræts Forbund blev stiftet i 1896, og i 1902 kom den

oprindeligt folkekirkelige ungdomsorganisation F.D.F. I 1910 nåede den internationale spejderbevægelse, grundlagt 1907, Danmark. For begge områder, det idrætslige og det friluftsbetonede, fik Dannebrog fra starten en central placering som et samlende symbol, der skulle værnes om.

I F.D.F. og spejderbevægelsen indgår respekten for det nationale flag og fædrelandet som en del af fundamentet, selvom den sidstnævnte i sit udgangspunkt var en international bevægelse.

Meget af idrætten havde sit udgangspunkt i skytteforeninger i 1800-tallets slutning. Disse foreninger havde taget især gymnastik, men også andre idrætter op som supplement til skyttevirksomheden. Skytteforeningernes interesse for Dannebrog blev videreført i idrætsorganisationerne. Ved de olympiske lege og ved de store idrætsstævner, som tiden oplevede, fik Dannebrog – og nationalflag i det hele taget – en fremtrædende plads.

Spejderbevægelsen og idrætten er stadig områder – ud over forsvaret – hvor respekten og det formelle forhold til Dannebrog gør sig gældende. Den ideologiske begrundelse er nok ingen af stederne i dag særlig markant, men ses sikkert som et festligt og værdigt indslag ved stævner, konkurrencer og møder.

Det er værd at fremhæve de danske gymnastikhold, der drog rundt i verden for at vise den nordiske gymnastik. Niels Bukh og senere Flensted-Jensen har i bogstaveligste forstand vist flaget i udlandet, således at det blev et symbol,

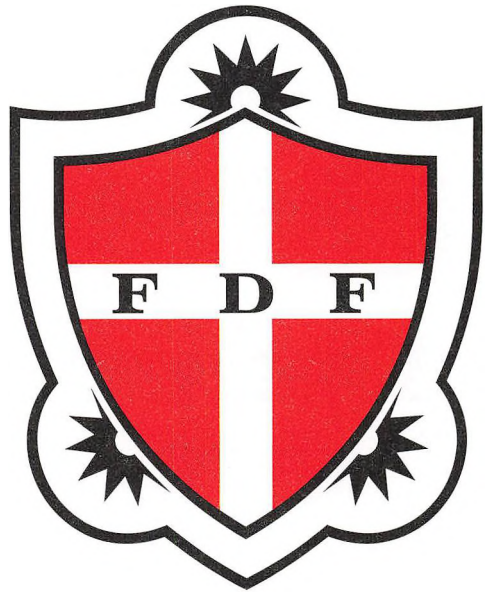

Både i spejderbevægelsen og FDF indgår det nationale symbol og tilhørsforhold som et grundlæggende element.

der kendtes, og som normalt blev forbundet med danske værdier, som rundt omkring i verden er blevet værdsat. Dette har danske interesser senere kunnet drage nytte af.

Flaget som samlingssymbol under 1. verdenskrig

Danmark blev ikke inddraget i krigshandlingerne under verdenskrigen 1914-18, men på flere måder mærkede den danske befolkning alligevel krigen. Især drejede det sig om skibsfarten, der – selv om Danmark var neutralt – ikke undgik at blive angrebet af tyske ubåde eller gå på miner. Dan-

nebrog fik under disse forhold en ny anvendelse, idet store Dannebrogsflag blev påmalet såvel handels- som orlogsskibe for at markere identitet og neutralitet. Flaget var i den konventionelle udgave ikke længere tilstrækkeligt.

Efter at en dansk ubåd under neutralitetshævdelse var blevet angrebet af en britisk ubåd, der søgte at trænge igennem de danske farvande, formentlig fordi den anså ubåden for tysk, blev der placeret et lille Dannebrog af metal på spidsen af de danske ubådes periskoper, således at ubådene selv i neddykket tilstand kunne identificeres som danske!

Krigen gav også myndighederne anledning til at præcisere et forbud mod at flage med andre flag end det danske. Det var naturligvis af hensyn til landets neutrale status meget vigtigt at håndhæve forbuddet.

Dannebrog nedhales på De vestindiske Øer i 1917

En begivenhed, der blev kædet sammen med Dannebrog, var salget af De vestindiske Øer til USA. Dette salg blev gennemført politisk imod store dele af befolkningens ønske. Der blev derfor sat en storstilet kampagne i gang for at undgå salget. I denne forbindelse søgte det relativt nystartede Danmarks-Samfundet at træde i karakter. Det var i vid udstrækning de kredse, der var meget flagbevidste, som også modarbejdede dette salg, der ville medføre, at Danmark ikke længere var en kolonimagt.

Øerne blev imidlertid solgt for 25 mill. dollars, og krydseren „Valkyrien" under kommando af kommandør Henri Konow blev i 1917 sendt til De vestindiske Øer for at forestå overdragelsen til USA. I hans erindringer hedder det, at „den 31. marts (1917) oprandt med herligt tropevejr, og for sidste gang nød jeg at se Dannebrog vaje fra flagstangen ved salutbatteriet og de offentlige bygninger, men i øvrigt var der i denne ellers til flagning så villige by ikke et eneste flag hejst. Det var, som om beboerne selv ikke ville være med til at nedhale deres gamle flag". Derefter blev Dannebrog nedhalet, mens „Kong Christian" blev afspillet. Videre siger Konow, at „det var sikkert et af de trangeste øjeblikke i mit liv, da jeg havde at udføre den danske regerings ordre at nedhale vort gamle flag, som i 250 år havde vajet i Dansk-Vestindien, og jeg havde al min selvherskelse behov for at kunne udføre den. På mængden gjorde flagets nedhaling et dybt indtryk, man hørte ikke en lyd, og mange tårer blev fældede". Et ganske godt vidnesbyrd om de følelser, som flagets symbolværdi kan fremkalde.

Dannebrogs 700 års mindeår

Uanset spørgsmålstegn, indvendinger og lærde udredninger, så er den myte, der knytter sig til Dannebrog, svær at ryste af den danske selvbevidsthed. I 1919 fejredes for fuld udblæsning 700-året for, at Dannebrog med det hvide kristne kors på rød bund kom danskerne i hænde.

Der blev afholdt en stor Dannebrogsfest den

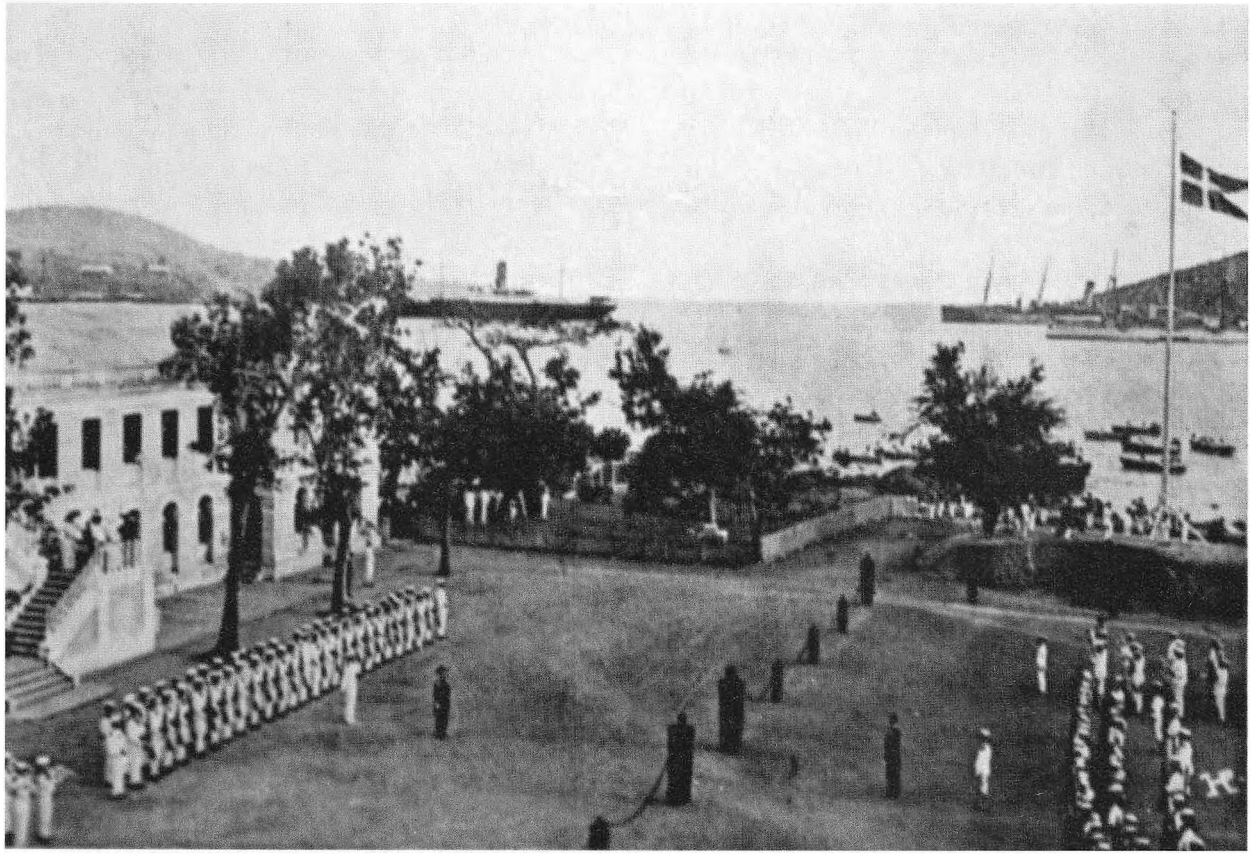

Dannebrog nedhales for sidste gang over De dansk-vestindiske Øer, efter at de i 1917 var blevet solgt til USA.

15. juni, og aviser og tidsskrifter fremviste mange eksempler på, hvorledes Dannebrog kunne samle en ellers på mange punkter politisk splittet befolkning. At aviser af borgerlig observans benyttede lejligheden til at fremhæve Dannebrogs betydning for landet, var vel ikke overraskende, men at aviser som Politiken og Socialdemokraten også indeholdt artikler, der varmt støttede Dannebrog, var nok mere overraskende, men også karakteristisk for tiden.

I Socialdemokraten gik man så vidt, at man erklærede at ville plante Dannebrog ved siden af Internationalismens røde fane – „i den ånd hilser vi Dannebrog", hed det. Den endelige accept af

Dannebrog opstod dog i socialdemokratisk sammenhæng først i 1930'erne, som tidligere anført. Politiken udgav blandt andet et essay af digteren Kai Friis Møller om Dannebrog, der var en blanding af nationalromantik og panteisme. Flaget var statens og dit og mit, og klædte i øvrigt den danske natur.

Måske er det ikke en tilfældighed, at Dansk Samvirke, udenlandsdanskernes organisation, blev stiftet i 1919. Dannebrog har spillet en stor rolle for denne organisation som for de fleste danskere i udlandet.

Dannebrog og Genforeningen 1920

I forbindelse med Versailles-traktaten 1919 og afslutningen af 1. verdenskrig introduceredes princippet om „folkenes medbestemmelsesret" i de tilfælde, hvor nationale kulturer så at sige var placeret i en forkert statsdannelse og udgjorde kulturelle enklaver. Det stod hurtigt klart, at dette princip ville kunne anvendes i Sønderjylland, der havde været tysk siden afståelsen fra Danmark i 1864. De sejrende allierede accepterede en afstemning i Sønderjylland om, hvorvidt man fremover ville forblive en del af Tyskland eller atter blive en del af Danmark. Under påvirkning, især af nationalistiske kredse, skabtes der også – dog med et vist besvær – politisk mulighed for, at Danmark gik med til en sådan afstemning.

Afstemningen blev gennemført i det nordlige Sønderjylland den 10. februar 1920. Området var blevet delt op i to zoner, der hver blev betragtet som selvstændige afstemningsområder. Germaniseringen i de afståede områder havde været kraftig, ligesom det var næsten to generationer siden, at området havde været dansk. Opdelingen var foretaget blandt andet ud fra kendte sprogmæssige forhold for at tage hensyn til, at danskheden tilsyneladende havde holdt sig længst i områderne umiddelbart syd for grænsen til Danmark. Havde der været stemt i hele det omhandlede område under ét, er det ikke sikkert, at afstemningens resultat havde medført en tilbagevenden til Danmark. Nu skulle det vise sig, i hvilken grad danskheden havde overlevet syd for grænsen. Afstemningsresultatet blev, at den nordligste af zonerne ville vende tilbage til Danmark, mens dette faktisk ikke blev tilfældet for den sydlige zone.

Dannebrog havde som tidligere nævnt spillet en fremtrædende rolle i vedligeholdelsen af danskheden i det tyske Sønderjylland samt i forbindelse med danskernes markering af solidaritet med danskerne syd for grænsen, der „ikke skulle blive glemt", som det var blevet udtrykt umiddelbart efter nederlaget i 1864. En international kommission skulle overvåge afstemningerne, og den havde forbudt flagning med danske flag inden afstemningen. Først på selve afstemningsdagen blev flagning tilladt.

Der var ganske vist gemt Dannebrogsflag mange steder i Sønderjylland, som var blevet anvendt ved særlige lejligheder, privat og indendørs, men det stod hurtigt klart, at der ville blive brug

I forsøgene på at vinde afstemningen om Sønderjylland blev alle propagandamuligheder udnyttet. Denne plakat har et budskab, der ikke er til at tage fejl af - akkompagneret af et Dannebrog.

for et stort antal Dannebrogsflag, hvis afstemningen gik, som alle forventede. Rundt omkring i Danmark blev der derfor indsamlet og syet Dannebrogsflag til de kommende festligheder i Sønderjylland.

Den 5. maj 1920 rykkede danske tropper ind i det nordlige Sønderjylland, og den 15. juni blev den nye grænse notificeret mellem danske og tyske repræsentanter i Paris under overværelse af den internationale kommission. Dagen var omhyggeligt valgt, således at dette fandt sted på Valdemarsdagen, Dannebrogs dag.

Den 10. juli 1920 red kongen Christian 10. over den tidligere grænse ved Frederikshøj Kro på landvejen mellem Kolding og Haderslev. Det skete på en hvid hest, således som et sagn havde sagt, omgivet af et bølgende hav af Dannebrogsflag og -faner. Efter at være officielt modtaget tog kongen, grebet af en stærk følelsesmæssig inspiration, en lille rød og hvid-klædt sønderjysk pige, der var rakt op mod kongen for at kunne give ham blomster, op på sin hest. Symbolvirkningen var kolossal og overvældende. Man behøver vist ikke at have overværet denne begivenhed for at føle et sug i maven. Ankommet til Haderslev sejlede kongen tilbage til Aabenraa - med „Dannebrog"!

Dagen efter fortsatte festlighederne for Genforeningen, som vi kalder begivenheden, med en stor fest i Dybbøl Skanser. Festen var organiseret som begivenhederne dagen før med symboler, der skulle understrege, at dette var opfyldelsen af den drøm, som to generationer af danske sønderjyder og danskere havde haft gennem et halvt århundrede. Under denne fest og i de følgende dage var alt, som det er blevet udtrykt, „en styrtsø af flag"

Der skulle mange Dannebrogsflag til at fejre genforeningen med Sønderjylland, og derfor gik man mange steder i Danmark i tiden op til afstemning og genforening i gang med at sy Dannebrogsflag. Dette arbejde blev i vid udstrækning udført af frivillige.

i et omfang, som ingen havde oplevet tidligere i Danmark. Under den nævnte fest frembar fire hvidklædte, unge piger et Dannebrogsflag, som havde vajet i Sønderborg, og som skulle have været det, der sidst blev nedhalet, inden området blev tysk.

En 85-årig veteran reciterede derpå et vers af digteren Axel Juel. Kongen stod længe tavs, kys-

sede så flaget og omfavnede veteranen og kyssede ham på begge kinder. Historikeren Inge Adriansen skriver om denne fest, at „modersmålet, regenten, flaget og forsvarsviljen gik ved denne ceremoni op i en højere enhed". En anden historiker, Palle Lauring, har talt om „en overvældende rød-hvid-følsom stemning". Afstemningsdagen den 10. februar blev af mange betragtet som en dag, der ville gå over i Danmarks historie, og som fremover burde markeres som nationaldag.

Et lignende flagorgie som det her beskrevne oplevedes i København i anledning af Christian 10.s 25-års regeringsjubilæum den 15. maj 1937.

Endnu en flaglovskommission i 1927

Maleren Kræsten Iversen udførte 1927-31 en stort anlagt loftdekoration i Christiansborg Slots riddersal, der nu anvendes til repræsentationslokaler. Her gav han sin fortolkning af myten omkring Dannebrog, der kommer ned fra himlen til danskerne i 1219. Om det er en tilfældighed, vides ikke, men dette arbejde foregik samtidig med Venstre-regeringens bestræbelser for at få reguleret forholdene omkring Dannebrog og dets brug. Man ville vel gerne - oven på den første socialdemokratiske regering, der havde foreslået Danmark afrustet - markere, at det var en regering, der stod for de traditionelle danske værdier.

I hvert fald blev der den 19. juli 1927 af statsministeriet nedsat en kommission til „undersøgelse af den her i landet bestående flaglovgivning samt til forberedelse af et forslag til en lov omfattende alle herhen hørende regler". Atter valgte man en lille kommission, der savnede en bred tilgang til emnet. Formanden blev departementschefen i statsministeriet. Derudover bestod kommissionen af en afdelingschef fra udenrigsministeriet, en søofficer, en officer af hæren samt en kontorchef i ministeriet for handel, industri og søfart. Statsministeriet leverede sekretæren. Der blev afholdt treogtyve plenarmøder og seks udvalgsmøder, og en betænkning blev afgivet den 31. juli 1929. Da betænkningen fremkom, havde der været regeringsskifte, og den nye socialdemokratisk-radikale venstre-regering havde ikke den store interesse i flagspørgsmålet.

Kommissionen i 1907 havde ikke set sig i stand til udarbejde en nærmere historisk redegørelse for flagets anvendelse, men dette gav denne kommission sig i kast med, ligesom den lod udarbejde en omfattende oversigt over national- og statsflags anvendelse i ikke mindre end 15 lande.

Det udarbejdede forslag, som kommissionen fremkom med, minder meget om udkastet fra 1907-kommissionen. Mens den tidligere kommission ikke inddrog bannere og faner, indgik de i det nye forslag. Denne kommission var også enig i at forenkle flag og flagning. Der skulle grundlæggende kun være to flagformer: splitflaget og stutflaget, og alle særlige markeringer i flaget skulle søges undgået. Splitflaget var stats- og orlogsflag og måtte kun anvendes som sådan, mens stutflaget var nationalflaget, som alle måtte anvende. Der var kun få særmærker, der ville blive

tilladt, for eksempel et særligt postflag og flaget for lystfartøjer, da man havde konstateret, at det i andre lande var meget almindeligt at have et særligt flag for lystfartøjer. Et mindretal bestående af kontorchefen for ministeriet for handel, industri og søfart noterede i denne anledning, at „denne udsmykning af særflag betegner en makulering af flaget og i virkeligheden en forfuskning af rigssymbolets idé. Udviklingen i denne retning kan siges efterhånden at være nået til det punkt, hvor alt vedrørende flaget synes at smuldre, og intet at stå fast".

Det var flertallets opfattelse, at statsskibe, der ikke var krigsskibe, skulle føre en hvid krone i det øverste, inderste felt. Dernæst var der enighed om, at kongehusets flagforhold skulle ordnes ved særlig anordning. Samt at farven for alle anvendte flag skulle være dybrød, således som den tidligere kommission også havde foreslået.

På trods af at kommissionen kun bestod af fem medlemmer, opstod der uenighed om anvendelse af et særskilt orlogsflag. Man kan sige, at flertallet og mindretallet var enige om, at der skulle være et splitflag og et stutflag, men flertallet ville have orlogsflaget markeret på en eller anden måde. Dette ville mindretallet ikke, idet dettes opfattelse var, at „danske krigsskibe kendetegnes ved de militære kommandotegn, men ikke gennem noget særligt militærflag".

Forslaget blev så fremsat i 1930, men nåede kun 1. behandling, idet der indløb en række protester fra institutioner og virksomheder, der med loven ville blive frataget deres gamle ret til at føre mærke i flaget eller at benytte det eftertragtede splitflag. Nogle af disse virksomheder hyrede ligefrem advokater til at begrunde, hvorfor netop deres virksomhed skulle beholde sit særlige flag. Argumentationen, der her blev fremført, gik blandt andet på de store erhvervsmæssige og dermed kommercielle interesser, der var knyttet til, at virksomheden kunne føre splitflaget, der lugtede lidt af officiøst tilhørsforhold og garanti.

Om den protest, der kom fra Færøerne under behandlingen af flagloven, der skulle gælde for „hele riget", spillede nogen rolle for forslagets skrinlægning, er det svært at afgøre. Færøerne ville gerne have deres eget flag og begyndte i 1931 uofficielt at bruge dette. Under alle omstændigheder blev forslaget ikke færdigbehandlet og kørte fast. Bestræbelserne for at give Danmark faste flagbestemmelser var atter løbet ud i sandet.

Flagets problematiske popularitet i mellemkrigsårene

Ingen ideologiske overvejelser kunne imidlertid standse den øgede popularitet og udbredelse, som Dannebrog var genstand for i 1930'erne. Et godt eksempel er her kolonihaverne, som især blev befolket af de socialdemokratiske vælgere. Her blev der som fast inventar til de enkelte haver opsat en flagstang, som også blev flittigt benyttet.

Forholdene, der gjorde Dannebrogs popularitet problematisk, skyldtes udviklingen uden for landets grænser og „de frø af ugræs, der nåede

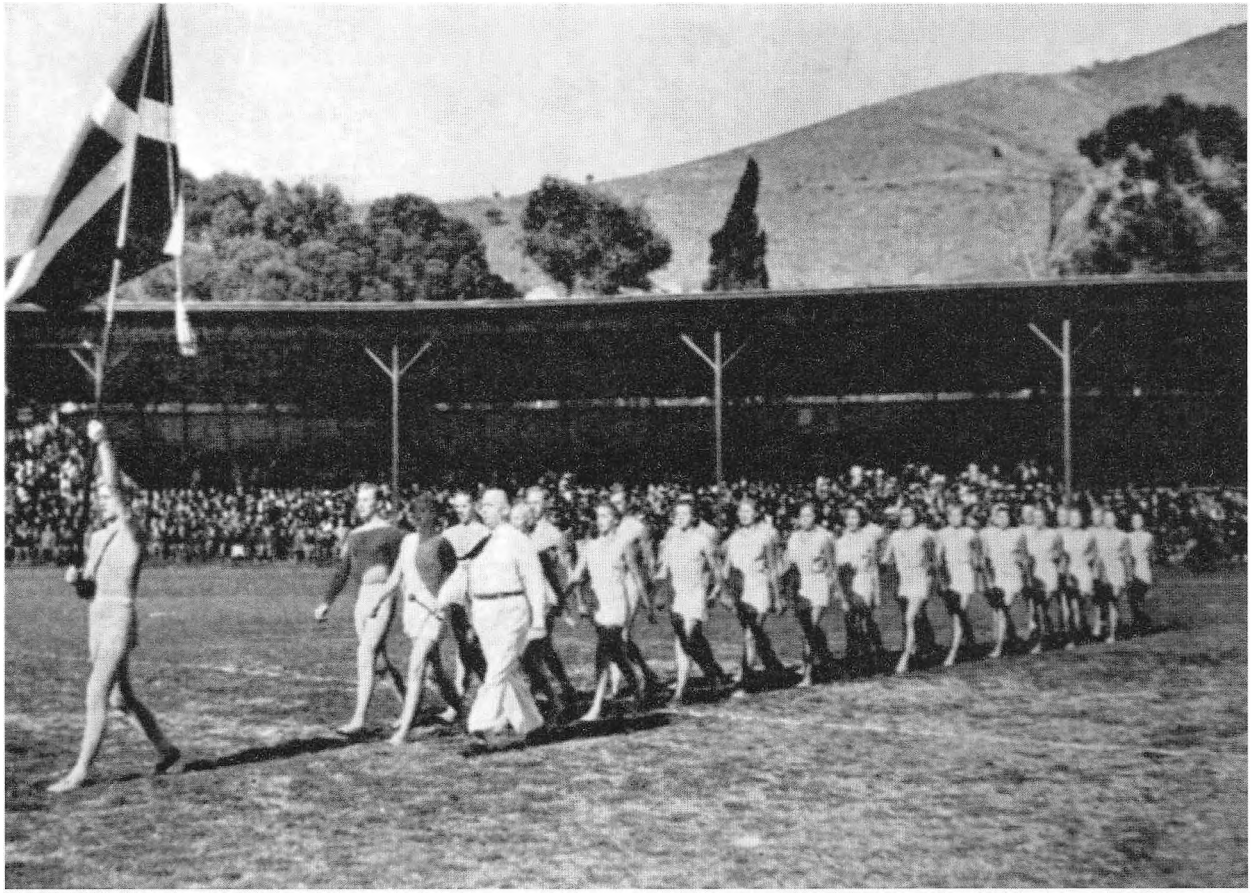

Dannebrog har altid på godt og ondt været en del af idræts- og spejderbevægelsen i Danmark. Her ses et gymnastikhold under ledelse af den kendte gymnastikleder Niels Buhk under en indmarch i mellemkrigsårene.

over hegnet". Den uniformering og militarisering, der bredte sig rundt om i Europa og som en trend blev optaget af mange af de politiske grupperinger – selv socialdemokrater optrådte i uniformer – indebar, at flag og faneborge blev faste ingredienser i politiske påvirkninger. Med gru så man i Danmark billeder fra udlandet af fascisternes og nazisternes benyttelse af faner og flag som bevidste midler til opnåelse af massesuggestion.

I Danmark blev den meget folkelige brug

Omslaget til den lille bog, som digteren Poul Sørensen illegalt lod trykke i 1941. Det var her, „Et flag er smukkest i modvind" stod.

af nationalflaget pludselig problematisk, ikke mindst fordi dette også blev benyttet af yderligtgående politiske partier og grupper. Regeringen så sig nødsaget til at udstede et uniformsforbud for frivillige og politiske organisationer. På en eller anden måde ramte det selvfølgelig den naturlige brug af Dannebrog hos mange.

Dannebrog under den tyske besættelse 1940-45

En ny storkrig brød ud i 1939. I første omgang blev Danmark ikke indblandet, men skibsfarten mærkede hurtigt krigen. Som under den tidligere verdenskrig blev Dannebrog påmalet på siderne af såvel krigsskibe som handelsskibe. Som noget nyt måtte skibene også males på overbygningerne eller dækkene, for at det neutrale Dannebrog kunne ses fra luften. Nu spillede flyet en rolle i krigsførelsen.

Den 9. april 1940 blev Danmark så inddraget i krigen, ved at tyske tropper besatte landet. Danmark fortsatte dog formelt som en suveræn stat, og der skete derfor ikke indskrænkninger i for eksempel den almindelige borgers ret til at flage med Dannebrog.

De danske handelsskibe, der ikke befandt sig i Danmark ved den tyske besættelse, søgte allieret havn. Ud af 240 kom de 129 i første omgang til britisk kontrollerede havne. Efterhånden kom de fleste til at sejle for de allierede, for eksempel i konvojerne over Atlanten. Skibene måtte sejle under britisk flag, men fik 25. december 1943 lov til atter at sejle med Dannebrog agter. Af søfolkene blev dette anset for en stor ære og som en tak for deres indsats i kampen mod Tyskland. Det blev opfattet som et tegn på, at de allierede

nu regnede danskerne med som en slags allierede. Danskere fra søværnet, der nåede over til Storbritannien i løbet af krigen, blev efterhånden samlet i særlige skibsbesætninger. I krigens allersidste tid fik disse skibe lov til at sejle med Union Jack, det britiske flag, og Dannebrog sat side om side i flagspillet.

Alsang – flag og sang for danskheden

I sommeren efter besættelsen opstod et interessant fænomen kaldet „alsang", der var en national reaktion på besættelsen. Ideen kom fra Sverige, og den gik ud på ved arrangementer i det fri at synge fædrelandssange som fællessang. Den første alsang fandt sted i Aalborg den 4. juli 1940, og siden bredte disse stævner sig til hele landet. Den 1. september 1940 afholdtes koordinerede stævner over hele landet, hvor det skønnes, at sammenlagt over 700.000 danskere deltog. Alsangsstævnet på Frederiksberg blev samtidig transmitteret i radioen. Disse stævner ebbede ud i efteråret 1940. Når de er interessante at nævne i denne forbindelse, skyldes det, at stævnerne også var tydelige markeringer af Dannebrog, der i et stort antal indgik i stævnerne. Alsangshefter med fædrelandssange, der på forsiden var forsynet med et Dannebrog, blev solgt i store oplag. Fædrelandssangene som fællessang, det nationale sammenhold og samlingsmærket i form af Dannebrog hørte uvægerligt sammen for danskerne.

Oven på 1930'ernes problematiske forhold til

Det såkaldte kongemærke, hvor Christian 10.s monogram er kombineret med Dannebrog, som det under den tyske besættelse blev populært at gå med for at vise sin danske holdning.

anvendelsen af flag følte det sikkert af mange som befriende, at man nu kunne flage uden at få beklikket sine holdninger til fædrelandet og den danske kultur.

Hverveplakat for „Det danske Regiment i Vaaben SS". Her spilles på alle tangenter ved at parallelisere rekruttering i 1944 til krigen mod russerne i de baltiske områder med det danske korstog mod hedningene i Estland i 1219.

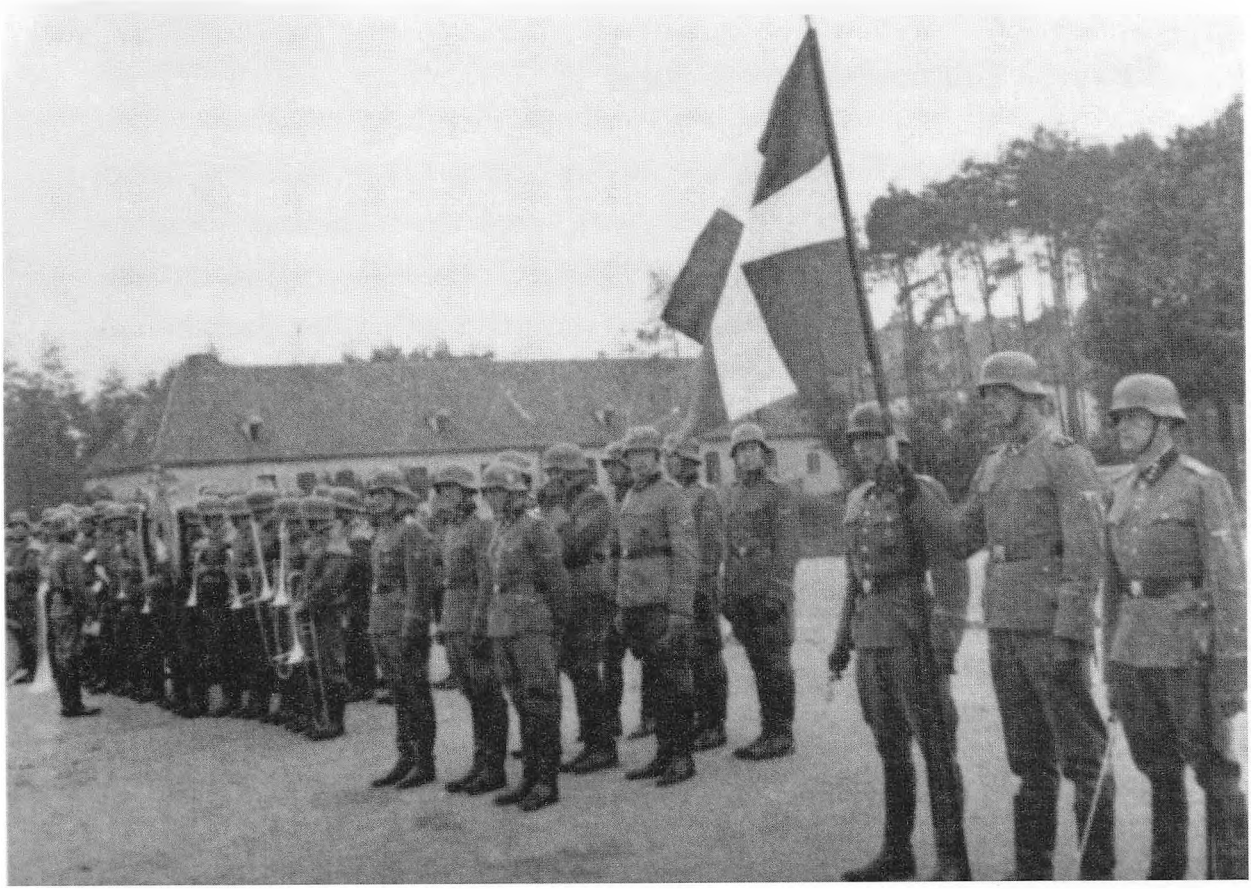

Der kan være kamp om at relatere sig til de danske værdier. Dette foto viser paraden, hvor Frikorps Danmark blev nedlagt den 6. juni 1943. Frikorpset havde som estandart en dansk hærfane med hvidt malteserkors for at illudere en dansk troppeenhed.

Dannebrog og dets rette brug

Efter de store alsangsstævner var man varmet godt op til kongens 70-års fødselsdag den 26. september 1940. Dagen blev benyttet til især gennem flagning at markere, at danskheden stadig var til stede i landet. I samme forbindelse udsendte firmaet J.V.S. Weilbach, der var en gammel virksomhed for flagfabrikation, et lille hefte betegnet „Dannebrog og dets rette Brug". Det blev revet væk og blev frem til 1944 genoptrykt i 6. oplag i

Dansk alsang i Fælledparken.

et samlet antal på 50.000. Denne efterspørgsel viste, at danskerne var interesserede i at bruge Dannebrog, specielt under de herskende forhold, hvor man på denne måde kunne give udtryk for sit fædrelandssind og sin identitet uden at få problemer med besættelsesmagten. Denne havde på sin side måttet acceptere, at Danmark stadig fungerede som en stat, selv om landet var udsat for det, der blevet betegnet som en „fredsbesættelse".

Christian 10.s fødselsdag gav også stødet til udsendelse af en pryd-nål, der på en enkel og prægnant måde sammenfattede symbolkomplek-

set „kongen og Dannebrog". Man har kaldt denne nål for kongemærket. Det blev mode gennem besættelsen at bære dette lille mærke på tøjet for derigennem at signalere sin holdning og identitet.

Vort flag

I 1943 udkom bogen „Vort flag", den første større, populære bog om Dannebrogs historie og anvendelse gennem tiderne. Den fik stor udbredelse og blev brugt som gaveobjekt ved mange lejligheder og opnåede også adskillige oplag. I forordet, som var skrevet af prins Knud, hedder det blandt andet, at „symbolet for nationen, land og folk, er Rigets flag, for os vort ældgamle Dannebrog ... Ikke blot de bevægede epoker i vor historie er gennemlevet under det vajende Dannebrog, også vort dagligliv med dets glæder og sorger leves under vort rød-hvide flag". Som afslutning anføres det, at „Vort fædreland gennemlever, i lighed med de øvrige nationer, en tung og alvorlig tid. I en sådan alvorstid er det af afgørende betydning for os alle at erindre, at hvad der end i det daglige kan skille danske borgere, ét samler alle, ét er fælles for alle danske: Dannebrog - vort flag".

Dannebrog skal atter vaje over et frit Danmark

Dette budskab gik rent ind hos danskerne under besættelsestiden, og flaget kunne atter bruges til at tilkendegive følelser og sammenhold. Der blev også spillet på den store betydning, Dannebrog havde for danskerne, i den løbeseddel, som Det danske Råd i London allerede i 1941 lod nedkaste over Danmark. Det var ikke overraskende dateret i London Valdemarsdag, den 15. juni 1941. Flyvebladets ene side udgjordes af et Dannebrog, og på den anden side opfordres danskerne til at holde ud i kampen mod tyskerne. Man henviste til, hvordan Dannebrog var kommet dalende fra himlen i „tidernes morgen" og havde vendt det slag, der var i gang, til danskernes fordel. „Dannebrog skal igen vaje over et frit Danmark". Det sprog mente man blandt danskerne i London, at danskerne derhjemme forstod.

Under hagekors og Dannebrog

Også andre end de traditionelle kredse i Danmark var interesserede i at udnytte den nationale stemning og Dannebrogs popularitet. De danske nazister søgte at spille på Dannebrog i deres propaganda, og klarest kom dette forsøg på at spænde Dannebrog for den nationalsocialistiske vogn frem ved dannelsen af Frikorps Danmark, der hvervede frivillige til kampen på tysk side mod russerne i de baltiske lande, efter at tyske tropper havde invaderet Sovjetunionen den 22. juni 1941.

Frikorpset blev etableret som en dansk militær enhed og førte en fane svarende til den danske hærs faner, ligesom der - ikke overraskende - blev draget sammenligninger mellem kampene i 1219 i Estland mod hedningerne og kampen mod bolsjevismen samme sted i 1941. Disse forhold var

nok også en del af forklaringen på, at der fra tysk side ikke på noget tidspunkt under besættelsen blev udstedt forbud mod at flage med Dannebrog.

Dannebrog som dansk identitet

Alle de politiske partier søgte at lukrere på flagets store popularitet. Kommunister anvendte Dannebrogsflag sideordnet med hammer og sejl. Partiet Dansk Samling var af gode grunde specielt interesseret i at lancere Dannebrog som deres kendetegn.

Ved rigsdagsvalget den 23. marts 1943 bar mange et mærke i form af et skjold med Dannebrog i, hvorover det blev angivet, at man havde afgivet sin stemme.

Med den stærke position, som Dannebrog havde som symbol for danskerne, kan man egentlig undre sig over, at det bind, som identificerede frihedskæmperne, Modstandsbevægelsen, ikke indeholdt Dannebrog i en eller anden variant. Var armbindet blevet udtænkt og vedtaget i Danmarks Frihedsråd, er der næppe tvivl om, at dette var blevet tilfældet. Forklaringen er, at man overtog et stort antal armbind, som hæren havde haft liggende for at kunne markere kombattanter i overensstemmelse med Genève-konventionen, da man blev nødt til at indkalde værnepligtige, der ikke kunne nå at blive uniformeret korrekt. Disse genanvendte man, og man skulle altså derfor ikke selv konstruere et nyt armbind.

Befrielsen – en flagfest

Ved befrielsen den 4.-5. maj 1945 oplevede man igen et flagorgie af enorme dimensioner. Alt var smykket med Dannebrog, eller også blev flaget i store eller mindre udgaver båret rundt af glade danskere. Når man ser billeder fra dengang, kommer man til at tænke på karakteristikken: „Som vi andre trækker i stadstøjet om søndagen, således er Dannebrog Danmarks søndagsklæder".

Christian 10. talte i radioen den 5. maj og konstaterede, at „vi kan atter frit hejse vort gamle flag og selv tage vare på vore forhold".

Årets julemærke for 1945 var selvfølgelig et Dannebrog vajende på baggrund af den vinterblå himmel over sneklædte grantræer.

Nye flagdage

Det, som den danske befolkning havde været igennem 1940-45, måtte lægge op til nye flagmarkeringer. 5. maj 1945 havde været en glædens dag, som dem, der oplevede den, ikke glemte. Den var oplagt som ny flagdag for Danmark.

Der var imidlertid ikke andre end hærens og søværnets flagkundgørelser at holde sig til, idet hverken statsministeriet eller justitsministeriet havde udsendt en liste over det, der blev betragtet som nationale flagdage. Men der var behov for retningslinjer og begrundede forslag, og i dette vakuum kom ejendommeligt nok Politikens Hvem-Hvad-Hvor, der udkom årligt, til at spille en rolle.

I Hvem-Hvad-Hvor fra 1939 stod anført en liste over „flagdage". Den anførte 31 flagdage, der

Fra Det danske Råd i London lod man i begyndelsen af den tyske besættelse nedkaste dette flyveblad. På den ene side var der tekst og på den anden Dannebrog. Man spillede her klart på danskernes følelser for deres flag. Flyvebladet var dateret Valdemarsdag, den 15. juni 1941.

nærmest var en sammenblanding af hærens og søværnets liste suppleret med et par yderligere mærkedage. Der var seks kirkehøjtideligheder med angivelse af, at der langfredag blev flaget på

halv. Kongehuset tegnede sig for tolv flagdage, hæren for syv og søværnet for tre. Dertil kom så tre nationaldage, som henholdsvis var afstemningsdagen i 1920, den 10. februar, grundlovsdagen den 5. juni og Valdemarsdagen den 15. juni, der tillige blev betegnet som Genforeningsdagen. Denne liste vandt på grund af publikationens udbredelse hurtigt hævd blandt befolkningen og blev betragtet som „den vi retter os efter".

I 1944-udgaven af Hvem-Hvad-Hvor blev rubrikken betegnet „Danske fest- og helligdage samt flagdage", og listen var udvidet med adskillige kirkelige dage, hvor der dog ikke skulle flages, som det blev anført. Baggrunden for denne redaktionelle ændring kendes ikke. I 1946 var listen ikke ændret, men det blev tilføjet, at der formentlig ville blive tale om at fejre freden, men „dagene herfor var endnu ikke fastlagt".

Listen for 1947 er pudsig, fordi 9. april nu var sat ind som en flagdag, som „besættelsesdag", mens det blev tilføjet, at 5. maj og 29. august endnu ikke var officielle flagdage. I 1948 var 5. maj kommet på listen som „tyskernes kapitulation i Danmark" og 29. august som „mindedag i Danmark". Der skete igen ændringer i flagdagene i 1950-udgaven. Hofmarskallatet havde efter tronskiftet i 1947 udsendt en liste over de kongelige personer, der skulle flages for. Det havde reduceret flagninger for kongehuset til seks, og de blev nu af Politikens Hvem-Hvad-Hvor betegnet „officielle flagdage" – det var de andre altså ikke! Dertil kom, at det for 9. april blev anført, at der

Karakteristisk for stemningen i 1945 blev årets julemærke et Dannebrog vajende over snedækkede trætoppe.

forventedes to minutters stilhed kl. 12 på denne dag. Den 5. maj skulle der flages på halv indtil kl. 12, hvorefter der skulle flages på hel. Den 29. august skulle der flages på halv. Hvem der har fundet på disse indviklede regler – ud over Hvem-Hvad-Hvors redaktion - har ikke kunnet opspores. Det synes, som om der har ligget en tænkt symbolmæssig forklaring bag. Det følgende år,

1951, blev hele dette sindrige system blandet en gang til. Den 9. april skulle der flages på halv indtil kl. 12, hvorefter der skulle flages på hel. Lige op til vore dage har der flere steder, blandt andet på Rådhuspladsen i København, været iagttaget to minutters stilhed kl. 12 den 9. april. Den 5. maj skulle der til gengæld, ifølge listen, nu flages på hel hele dagen. Den særlige flagmarkering af 29. august var helt forsvundet. En særlig ny flagdag var FN-dagen den 24. oktober.

Den 29. august forsvandt fra listen i 1976-udgaven af Hvem-Hvad-Hvor. I 2005-06 har organisationen Frihedskampens veteraner og Dansk Folkeparti søgt at indføre 29. august som ny flagdag. Men det har været vanskeligt at tilføje en dato på en liste, der ikke eksisterer i officielt regi.

Der er altså aldrig sket en statslig regulering af flagreglerne. Det system, vi anvender, beror på Hofmarskallatets liste over kongelige personer, der skal flages for, forsvarets ceremonielle flagliste – og Politikens Hvem-Hvad-Hvor siden 1952.

Når ministerialbetjenten om morgenen på en 9. april sætter Dannebrog-splitflaget på halv over finansministeriets bygning ud mod Christiansborg Slotsplads, kan han ikke se nogen steder, at han skal gøre det. Der er ingen hjemmel, men kun en form for hævdvunden tradition for hans handling.

Danmarks-Samfundet som flagautoritet

Ved henvendelse til justitsministeriet, der fra 1964 overtog alle flagspørgsmål, bliver man henvist til Danmarks-Samfundets hjemmeside, der nu har en officiøs position. Her skelner man mellem „Flagdage" og „Forsvarets flagdage". I den første rubrik sammenblandes de kongelige fødselsdage med de kirkelige flagdage og de såkaldte nationale dage. Der er seks kongelige flagdage for henholdsvis dronningen, kronprinsen, prinsgemalen, kronprinsessen, prins Joachim og prinsesse Benedikte, seks kirkelige flagdage: nytårsdag, langfredag (halv stang), påskedag. Kristi himmelfartsdag, pinsedag, juledag, og fire nationale dage: 9. april (halv stang til kl. 12), 5. maj, 5. juni og 15. juni. Private opfordres til at flage på disse dage.

Listen over forsvarets flagdage stemmer imidlertid ikke overens med den, som forefindes i forsvarets eget ceremonireglement.

Et kuriøst spørgsmål, der kan opstå på baggrund af et sådant system, der udelukkende hviler på traditioner, rejser sig, når langfredag indtræffer den 9. april. Den kirkelige flagdag siger ifølge traditionen, at flaget skal være på halv hele dagen, og den ligeledes uhjemlede tradition siger, at flaget kun skal være på halv indtil kl. 12 den 9. april. Der er ingen hjemler, der kan klare dette spørgsmål, men et fornuftigt svar må være, at markeringen af Jesu død og korsfæstelse må gå forud for en tradition, som Politiken har lanceret i 1952. Altså flaget på halv hele dagen. På samme måde må der være tale om en lapsus, når forsvarets ceremonireglement fra 1994 beordrer salutflaget på Batteriet Sixtus på halv til kl. 12 den 9. april. Dette flag går som tidligere nævnt kun på

halv ved regentens død og langfredag samt ved helt særlige lejligheder. Her bliver altså en tradition fra 1788 forbigået af en løs tradition fra 1952.

Dannebrog og det nye Europa

I 1950'erne og 1960'erne er flagning og brug af Dannebrog blevet en fast ingrediens i danskernes dagligdag, både i glæde og i sorg. Vi flager, når der er tale om en flagdag, vi flager, når der er fødselsdag, eller fordi vi kender en, der er blevet student – eller måske fordi man har fået en ny stilling.

Vi kan konstatere, at flagning i privat og borgermæssig sammenhæng rundt om i Europa ikke er så udbredt som i Danmark. Andre steder er man vant til, at der flages fra offentlige bygninger; at alle private i Danmark flager, når de har lyst, undrer tit besøgende fra udlandet

Interessant har det været at iagttage Dannebrogs fortsatte rolle i det nye Europa, som er dukket op i tiden efter 2. verdenskrigs afslutning. I 1972 skulle der stemmes om, hvorvidt Danmark skulle indgå i det europæiske samarbejde EF. Det blev en klar og pragmatisk sejr til EF-tilhængerne, og siden har Danmark været med i det europæiske fællesskab, der nu betegnes EU.

Et af spørgsmålene under de diskussioner, der gik forud for EF-afstemningen, var, om Danmark efter sin indtræden i det europæiske fællesskab kunne opretholde sin selvstændighed og suverænitet. Det nationale blev derfor pludselig meget interessant, og her blev Dannebrog et slagkraftigt symbol, der kunne anvendes i kampen for de danske værdiers overlevelse efter en integrering i Europa.

Du puslingland, som hygger dig i smug... Dansk kolonihaveidyl.

Underligt var det at se, at det var de politiske partier, der normalt opfattedes som fortalere

for Gud, konge og fædreland – og Dannebrog, der mest energisk gik ind for, at Danmark skulle indtræde i EF. De socialistiske og socialliberale partier, som normalt nedtonede det danske på bekostning af det internationale, var nu pludselig dem, der ville fastholde Danmark uden for den internationale sammenhæng. Under kampagnerne blev Dannebrog mest anvendt af de sidstnævnte politiske grupperinger.

EU-flaget ikke meget benyttet i Danmark

Selv om Danmark indtrådte i EF i 1972, så ændrede det ikke meget på Dannebrogs dominerende position i Danmark. I andre lande begyndte man i løbet af 1980'erne at flage med EU-flaget, det blå flag med 15 gule stjerner anbragt i en cirkel. I en del lande kan man se EU-flaget anvendt side om side med nationalflaget. For eksempel er det tilfældet ved offentlige bygninger i mange europæiske lande, men det ses aldrig i Danmark.

I nogle tilfælde synes anvendelsen af nationalflaget hos borgerne at være øget, efter at EU-flaget har gjort sin entré. Hvad forklaringen er på dette, er ikke umiddelbart indlysende. I Portugal ses for eksempel flagning med EU-flag parallelt med det portugisiske nationalflag mange steder, der ikke har forbindelse til offentlige bygninger eller myndigheder.

Den manglende anvendelse af EU-flaget i Danmark og den helt dominerende brug af Dannebrog afspejler nok også den almindelige danske holdning til EU, en holdning, som i et par omgange har medført negative afstemninger vedrørende tiltrædelse til nye EU-traktater.

Vi er røde, vi er hvide

Et kapitel for sig udgør Dannebrogs rolle i idrættens verden i 1990'erne. Igennem 1980'erne gjorde Danmark sig mere og mere gældende inden for international og europæisk fodbold. Derfor dukkede der flere og flere danskere op som tilskuere, når det danske fodboldlandshold spillede i udlandet. Det var en kendt sag, fra det britiske landshold eller når større britiske klubber spillede, at kampene blev hjemsøgt af fans, der mere var ude på at lave ballade end at heppe på egne hold. De blev med et uforklarligt ord betegnet som „hooligans". De danske fans, der kom til kampene i udlandet, var der derimod ikke for at lave ballade, men for at heppe på de danske hold. De var humoristiske, gemytlige og rolige og lavede frem for alt ikke bølleoptøjer. De blev snart kaldt „roligans". De medbragte ikke kun Dannebrogsflag, men gik langt videre. De malede ansigterne som Dannebrogsflag og iklædte sig Dannebrogsflag eller tøj, der var omsyede Dannebrogsflag. Særlige såkaldte klaphatte blev også fremstillet i rød og hvid. Dertil kom vikingehjelme for at spille på det, som man i udlandet – ud over Dannebrog – forbandt med danskerne. Dette må siges at være Dannebrogssymboler i sin mest outrerede form, lige langt fra respektløshed og nationalisme. Man kan betragte det som udtryk for det folkelige i brugen af Dannebrog, såle-

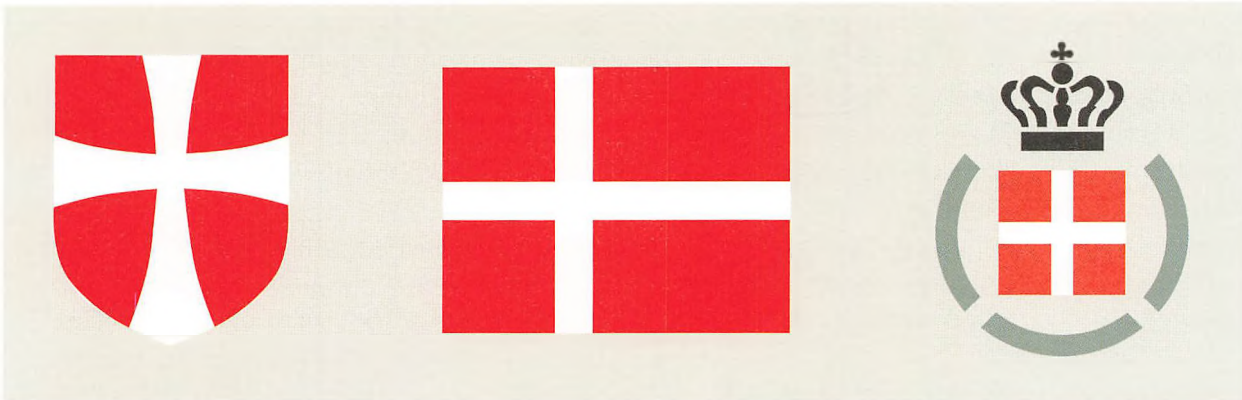

Dannebrogsmærket med malteserkorset har siden Christian 4.s tid været knyttet til den danske hær og blev brugt som nationalitetsmærke frem til 1990'erne. Uvist af hvilken grund har man nu valgt et rent Dannebrog i nationalflag-udgaven som nationalitetsmærket påsyet øverst på skulderen. Længst til højre ses det fællesmærke, der nu anvendes af forsvaret. Det symboliserer forsvaret af Danmark markeret i form af et Dannebrog.

des som dette har udviklet sig siden flagningerne i 1830'erne og 1840'erne på trods af et officielt forbud.

Som under Treårskrigen 1848-50 hjalp en sang med til at sikre roligan-succes'en. Indpakningen af roligans i Dannebrogsrelaterede genstande passede fint til melodien:

Som den lille grimme ælling,
blir man rød og hvid på tælling,
svæver som de vilde svaner,
på alverdens udebaner.
Vi går frem mod fodboldstater,
som de tapre tinsoldater,
som den lille store Klavs
klapper vi med hatten, Davs!
Vi er røde,
vi er hvide,
Vi står sammen sid' om side.

Denne sang er samtidig en karruseltur i det danske og de danske symboler. Vi får lidt H.C. Andersen, lidt Dannebrog og lidt selvbevidsthed, selv om vi jo er små – „som den lille store Klavs".

Et foreløbigt højdepunkt inden for roligansæraen blev nået, da Danmark den 26. juli 1992 blev Europamester i fodbold. Jublen ville ingen ende tage. Ved landsholdets hjemkomst kom Dannebrog frem overalt. I en „styrtsø" af flag blev fodboldheltene kørt fra lufthavnen til Rådhuspladsen i København, hvor et par hundred tusinde mennesker havde taget opstilling i et hav af flag. København har ikke oplevet noget tilsvarende siden befrielsen 4.-5. maj 1945.

Et andet sportsligt højdepunkt blev nået, da danskeren Bjarne Riis i 1998 vandt det krævende cykelløb Tour de France. Da det stod klart, at han ville vinde løbet, valfartede tusindvis af danskere til Frankrig for at vinke med Dannebrogsflag. I nogle situationer synes de danske flag helt at have domineret over tricoloren.

Den sportslige succes for Dannebrog har medført, at flaget og de rød-hvide farver har fået stor kommerciel betydning. Varer, der forbindes med de danske værdier, via et påsat Dannebrog, kan åbenbart sælges.

Dannebrog som militært nationalitetsmærke

Efter den kolde krigs afslutning indtog Danmark en mere aktiv udenrigspolitik, der interessant nok startede med de Baltiske lande, og begyndte at deltage i de internationale fredsbevarende og fredsskabende militære operationer. Dette har skabt nye anvendelsesmuligheder for Dannebrog og de rød-hvide farver, der ses flere steder i verden, hvor danske tropper er stationeret. Dannebrog er således her både blevet vist til lands og til søs. Flaget er på denne måde blevet et kendt symbol rundt omkring i verden.

Til brug ved udstationeringer i udlandet anvendte forsvaret op til midten af 1990'erne et nationalitetsmærke, der bestod i et skjold med Dannebrogsfanen i den udformning, som har været anvendt i hærens faner – med det hvide malteserkors på rød bund. Dette mærke er man nu gået væk fra, og nu bruger man i stedet det danske flag i den nationale stutflag-udgave som nationalitetsmærke. Måske ligger der bag denne ændring, at skjoldet med malteserkorset ude omkring i verden giver mindre association til Danmark, end et egentligt Dannebrog gør. Det kan så forbavse, at man ikke har valgt mærket i splitflag-udgaven, men måske ligger der den samme tankegang bag som ved ændringen fra skjold til flag.

På samme tid har forsvaret moderniseret sit fællesmærke. Dette er nu et horisontalt Dannebrog i nationalflagsudgaven med en kongekrone over omgivet af tre fæstningsbarrierer, der symboliserer ringborgene fra omkring år 1000 ved Trelleborg, Aggersborg og Fyrkat.

DANNEBROG I POESI OG FØLELSER

„Derfor blotter vi vore hoveder,
hver gang flaget går til top“

Det er som bekendt digterens talent at kunne udtrykke det, andre blot føler. De følelser, som Dannebrog, både som flag og som banner, har vakt gennem tiderne, er blevet tolket af danske digtere på en sådan måde, at det utvivlsomt har været med til at gøre flaget yderligere populært blandt danskerne.

Poesien omkring Dannebrog er omfattende og gennemgående af høj kvalitet. Den afspejler den betydning, som flaget har haft som symbol og inspiration for danskerne. I bogen „Vort Flag“ fra 1943 skrev litteraturhistorikeren Hakon Stangerup en grundlæggende artikel om „Dannebrog i poesien“, et arbejde, som denne fremstilling også støtter sig til.

De holdninger og følelser, der findes i digtene om Dannebrog, kan typisk opdeles i tre kategorier:

Dannebrog som
- *krigsflag og suverænitetssymbol*;
- *symbol på kærligheden til fædrelandet og dets kultur,* og
- *en del af Danmarks blide natur og danskernes sindelag.*

◀ Johannes Larsen, *Sommer, solskin og blæst,* 1899. I det poetiske billede af Danmark indgår Dannebrog på en følelsesladet måde.

B.S. Ingemann: „Til Dannebrog“

Det første egentlige flagdigt, som vores litteratur rummer, er fra 1807 og formentlig skrevet under den engelske belejring og det efterfølgende bombardement af København. Det er digtet „Til Danebrog“ skrevet af B.S. Ingemann, der er kendt som historisk forfatter og formidler af den danske historie. Normalt synger vi kun et par vers af digtet, der blev til en sang sat i melodi af Robert Bay. Her gengives det i sin helhed:

Vift stolt paa Codans bølge!
Blodrøde Danebrog!
Din Glands ei Nat skal dølge;
Ei Lynet dig nedslog.
Du over Helte svæved,
Som sang i Dødens Favn;
Dit lyse Kors har hævet
Til Himlen Danmarks Navn.

Fra Himlen er du faldet,
Du Danmarks Helligdom!
Did har du Kæmper kaldet,
Som Verden leder om.
Saalænge Rygtet svinger
Sig over Land og Sø,
Mens Nordens Harpe klinger,
Din Roes skal ei uddøe

Suus høit i Kampens Bulder
Om Juel, din Kæmpe bold!
Naar Tordnen om dig ruller,
Du sjunge: Tordenskiold!
Og flyver du mod Himlen
I stolte Luers Favn,
Da nævn for Stjerne vrimplen
Din høie Hvidtfeldts Navn!

Hvergang en Stjerne funkler,
En Helt du nævne kan,
Men Ingen, som fordunkler
Din store Christian;
Paa Lysets Kyst han stander
I Seiersklædebon,
Hvergang en Kæmpe lander
Hos Rud og Absalon.

Med Palmen Christian vinker,
Naar Dannebrog! han seer
Dit hvide kors, som blinker
I Kampens Flammeskær –
Vift høit for alle Vinde!
Kald dine Sønner frem!
Mens Havets Bølger rinde,
Din Glands omstraale dem!

Vai stolt ved Danmark Strande!
Vai stolt ved Indisk Kyst!
Og ved Barbarens Lande
Lyt stolt til Bølgens Røst!
Den toner om din Hæder
Og dine Kæmpers Priis,
Og Heltene det glæder
I deres Paradiis.

See dem, du har tilbage!
De blusse ved dit Navn,
Vil for din Hæder drage
Med Lyst i Dødens Favn.
Uplettet skal du svinge
Dig over Verdens Sø
Til Nordens Brynje springe –
Og Danmarks Hjerter døe.

Codan er det latinske navn for Østersøen, og det, digtet handler om, er kampen til søs om herredømmet i Østersøen, den ældgamle strid mellem Sverige og Danmark. I det hele taget er det Dannebrogs rolle i Danmarks søkrigshistorie, der omtales. De traditionelle dansk-norske søhelte tages frem: Absalon, Otto Rud, Christian 4., Niels Juel, Hvidtfeldt og Tordenskiold. Samt de danske kolonier og handelsforbindelserne ad søvejen. Dem, der er tilbage, vil leve op til disse søhelte og

Dannebrog til søs. Om bord på skoleskibet „Danmark". *Foto: Polfoto.*

kæmpe under Dannebrog, om hvilket det hedder, at det uplettet skal „svinges over Verdens sø", til Danmark ikke længere består. B.S. Ingemann anslår allerede her det motiv, som skulle blive gennemgående i den danske flagpoesi, nemlig forholdet mellem Dannebrogs „blodrøde" felter som udtryk for det krigeriske og tapperheden, og det „hvide kors", der „har hævet Danmarks navn til himlen" og er udtryk for det kristne og religiøse hos danskerne.

I Johannes Ewalds „Kong Christian stod ved Højen Mast", der er fra 1700-tallet, og som vi nu anvender som kongehymne, hører vi også om de samme søhelte, men det samlende for dem er

ikke flaget, således som det fremtræder hos Ingemann.

Der er et yndigt land

Dette spil mellem det røde og det hvide findes også i Adam Oehlenschlägers „Der er et yndigt land", som nu er den danske nationalhymne. Det røde repræsenterer krig og kamp, det hvide blidheden i den danske natur. Digtet er skrevet i 1819 i forbindelse med en konkurrence om en nationalmelodi. At en sådan konkurrence blev udskrevet, vidner om den voksende nationalfølelse og fokus på fædrelandet, som fremkom i begyndelsen af 1800-tallet; en strømning, der også var baggrunden for interessen for Dannebrog. Digtet blev gjort til en sang i 1835 af H.E. Krøyer.

Vi er vant til kun at synge et par vers af „Der er et yndigt land", men oprindeligt hørte der flere vers til. Et af de vers, der i dag ikke længere synges, er:

Vort Danebrog er smukt,
Det vifter hen ad Havet
Med Flagets røde Bugt.
Og stedse har sin Farve hvid,
Dit hellige Kors i Blodet,
O Danebrog, i Strid!

N.F.S. Grundtvig og Dannebrog

Dannebrog kom også gennem mange år til at optage N.F.S. Grundtvig. På en vis måde var hans forhold til flaget i begyndelsen ambivalent. Det

Som en særlig tradition i Danmark pynter vi juletræerne med Dannebrogsflag, enten i form af vimpler eller som guirlander af flag. *Foto: Knud Nielsen.*

var vanskeligt for ham at knytte forbindelsen mellem kristendom og nationalfølelse, og han valgte kristendommen, det hvide, og udfordrede det røde i flaget, nationalfølelsen og fædrelandskærligheden. I digtet „Korsbanneret" fra 1825 kommer dette til udtryk. Grundtvig ser her Dannebrog mere som et kristent banner end et spe-

cielt dansk flag. Hvis vi følger Gud, er vi værdige til at bære korsets tegn i form af Dannebrog:

Da indvier han vort Banner
Til paa Snække og paa Baad
Med hans Naade at forkynde
Liv for dem som Freden ynde,
Død for dem, som drage Sværd.

Denne linje fortsætter han i 1826 i et digt om „Kong Harald og Ansgar", hvor det blandt andet hedder:

Ingensteds paa lange Togt
Saa jeg Korsets Banner flagre
Yndelig som Danebrog.

I 1837 beskæftigede han sig atter med Dannebrog i et digt, der begynder:

Lad vaje højt vort Kongeflag!
Lad flyve Korsets Banner!
Til Heltedaad paa Sejrens Dag
det sine Kæmper danner.

Det er stadig korset, der er den vigtigste ingrediens i Dannebrog, selvom det nu også vajer som „kongeflag". Samme år oversatte han en ældre latinsk sang til „Hil dig vor Fane, Korsbanner hvidt".

Ved en fest i selskabet Danske Samfund, hvor Christian 8.s fødselsdag den 18. september 1842 blev fejret, havde Grundtvig skrevet en sang. Den har overskriften „Danebrog", og i denne er det nationale aspekt i flaget blevet mere fremtrædende:

Danebrog! paa Daners Tunge
Lever kun dit Navn,
Og kun den om dig vil sjunge,
Kors i Rosenfavn.

I stedet for at se flagets farver – og det, de repræsenterer – som modsætninger, ser Grundtvig dem nu række hinanden hånden og blive to sider af samme sag. Det kristne og det nationale forenedes hos ham, og dette prægede hans fortsatte virke og opfattelse. Denne drejning ses tydeligt blandt andet ved Grundtvigs deltagelse i de nationale fester på Skamlingsbanken fra 1844 og frem.

Dannebrog som hærens fane

Frem til 1840'erne og Treårskrigen var forherligelsen af Dannebrog knyttet til den danske søkrigshistorie og orlogsflådens virke og traditioner. I Christian Winthers berømte ballade „Ved Toldboden steg en Matros i Land" fra 1832 svøbes den gamle matros ind i „et flig af Danebrog omkring min snævre køje". Han ønsker ikke længere at leve, efter at han har set, at hele den danske orlogsflåde er taget af englænderne.

Med Treårskrigen 1848-50 går Dannebrog „i land", ikke mindst takket være P.C. Fabers vise

„Den tapre Landsoldat", der indledtes med „Dengang jeg drog af sted" og gik på en hurtig, marchlignende og kvik melodi af Emil Hornemann. Dannebrog blev her gjort til en integreret del af krigen og den danske befolknings opbakning. Især gælder det verset:

Om Danebrog jeg veed,
Det faldt fra Himlen ned,
Det flagrer i vor Havn
Og fra Soldatens Favn,
Og ingen anden Fane har som den sit eget Navn.
Og den har Tysken haanet og traadt den under Fod,
Nej, dertil er vor Fane for gammel og for god.
Og derfor vil jeg slås som tapper Landsoldat!
Hurra. Hurra. Hurra!

H.C. Andersens sang til Dannebrog

H.C. Andersen skrev også under krigen en soldatersang, „Soldaternes Sang til Danebrog", der dog ikke slog an. I denne hedder det i et par af versene:

Vor gamle Fane, vort Danebrog,
Som Himlen gav os med Sejer,
Dig har jeg elsket fra lille Pog,
Mit hele hjerte Du ejer.

Hvis selv jeg falder paa Kampens Dag,
I Kampen for Danmark, for Norden,
Saa svøb mig blot i et Danebrogs-Flag,
I det vil jeg lægges i Jorden!

Her kommer H.C. Andersen ind på det krigeriske og kærligheden til fædrelandet, hvor han fra dreng har lært at holde af flaget. Stadig under krigen skrev han imidlertid et af de store digte i dansk poesi, nemlig „I Danmark er jeg født", der vel egentlig burde være vores nationalsang! I dette er der ikke tale om krig og tapperhed, her anslås tonerne til de andre kategorier: det kristne og flaget som udtryk for den blide danske natur. Dette sammenfattes glimrende i stroferne:

Du, danske friske Strand,
Hvor Danebrogen vajer,
Gud gav os den – Gud giv den bedste Sejer!
Dig elsker jeg! – Danmark mit Fædreland.

Vaj højt, vort flag

Krigen i 1864 var flagmæssigt mere afdæmpet end Treårskrigen. Efter slaget ved Helgoland den 9. maj 1864, en af de få militære sejre, som danskerne opnåede i denne krig, skrev Grundtvig et digt om „Dannebrog og Niels Juel". Der hentydes her til skruefregatten „Niels Juel", der deltog i kampen mod en østrigsk-preussisk eskadre. Grundtvig var klar over, at det nok var sidste gang, træskibe kæmpede mod hinanden – de første krigsskibe bygget af jern var allerede begyndt at dukke op – og det hedder derfor blandt andet i digtet:

Dengang først, i Tid henrundet,
Søslag der blev holdt i Nord,
Vist fra Beltet og fra Sundet

Fra barnsben er vi vant til, at Dannebrog er med ved alle særlige lejligheder, både de sørgelige og som her de glædelige og forventningsfulde.

Danske toned Flag om Bord,
Sidste gang vel Egestammer Nu paa Hav
gik op i flammer,
Danebrog til Æres-Blus.

Krigen var hverken i sine forudsætninger eller i sit forløb egnet til at skabe nye hyldestdigte til Dannebrog. Derfor kender vi stort set ikke noget flagpoesi fra denne tid. Alligevel lykkedes det for nordmanden Bjørnstjerne Bjørnson – af alle – at tolke de følelser for Dannebrog, som danskerne utvivlsomt havde på dette tidspunkt. Det skete i et ganske markant, men overset digt fra 1864, der i øvrigt kan synges på melodien „Danmark, dejligst vang og vænge", hvori det hedder:

Fordum synes Danebroge
snehvidt, rosenrødt,

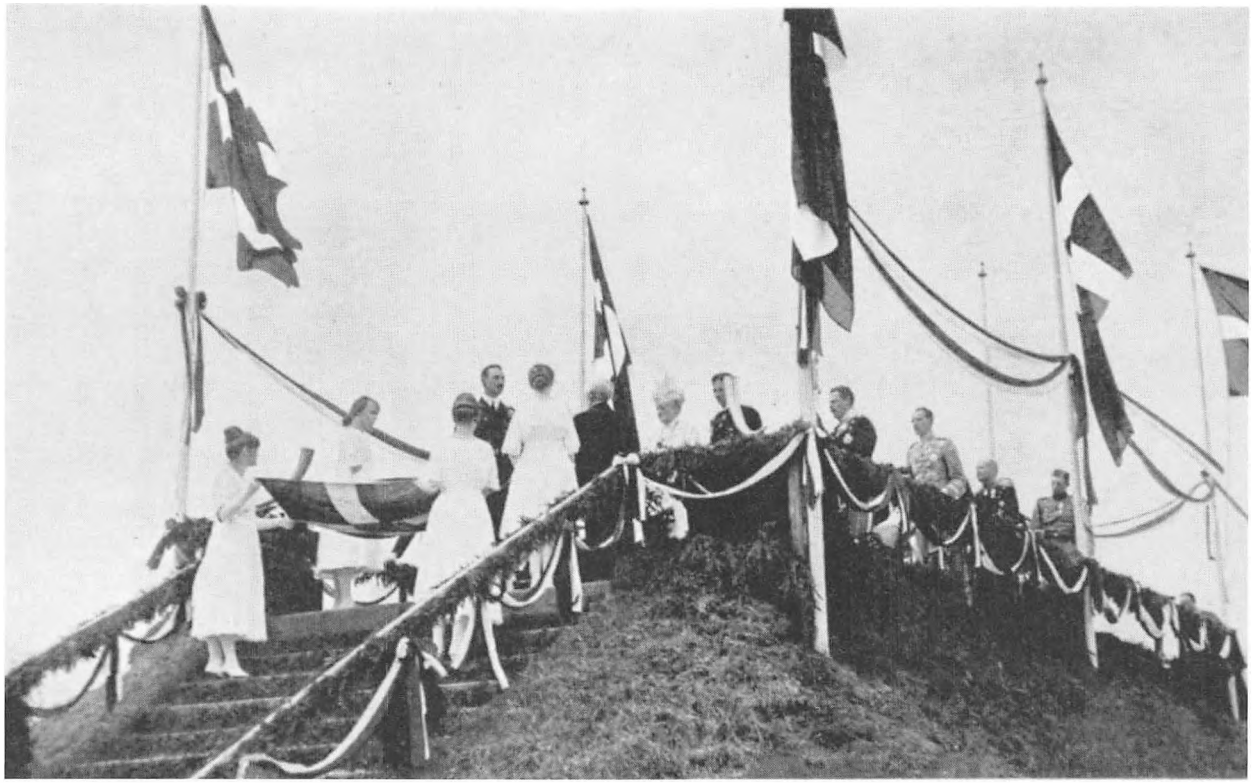

straale gennem Tidens Taage
som en himmelfødt;
gro som frugt af Danmarks Have,
slaa som Sang paa deres Grave,
og med Tankens Trækfugl-Skare
over Verden fare.

Ak, nu synes Danebroge
ligblegt, blodig-rødt,
dale som en truffen Maage,
der har sig forblødt.
Purpurstrømme Vunden gyder,
som af Tro på Retfærd flyder;
segnende maa Folket bære
Korsets tunge Ære.

Bjørnson giver her ganske godt et billede af situationen og spiller på forholdet mellem det røde og det hvide - og korset i flaget, både som et kristent symbol for den retfærdige sag og det at „bære et

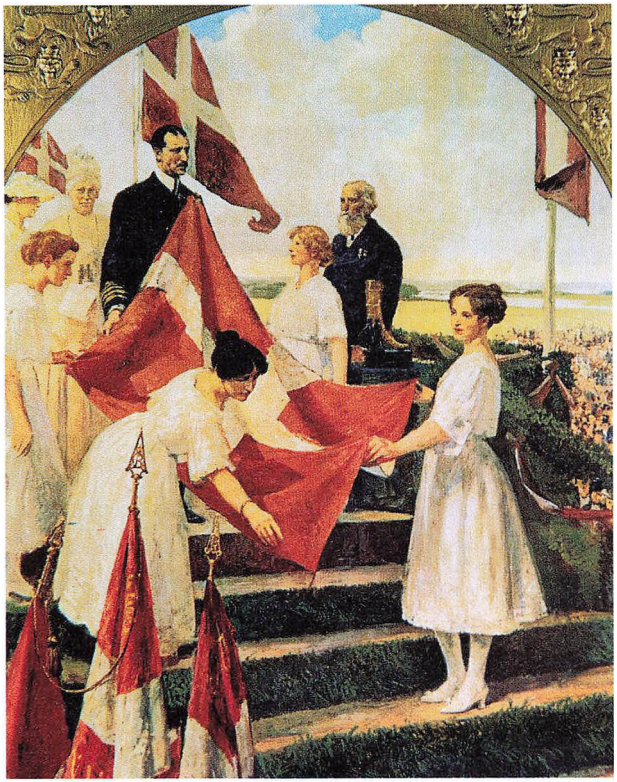

Foto og kunstnerisk fortolkning. Forskellige gengivelser af den store genforeningsfest på Dybbøl Skanse den 11. juli 1920, hvor Dannebrog som symbol nåede et af sine højdepunkter.

kors" i den overførte betydning, efter nederlaget. Danebrog, der før syntes „snehvidt og rosenrødt", synes nu „ligblegt og blodigt-rødt"!

Krigen i 1864 følte af mange danskere som noget uafklaret. Resultatet af krigen måtte være en midlertidig løsning, og håbet om revanche eller om at få omstødt fredsslutningen levede i vide kredse.

Akademisk Skyttekorps blev oprettet i denne ånd i 1866, og ved indvielsen af korpsets fane den 21. oktober 1867 blev der afsunget en sang, som Carl Ploug havde forfattet til lejligheden:

Vaj højt, vaj stolt og frit vort Flag
Med Dugen hvid og rød!
Og vidn, vor Sag er Danmarks Sag!
Vi vil ej savnes paa den Dag,
Da Tærningen om Liv og Død skal rulle i dets Skød!

Vaj højt, vort Mærke, fra din Stang
i Solskin, Regn og Vind!
Flyv lystigt gennem Skov og Vang,
Ombrust af glade Stemmers Klang,
Men væk og Alvor i vort Sind!
Vi os til Manddom ind!

Ud over at den gennem årene blev en slagsang for Akademisk Skyttekorps, så blev det også en af flagpoesiens højdepunkter. Ved sit knappe og præcise budskab og sin kække melodi af E. Pacius blev den en meget populær sang, der utallige gange har fulgt ceremonierne omkring Dannebrog. Digtet siger, at flaget skal være med os i fest og lystighed, men at det også skal minde os om vor uundgåelige pligt, når der må kæmpes for hjem og fædreland.

Viggo Stuckenberg skrev i 1897 en sang til Danmark, der var inspireret af B.S. Ingemanns Dannebrogsdigt fra 1807, og som gik på samme melodi. Om Dannebrog hedder det:

Vift stolt, vift Fred, vift Lykke,
Valmuerøde Dug,
Isprængt med Korsets Smykke
Solhvidt med Sejlets Bug.

Samme toner som Stuckenbergs blev slået an af Holger Drachmann i digtet „Du danske Mand af al din Magt" fra 1906. Verset, der omhandler Dannebrog, lyder:

Syng ud, og Sorg fra Fortids Nat
Bli'r Smil paa hver Glædesdag,
Vor Himmel skifter farve brat,
Men aldrig Folkets Flag.
Som Danmarks blide Kvinder
Har røde-hvide Kinder,
Saa lyser Livets Friskhed
Fra Frihedens dyre Skat.

Der er ingenting, der maner ...

Under 1. verdenskrig skrev Valdemar Rørdam i 1917 digtet „Danmark i tusind Aar". Han så her flaget som et samlende symbol i de vanskelige tider, som Danmark levede under, selv om landet ikke blev inddraget i krigshandlingerne. Dette udtrykker han med verset:

Danmark i tusind Aar
Atter en stormfuld Vaar
med Liv og Død.
Strid eller Arbejdsdag,
Her kræves haarde Tag.
Løft os, vort gamle Flag
I Liv og Død.

I 1919, som var året, hvor 700-året for Dannebroglegenden blev fejret, kom der – ud over artikler og kronikker – også digte frem til Dannebrogs ære.

Det absolut betydeligste skrift i så henseende var Axel Juels „Sange om Dannebrog". Gennem denne digtsamling kommer man flagets historie igennem, fra det er korsets tegn, til det bliver et nationalt symbol.

I dag huskes først og fremmest digtet og sangen „Flaget i Top", der begynder med linjen „Der er ingenting, der maner ...". Digtet blev allerede til i 1916, under verdenskrigen, men blev optaget i den her nævnte digtsamling. Det anses af Hakon Stangerup som det betydeligste i den danske flagpoesi, og det er vel den sang, der i dag oftest anvendes og citeres fra i forbindelse med Dannebrog. Sangen, der blev sat i melodi af Georg Rygaard, samler på en måde de forskellige kategorier af Dannebrogsopfattelser, der forekommer i den danske flagpoesi, samtidig med at den utvivlsomt rammer noget væsentligt i den danske selvopfattelse. Digtene gør Axel Juel til Dannebrogs digter par excellence.

Der er ingen ting, der maner,
som et Flag, der gaar til Top,
mens det drager vore hjerter
og vort Sind mod Himlen op –
og det vajer under Saling
som en hviskende Befaling,

aa, men ogsaa som en Hvisken
om det største, som vi ved:
Ikke din og ikke min
men hele Folkets Evighed!

Det har vajet for de Slægter,
hvorved vi og vort blev til,
over Fredens milde Toner,
over Kampens vilde Spil.
Det var forrest, naar de sejred,
det var med dem, naar de fejred,
langt fra Hjemmet, Hjemmets Fester –
det var Raabet, naar de stred,
og det sidste Suk i Bølgen,
naar det stolte Skib gik ned –

Derfor blotter vi vort Hoved,
hver Gang Flaget går til Top,
mens det drager vore Hjerter
og vort Sind mod Himlen op.
Det er vore Drømmes Tolk,
det er baade Land og Folk –
Lad dit hvide Kors forkynde
for hver fremmed Havn og Red
– omend hele Verden strides:
Jeg er Danmark, jeg er Fred.

Axel Juel afslutter sin digtsamling om Dannebrog med følgende fanfare:

Fly ud over Havet
bag brusende Bov,
vaj hjemme for Hytte og Borg!
Du, der signer vor Glæde,
vor Mark og vor Skov,
Du, der løfter vort Sind gennem Sorg!
Du signede Danmark
i syv hundrede Aar,
Du var og Du er og skal være:
vor Tro og vort Haab og vor Ære!

Genforening og besættelse

Genforeningen i 1920 kaldte stærke følelser frem hos danskerne, og i festlighederne og glæden over denne begivenhed indgik, som sagt, Dannebrog som et vigtigt element. Ligesom utallige Genforenings-mindesmærker blev rejst over hele landet, så satte begivenheden sig også spor i poesien. Dannebrog spillede her en rolle, men ikke nogen hovedrolle, hvorimod kombinationen af farverne rød og hvid blev brugt i vid udstrækning. Genforeningen fremkaldte ikke nogen markante flagsange. I Henrik Pontoppidans „Det lyder som et eventyr, et sagn fra gamle dage" fra 1920 opfatter han Sønderjylland som en tilbagevenden datter, der har været røvet. Datteren hilses velkommen med stroferne:

Du kommer klædt i hvidt og rødt,
og smiler os i Møde.
Hil dig, vor Moders Øjesten, i Nytids Morgenrøde!

Det skete opfattes som et mirakel for danskheden, og ved festen på Dybbøl forenes flaget med den minderige fortid:

Det sker, hvad som et Drømmesyn
har straalet for vor Tanke:
Til Sommer vajer Danebrog igen paa Dybbøl Banke.

1940 blev atter en skæbnestund for Danmark med den tyske besættelse. På mange måder fremkaldte det de gamle følelser for fædrelandet, kulturen og sproget, oftest kanaliseret gennem Dannebrog, der kunne opfattes som et samlende symbol.

To digtere, Kaj Munk og Poul Sørensen, tolkede nogenlunde samtidig de følelser, som situationen fremkaldte. De udnytter begge modsætningen mellem rød og hvid og inspireres af flaget, der lever „i kamp i den stridende blæst".

Kaj Munks digt „Danebrog" er trykt i hans nationale sangværk „Sværg det Drenge". Han opfordrer her folket til at tage ved lære af flaget og være sig bevidst om dets symboler:

Lad os hejse vort Flag!
se, det aabner vor Dag
med at vinke os ud til vor Id som til Fest.
Det er rødt, det er hvidt,
det er mit, det er dit,
og det lever i Kamp med den stridende Blæst.

Lad vort Blod strømme rundt
gennem Aarerne sundt
som det Røde i Dannebrogs kraftige Svulm!
lad vort Sind uden Svig
staa med Mørket i Krig
som det snehvide Kors mod det skytunge Mulm!

Her markerer Dannebrog sammen med en majstang det symbol for rejsegilde, som anvendes i Danmark.

I 1940 skrev Poul Sørensen digtet „Et Flag er smukkest i Modvind". Der er tale om samme inspiration som Kaj Munk, men her bliver det blæsende flag hovedmotivet. Digtet tolker også, hvorfor der først og fremmest er fremkommet en flagpoesi, når der har været krig eller vanskelige tider for landet. Ved disse lejligheder bliver der blæst om flaget, og da får vi først øje på det og fornemmer, at det er vort kendemærke. Ja, i virkeligheden ser vi og kender først et flag, når

det blæser. Metaforen er genial! Digtet blev optaget i en digtsamling, der udsendtes illegalt i 1942:

Et Flag er smukkest i Modvind.
Hang det før bare slapt fra sin Stang,
saa blir det i Storm til en Bølge af Kraft,
der stolt sætter Vilje mod Tvang.
Lad Vindene blot være stærke,
saa viser de Verden dets Mærke,
dets frie, dets levende Form.
Et Flag er smukkest i Modvind.
Et Flag blir sig selv gennem Storm.

Et Flag kan raadne i Godtvejr,
og dets Farver kan falme i Sol.
Men Storm gør et Flag til en levende Sjæl,
en Flamme, et Raab, et Symbol.
Den ildner, hvor Medgangen dæmper:
Et Flag er kun Flag, naar det kæmper.
Det vaagner, naar Stormen er stiv,
Et Flag er smukkest i Modvind,
for Kampe og Trods gir det Liv.

Poul Sørensens digt, hjulpet godt på vej af Emil Reesens melodi, har fået stor udbredelse. Sammen med Axel Juels „Der er ingen ting, der maner ...", er det de to ypperste flagsange, vi råder over. Digtet er interessant i flagpoesi-sammenhæng, idet det er en ode til flaget i sig selv. Normalt er flaget altid et symbol for tapperhed, fædrelandskærlighed eller kristendom, men her er det flaget i sig selv, der er hovedmotivet. Det er symbol for liv og virke og kamp. Det har det karakteristiske ved sig, at det kun kommer frem og erkendes, når der er blæst om det. Krisetider fremkalder basale værdier og råber på enkle symboler, og her kommer flaget ind i sin udfoldede form.

Der er ikke efter Poul Sørensens digt skrevet markante flagsange, men det skyldes jo nok – ville digteren sige – at flaget i lang tid har „hængt slapt fra sin stang!"

EURO 92
FINALE

DANNEBROG I DET MODERNE DANMARK

„Lad os hejse vort flag,
se, det åbner vor dag"

Det smukkeste flag

Den 17. november 1869 var krigsskibe fra fyrre stater samlet i anledning af åbningen af Suezkanalen. Danmark var repræsenteret med skruefregatten „Sjælland". I spidsen for det hele stod dronning Victoria, der var om bord på et af de britiske skibe. Hun foranstaltede en lille, uofficiel undersøgelse blandt skibscheferne om, hvilket af de tilstedeværende nationalflag der var det smukkeste. Her blev Dannebrog nummer ét!

Der er ikke tvivl om, at Dannebrog er et enkelt og smukt flag i sin konstruktion og farvesammensætning. „Det er kedeligt for de andre", konstaterer forfatteren Peter Seeberg i et genialt forord til publikationen „Om Dannebrog jeg ved" fra 1995, „men det er pinligt sandt! Vi har fået tildelt det smukkeste flag i verden, det må der være en hensigt med - og det er der naturligvis!!" Peter Seeberg giver her udtryk for med både alvor og ironi, at den danske selvforståelse omkring Dannebrog i hvert fald ikke fejler noget. Enhver so kan nu bedst lide sine egne grise!

◀ Danske fodboldfans - i midsommeren 1992 var det i realiteten alle danskere - festede efter 2-0 sejren over Tyskland i EM-finalen. Her på færgen fra Göteborg til Frederikshavn. *Privat foto.*

Den blide galskab

Danskerne er i den grad flasket op med det rød-hvide, at vi opfatter farverne som komplementære.

Det hævdes da også, at danskerne er et af de mest flagende folk. Om det er rigtigt, ved vi ikke, men det lyder ikke helt urimeligt. Under alle omstændigheder er flagning med Dannebrog meget udbredt, og der opsættes ved indgangen til det 21. århundrede flagstænger i stort omfang. Vi benytter tilsyneladende enhver lejlighed til at flage. Der behøver ikke at være en formel eller direkte anledning. Måske er det blot, fordi solen skinner!

Forfatteren fik på sin første skoledag for over halvtreds år siden udleveret et lille bordflag, Dannebrog i splitflagudgaven. Det står stadig fremme og minder ham om denne glorværdige dag - samt om Dannebrog. Når Dannebrog hos danskere vækker følelser, er det selvfølgelig, fordi vi gennem hele livet har været vant til at forbinde flaget med markante situationer. Disse er altid blevet akkompagneret af Dannebrog i utallige former. Der er alle de glædelige, som den første skoledag, fødselsdage, eksamener, bryllup, dåb, rejsegilder, sportssejre etc., men der er også de sorgfulde, hvor flaget har været på halv for ens

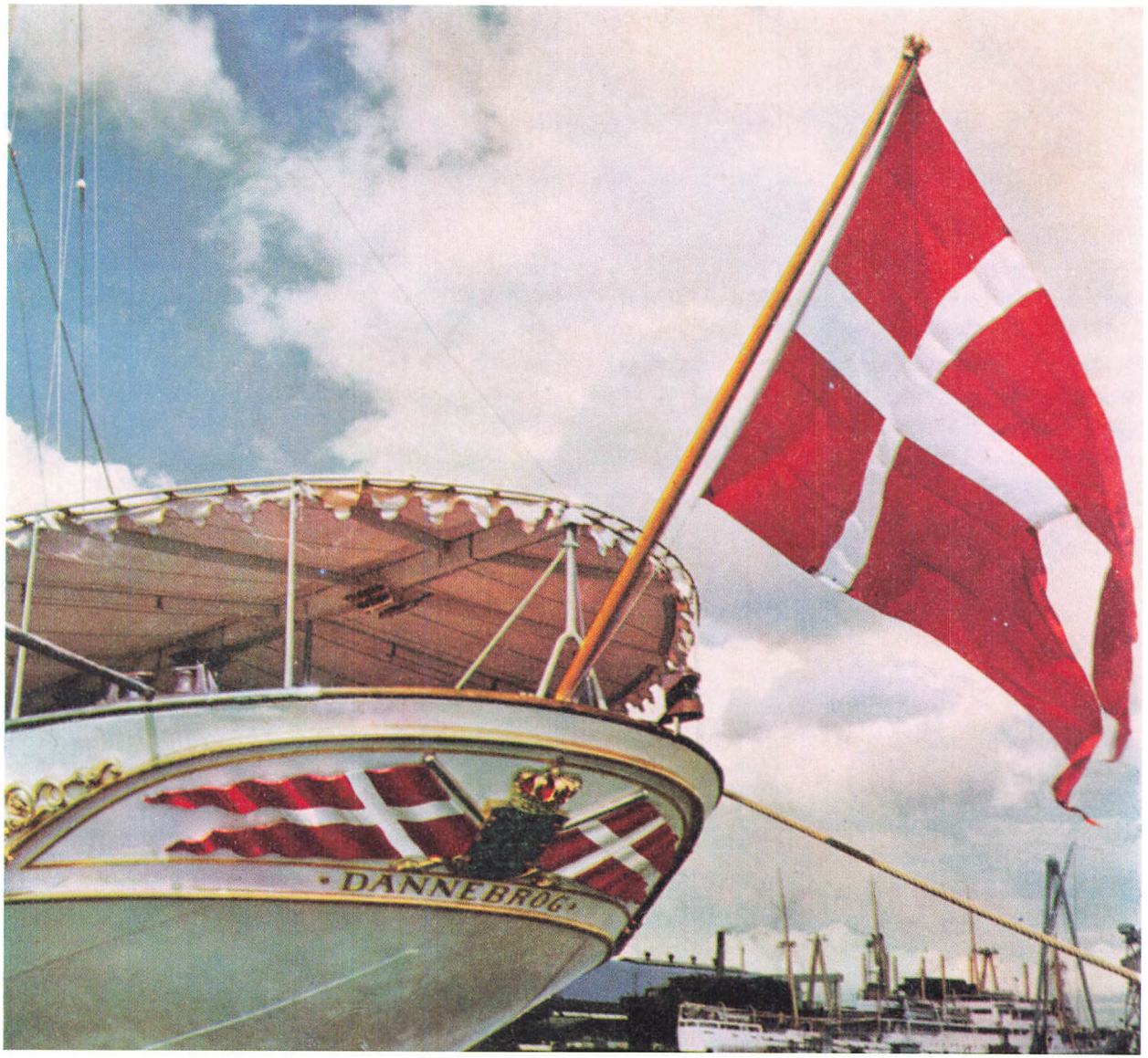

Det nuværende kongeskib et sted i Danmark.

kære, eller hvor kisten har været beklædt med Dannebrog; i øvrigt en skik, der i Danmark går helt tilbage til 1600-tallet.

Disse forhold er nok forklaringen på det, som Peter Seeberg rammende betegner som „den blide galskab", der vækkes hos danskerne, når vi nærmer os Dannebrog. Vi bliver rørte og får måske oven i købet tårer i øjnene, når flaget hejses, eller vi afsynger nogle af vore flagsange. Det vil i et splitsekund være indbegrebet for os af vor historie, vor kultur, vort land og vore egne markante stunder i sorg og glæde.

Dannebrog og nationalfølelsen

Et flag er et stærkt symbol i sig selv, og naturligvis er det ikke kun i Danmark, at et flag kan vække følelser. Men udviklingen i Danmark omkring nationalflaget er et tidligt eksempel på en folkeliggørelse af et symbol på alder med vor egen statsdannelse, som Dannebrog stort set har været knyttet til fra starten. Flaget er ikke alene et symbol for det danske, men er i høj grad blevet en integreret del af den kultur, der nu en gang, under utallige påvirkninger udefra, har udviklet sig i vort område. Det lange spand af år har set en udvikling af Dannebrogs position, der er parallel med den politiske udvikling gennem vor historie. Først var det kongeflag, så var det statsflag, dernæst blev til folkets flag og samfundets flag, og i dag er det nationens flag - samtidig med at det fortsat er kongeflag, statsflag og folkets og samfundets flag! En forklaring på denne meget lange

Skoleskibet „Danmark" i New York. *Foto: Polfoto.*

og kontinuerlige historiske udvikling er naturligvis, at forhold og begivenheder har medført, at den nation og det folk, der har boet i det danske område, er forblevet homogent frem til vore dage. Man kan sige, at vi nødvendigvis har et flag, fordi

„Vi er røde, vi er hvide ...". Begejstrede danske fodboldfans på Rådhuspladsen i København 1992. Et eksempel på en symbolrus. *Foto: Polfoto.*

vi er et folk, men i virkeligheden er vi fortsat et folk, fordi vi har et fælles flag!

Er sådanne betragtninger udtryk for nationalisme? Nej, det er de ikke! Den udstrakte brug af Dannebrog i Danmark er en gammel tradition, der måske nok kan være udtryk for nationalfølelse, men ikke nationalisme i en outreret form. Har vi, som Peter Seeberg også konstaterer, udviklet „den fineste og uskyldigste nationalisme i verden"?

Vi vil aldrig kunne gardere os imod, at yderliggående kræfter eller kredse – således som vi tidligere har set det i vor historie – bruger Dannebrog og søger at relatere sig til det danske som sådan. Dette bør dog ikke være en hindring for, at alle fortsætter med at bruge Dannebrog i samme omfang, som det hidtil er gjort. Ingen skal naturligvis tage patent på det at være dansk. De, der tilhører det danske samfund, og som ønsker at flage med Dannebrog, er danske!

Er faner fascistoide?

Idrættens verden, der jo altid har været og stadig er storforbruger af Dannebrog, har i 2006 oplevet en situation, der nærmest kan karakteriseres som det at blive bange for sin egen skygge. De store landsstævner, som De Danske Skytte-, Gymnastik- og Ungdomsforeninger sammen med De Danske Gymnastik- og Ungdomsforeninger, nu fusioneret til Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger (DGI), gennem mange år har afholdt, har altid været stærkt præget af Dannebrog og Dannebrogsfaner. Her har den folkelige flagning fået frit løb, og festligt har det været for alle deltagerne.

Men for nylig udtalte skuespilleren Mads Mik-

Afbrænding af Dannebrog i Damaskus som følge af den såkaldte Muhammed-krise 2005-2006. Symbolværdien er skræmmende. *Foto: Polfoto.*

kelsen, der har en fortid som gymnast, at han mindedes, at der ved gymnastikkonkurrencerne „næsten var noget fascistoidt" over fanerne, som jo altid har været fast inventar ved gymnastikarrangementer. Nu har der imidlertid været flag og faneborge, specielt i Danmark, længe inden den første fascistiske tankegang så dagens lys. Udtalelsen er måske mere en erkendelse af, at dette traditionelle set-up ikke har kunnet undlade at gøre et vist følelsesmæssigt indtryk på Mads Mikkelsen.

Mads Mikkelsens udtalelse fik imidlertid formanden for DGI til at ryste på hånden. Han blev bange for, at „glæden over Dannebrog kunne

Alle, der ønsker at flage med Dannebrog, og som er danske statsborgere, er danskere. Et multikulturelt indslag i den danske hverdag: en muslim med Dannebrog under en mod-demonstration i anledning af de arabiske af-brændinger af Dannebrog. *Kristeligt Dagblad.*

blive forvekslet med nationalisme, og det bryder jeg mig ikke om," udtalte han og følte trang til at præcisere forholdene omkring flaget. Om man har overvejet at reducere antallet af faner ved åbningshøjtideligheden, vides ikke, men det blev under landsmødet kraftigt pointeret, at man skam var mere mellemfolkelig end folkelig.

Formanden udtalte så, at „der er en utrolig forskel på nationalfølelse og nationalisme. Danmark er ikke bedre end andre lande, men Danmark er vort udgangspunkt, og det står vi ved." Efter denne udtalelse kan man så stille sig det naturlige spørgsmål: Hvad er så DGI's problem? På en måde var der tale om en udansk og selvskabt plage. I den folkelige brug af Dannebrog har der sjældent ligget en antydning af, at vi var bedre end andre, men derimod at vi var fast forankret i vort kulturelle og geografiske udgangspunkt, som vi var stolte af. Jo mere man har med hjemmefra, desto mere er man i stand til at yde til fællesskabet!

Man brænder da Dannebrog

Generelt har danskernes holdning til deres flag, i hvert i de sidste 200 år, været præget af en underlig blanding af afslappethed, tolerance og respekt. Socialisterne har på et tidspunkt villet af med „det hvide kors". Men opfordringen er aldrig blevet fulgt op, og i dag er den helt forstummet. Når filminstruktøren Lars von Trier forgæves forsøger at provokere danskerne ved i tv for åben skærm at klippe Dannebrog i stykker og sidde tilbage med det øverste røde felt, ja så falder det nok nogle for brystet. Men heldigvis er holdningen til og tolerancen i forbindelse med Dannebrog så stor, at det i virkeligheden ikke ændrer noget i vores forhold til vores flag og brugen af det. Det har overlevet værre ting!

Går man flagets historie igennem, kan man ikke undgå at bemærke, at det synes at blive nærværende, når det bliver foldet ud, når det ikke længere „hænger slapt fra sin stang", men er „i modvind". Det er et velkendt fænomen, at mennesker, og et folk, rykker tættere sammen, når der opstår kriser. For en nation opstår der under sådanne forhold et naturligt behov for at aktivere det fælles symbol.

Noget i den retning oplevede danskerne, da de i tv og på avisernes forsider så, at rasende demonstranter i Damascus og andre steder brændte Dannebrog af på gaderne som følge af gengivelser af karikatur-tegninger af profeten Muhammed i en dansk avis.

Nu er flagafbrændinger ikke noget ukendt fænomen, om end det er en noget primitiv måde at vise sin foragt på. Flagafbrændinger af det amerikanske flag har adskillige gange fundet sted på Rådhuspladsen og mange andre steder rundt omkring i verden. Fænomenet er selvfølgelig en følge af, at flaget i sig selv er et håndterligt og enkelt symbol for en nation eller en sag. Der var yderligere den finesse ved afbrændingen af Dannebrog, at man både brændte det danske flag af og kristendommens symbol - korset.

Dannebrog blev her - om ikke foldet ud i

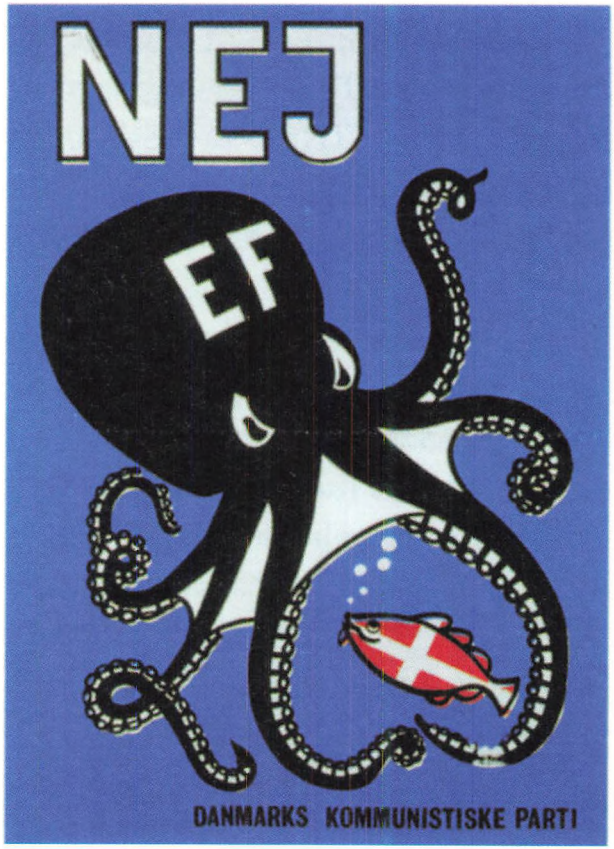

Både tilhængere og modstandere af EF relaterede til de danske værdier gennem Dannebrog som symbol.

modvind – så foldet ud og brændt. Når man afbrænder Dannebrog, viser man klart sin foragt for alle danskere. På trods af vores normalt store tolerance ved flagets anvendelse var der mange danskere, der reagerede på dette, og derefter tog holdning til den foreliggende sag – og måske flagede en ekstra gang fra flagstangen!

Dannebrog i en globaliseret verden

Dannebrog, det røde flag med det hvide kors, har nu i omkring 650 år været banner, mærke og flag for stat og folk i Danmark, og alt tyder på, at det vil det blive ved med.

I 1990 opsattes i anledning af dronning Margrethes 50-års fødselsdag Danmarks største flag-

Dannebrog udnyttet i den politiske propagandas tjeneste.

Mange idrætsforbund og -foreninger anvender Dannebrog som et naturligt element i deres logo. Her ses mærket for Danmarks Gymnastik Forbund, indført i 1990'erne.

stang ved Idrættens Hus i Brøndby. Opsætningen skete på initiativ fra Brøndby Kommune og sammen med blandt andet organisationerne Danmarks Idræts-Forbund og Team Danmark. Flaget blev foræret af Danmarks-Samfundet. Flagstangen rejser sig halvtreds meter over jorden og bærer Danmarks største Dannebrog. Ifølge praksis skal liget være 1/5 af stangen, altså ti meter. Dette medfører, at flaget så skal være 13,2 meter bredt. Det giver et areal på 132 m2! Flaget hejses naturligvis maskinelt. Dette store Dannebrog svarer til dem, der tidligere vajede over de danske fæstninger – og over Skamlingsbanken i 1800-tallet – og er vel et tegn på, at flaget ikke er gået af mode!

Det hævdes undertiden, at Danmark er et af de mest globaliserede lande i verden, og det skal nok passe. På grund af vores mangel på råstoffer og vores udstrakte handel og vores satsning på know-how er vi hurtigt gledet ud i globaliseringen. Vores udenrigspolitik afspejler også denne kendsgerning. Vi mener ikke længere, det er nødvendigt at forsvare vores suverænitet som selvstændig stat, men sender tropper ud i verden for at være med til at forsvare menneskerettighederne. Paradoksalt nok så sker dette, samtidig med at tilslutningen til EU er vigende i den danske befolkning, især når det gælder yderligere integration mellem de europæiske lande. Brugen af Dannebrog er heller ikke aftaget, men måske tværtimod tiltaget. Hverken FN-flaget eller EU-flaget har nogensinde vundet rigtigt indpas i Danmark, i modsætning til hvad der er tilfældet i mange andre lande i Europa.

Der knytter sig stærke erhvervsmæssige interesser til Dannebrog. Flaget har – sammen med et opbygget vikinge-image – ledsaget danske varer over hele verden og har stået for kvalitet og vel også en eller anden form for apolitisk grundholdning, som har tiltalt mange i den tredje verden. Beviset for dette fik man, da danske varer i Mel-

lemøsten og de muslimske lande pludselig blev miskrediteret som følge af Muhammed-krisen. Dette viste, hvor stor afsætning der var for en række af de danske varer, og hvilken udbredelse de havde. Dannebrogs betydning vendte fra den ene dag til den anden 180 grader. Hvad der den ene dag havde været en stor fordel, at reklamere med Dannebrog, blev pludselig en stor belastning.

Ny flagkommission efterlyses

Det har flere gange været fremhævet i denne fremstilling, at der fortsat hersker formelt anarki omkring Dannebrog og dets anvendelse. Flagningsforbuddet for private i 1800-tallet blev for eksempel aldrig overholdt, ligesom vi som bekendt heller aldrig har fået en flaglov. Der eksisterer heller ingen opdaterede og samlede bestemmelser eller kundgørelser vedrørende brugen af Dannebrog. De få regler, der findes, for eksempel om flagets indbyrdes dimensioner, skal stykkes sammen af meget gamle bestemmelser. Forsvaret har som den eneste myndighed et eget flagreglement, som så delvis efterlignes af andre statslige myndigheder og af private.

Nogle vil sikkert hævde, at dette nok er forklaringen på, at flaget er blevet så folkeligt og populært i Danmark. Nøjeregnende flagregler vil dæmpe danskernes glæde ved at bruge Dannebrog i alle mulige forbindelser, mener man.

Men der er vel en mellemvej. Der kunne udstedes regler om statens og det offentliges anvendelse af Dannebrog, herunder om hvilke nationale flagdage der i denne sammenhæng skulle flages på. Det ville være givtigt og gavnligt, hvis justitsministeren nedsatte en kommission, der udformede en ny kundgørelse samt retningslinjer for al anden flagning, uden at dette som sådan blev reguleret.

Sådanne bestemmelser for officiel brug behøvede bestemt ikke at lægge hindringer i vejen for den måde, vi til dagligt som danskere bruger Dannebrog på, for

det er vort flag,
som vi holder af.

DANNEBROGS ANVENDELSE

Vid det er en ære,
Dannebrog at bære

Der findes ingen samlet bestemmelse eller kundgørelse om Dannebrogs rette anvendelse. Kun om flagets dimensioner findes der ældre bestemmelser. Det må formodes, at justitsministeriet og politimyndighederne påser, at der ikke optræder mærker eller inskriptioner på Dannebrog, som der ikke foreligger tilladelse til. Flag uden mærker eller inskriptioner omtales som rene.

Forsvaret har som den eneste institution sit eget ceremonireglement, der også omfatter brugen af Dannebrog.

Her kan der derfor kun angives nogle retningslinjer for den almindelige borger og den praksis, som synes at have udviklet sig omkring brugen af Dannebrog. Gode råd og anbefalinger kan fås ved at gå ind på Danmarks-Samfundets web-site: www.danmarks-samfundet.dk.

Kategorier af Dannebrog

Dannebrog optræder i fire kategorier. Splitflaget, stutflaget, stander og vimpel. Farvemæssigt kan splitflaget optræde i henholdsvis en mørk nuance, pantoneskalaen 201 C, og en klar rød, normalt angivet som pantoneskala 032. Denne er dog ikke anført i officiel sammenhæng. Stutflaget, standeren og vimplen optræder kun i klar rød, pantoneskala 032.

Det mørkerøde splitflag er orlogsflag og anvendes kun af søværnets skibe samt i mindre udgave i søværnets kommandotegn, som for eksempel for viceadmiral, kontreadmiral etc. Det klarrøde, rene Dannebrog i splitflag-udgaven er statsflaget, der anvendes af alle officielle myndigheder. Det kan desuden optræde som konge-/kongehusflag eller distinktionsflag, for eksempel for forsvarschefen, hvor der er anbragt et mærke eller våben i en hvid firkant – en såkaldt spuns – placeret i midten af det hvide kors. Endvidere kan specielle statsmyndigheder, for eksempel toldmyndighederne, og private, der har fået særlig tilladelse, føre klarrødt splitflag med mærke eller bogstaver i øverste inderste felt.

Det rene stutflag er nationalflaget og kan bruges af alle

Dannebrogsvimplen er lang og tynd. Til søs om bord på søværnets skibe anvendes den som kommandotegn. På land ses den anvendt dagligt på flagstænger, når der ikke flages med nationalfla-

◀ Salutbatteriet Sixtus på Holmen. Flaget går kun på halv ved majestæters død og langfredag.

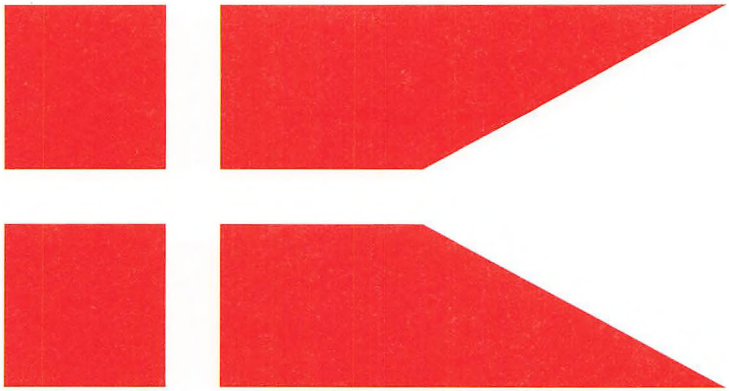

Splitflag

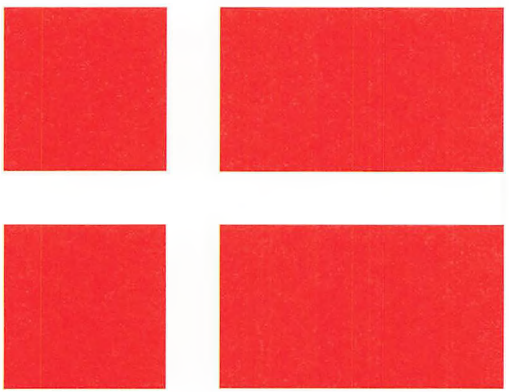

Stutflag

get, således at flagstangen aldrig står tom. Standeren er et kort, trekantet Dannebrogsflag, der i de senere år har vundet frem. På land anvendes den på samme måde som vimplen, dog ofte sat mere permanent, i de tilfælde hvor man sjældent flager, men alligevel ønsker at markere flag og flagstang. På land fremtræder vimpel og stander kun i klarrød.

Er flaget fast anbragt på en transportabel stang, betegnes det som en fane.

Proportioner

Udgangspunktet for Dannebrogs proportioner er, at bredden af det hvide kors er 1/7 af ligets

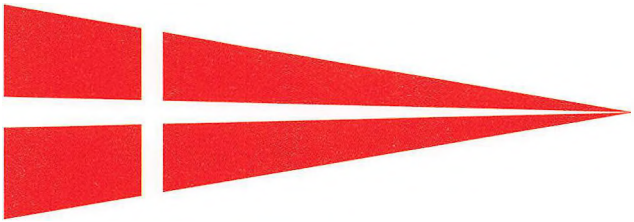

Stander

Vimpel

- det vil sige siden ind mod flagstangen - længde. Det nuværende splitflags proportioner i bredden, fastsat i 1856, er derefter: inderste felt (3); hvidt kors (1); yderste felt (3 ¾); split (5 5/8). Stutflaget er tilsvarende: inderste felt (3); hvidt kors (1); yderste felt (4 ½); yderkant til slid (3/4).

Flagplaceringer

Flaget kan anbringes på en lodret, hvid stang med rød eller guld flagknap (knop) foroven. Stangen bør ikke være i andre farver eller i flere farver, således som det kendes fra udlandet, hvor flagstænger ofte er malet i de samme farver som flaget. Ved søværnets myndigheder og andre maritime ejendomme ses ofte en flagplacering på en hvidmalet mast med gaffel svarende til mesanmasten om bord på et sejlskib. I særlige tilfælde ses skibsmaster fra lystfartøjer anvendt som flagstænger. Højden af flagstangen bør være lidt højere end den ejendom, den er placeret ved, eller i øvrigt tilpasset forholdene. Danmarks-Samfundet anbefaler for eksempel, at et hus, der er seks meter højt, har en flagstang på otte meter.

Anbringes flaget ikke på lodret stang, hænges det vandret op i liget, for eksempel på væg eller på talerstol.

Flaget kan også anbringes på skrå eller vandret stang ved placering på husmur eller ud fra et vindue.

Flaget kan også anbringes på en kiste. Flagliget er da anbragt op mod alteret. Inden begravelse fjernes flaget fra kisten.

Flages der indendørs med udenlandske flag ud over Dannebrog, for eksempel i forbindelse med idrætsarrangementer, bør Dannebrog anbringes i den bedste position, for eksempel i midten eller over de andre. Udenlandske flag anbringes efter landenes franske betegnelser i alfabetisk rækkefølge fra venstre mod højre for beskueren, svarende til at de bliver båret ind som faner. Fla-

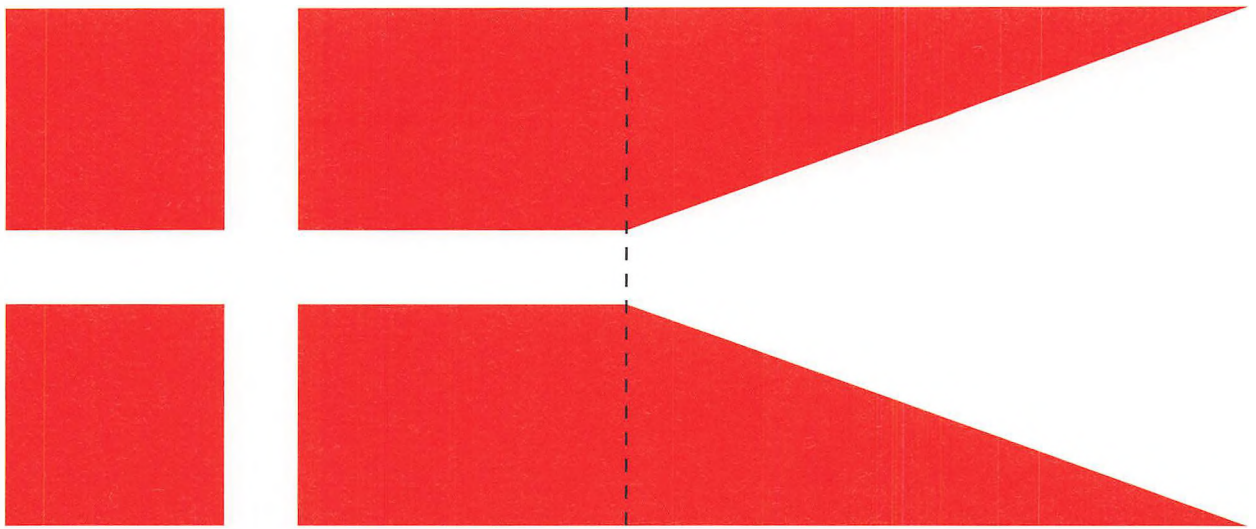

Orlogsflag 1696

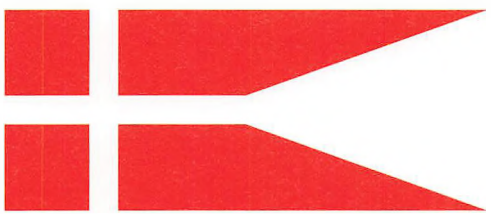

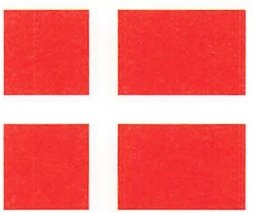

Koffardiflag 1748

ges der med udenlandske flag udendørs, bør man være opmærksom på, at der frit kan flages med de andre nordiske landes flag samt FN- og EU-flaget. Skal der gennemføres flagning med andre udenlandske flag, bør man tale med det lokale politi om tilladelse til denne flagning.

Flagning med udenlandske flag er en af de få flagbestemmelser, der findes i Danmark.

Flagets størrelse

Størrelsen af flag angives ifølge maritim skik i antal af duge a ca. ½ m stof i bredden målt langs liget. Det vil sige, at et flag, der har et flaglig med en længde på to meter, er et fire duges flag. Det største flag i Danmark er et tyve duges flag.

Flagets lig bør være 1/5 af flagstangen. Særlige mindre stormflag kan anvendes og bør da være

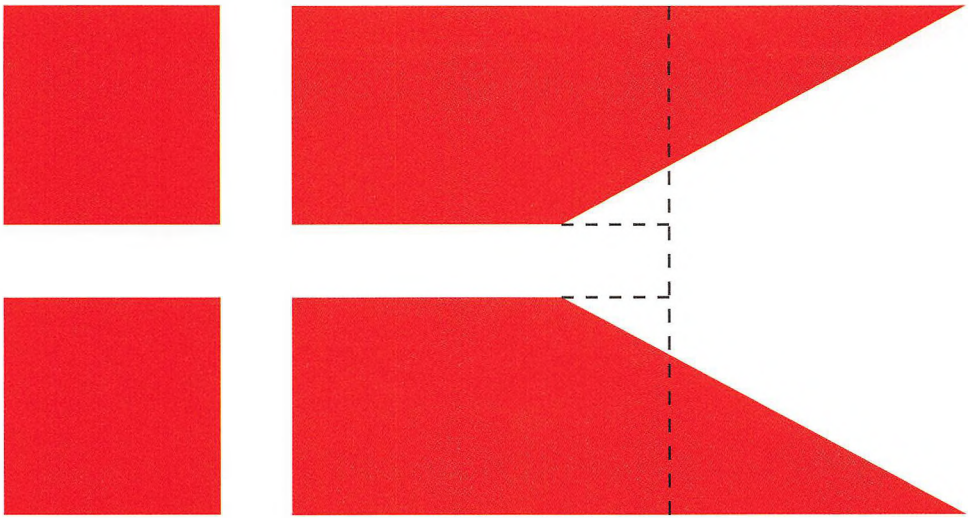

Stats- og orlogsflag 1856

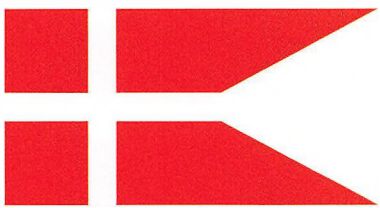

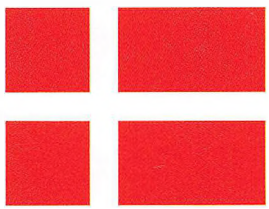

Nationalflag 1893

1/10 af flagliget. Vimplens længde bør være ½ af flagstangens længde. Standeren bør have en længde svarende til 1/20 af stangen.

Flagning

Flaget bør i princippet vaje fra solopgang til solnedgang. En mere praktisk anvisning vil dog være, at det sættes kl. 8, eller når solen står op efter dette klokkeslæt, og nedtages kl. 20, med mindre solen går ned inden dette klokkeslæt.

Skibe under sejlads må om natten føre flag. Flaget i land må kun være sat om natten, hvis det er belyst.

I forbindelse med at flaget sættes eller nedhales, må det ikke berøre jorden, ligesom det også er skik, at såvel den, der hejser flaget, som dem,

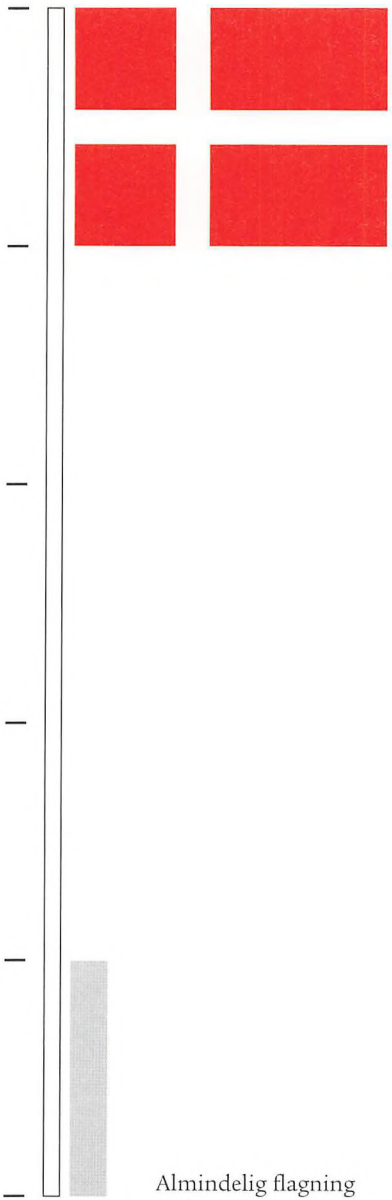

Almindelig flagning

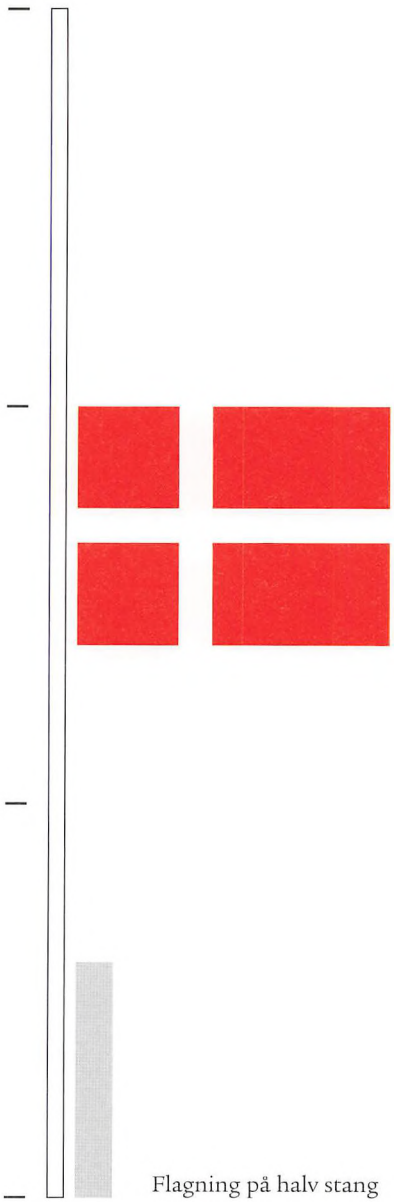

Flagning på halv stang

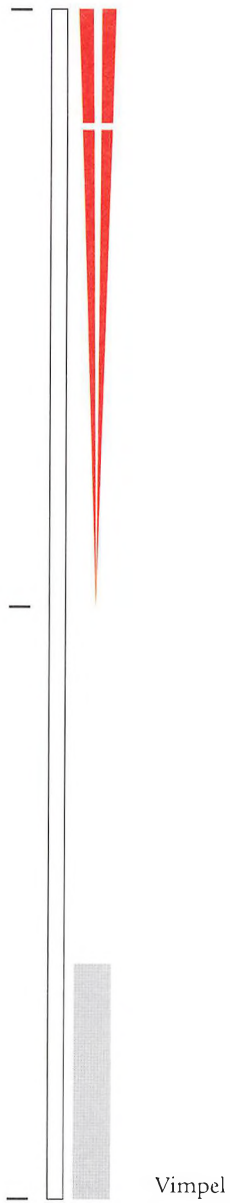

Vimpel

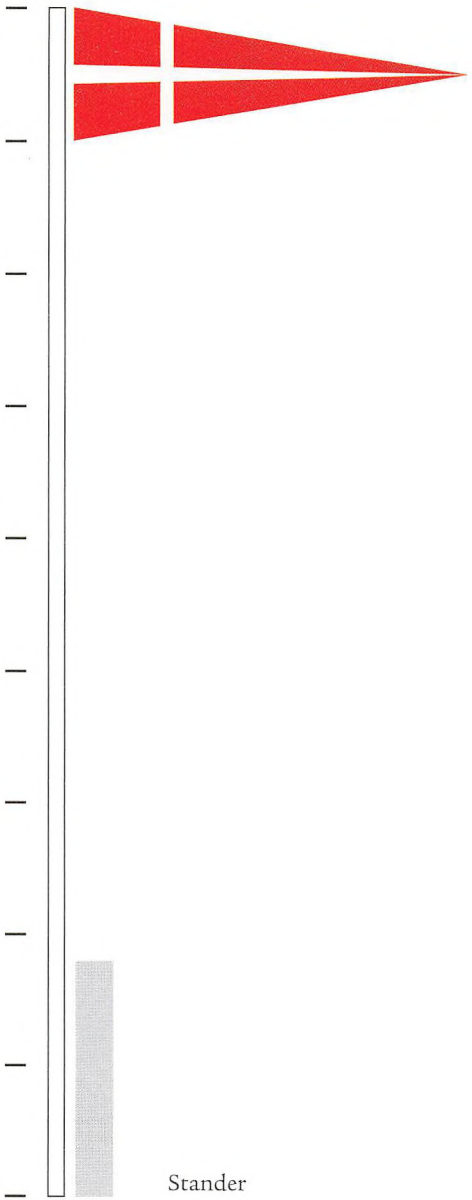

Stander

der overværer flaghejsningen, blotter hovedet i respekt for flaget. Kvinder kan beholde deres hovedbeklædning på. Efter nedhaling bør et vådt flag tørres, inden man folder det sammen. Det opbevares i foldet eller sammenrullet tilstand.

Der kan flages i sorg eller på langfredag på halv. Når flaget sættes på denne måde, hejses flaget først helt op og nedhales til en placering, således at flagets underkant befinder sig midt på flagstangen. Ved nedhaling hejses flaget først til top inden nedhalingen. Sættes flag på halv ved bisættelser eller begravelser, hejses flaget på hel stang, når denne ceremoni er overstået. Flages der på halv på skråtstillede flagstænger, for eksempel ud fra vinduer, bør flaget anbringes således, at det hvide kors er anbragt ud for flagstangens midte.

Kassation af flaget

Flag, der er falmede og slidte, bør kasseres. I dette tilfælde bør respekten for Dannebrog medføre, at flaget ikke ender som pudseklud. Flaget bør destrueres effektivt. Danmarks-Samfundet anbefaler lidt overraskende, at man brænder flag, der skal kasseres.

LITTERATUR OM DANNEBROG

„Om Dannebrog jeg veed,
det faldt fra Himlen ned“

Achen, Sven Tito:
Dannebrog
i: Heraldisk Tidsskrift 1969 ss. 423-440

Adriansen, Inge:
Nationalflag
i: Nationale symboler i det danske rige 1830-2000
2003, ss. 127-72

Bartholdy, Nils G.:
Dannebrog – legende og virkelighed
i 1219 – Dannebrog og Estland
Roskilde 1992, ss. 6-16

Betænkning afgivet af Flaglovskommissionen
af 24. september 1907
1907

Betænkning afgivet af Flaglovskommissionen
af 19. juli 1927
1929

Bjerre, Th.:
Dannebrog – fra kongebanner til orlogsflag og
fane
i: Tidsskrift for Søvæsen, 1957, s.520

Boeg, N.V.:
Vort Flag i Udlandet
i: Vort Flag, Kbh. 1943, ss. 139-156

Bruhn, Helge:
Dannebrog og danske Faner gennem Tiderne
1949

Fabricius, L.P.:
Sagnet om Danebroge og de ældste forbindelser
med Estland
i: Kirkehistoriske Samlinger, 6. Række, 1. Bd. ss.
485-533
1935

Flor, Kai:
Om Dannebrog jeg ved ...
1945

Henriksen, G. Lund:
Folkets Flag
i: Vort Flag, Kbh. 1943, ss.123-138

Henningsen, Henning:
Dannebrog og flagføring til søs

i: Handels- og Søfartsmuseets Årbog 1969, ss. 7-79

Juel, Axel:
Sange om Dannebrog
1919

Jørgensen, A.D.:
Om Danebrogs Oprindelse. En historisk Hypothes
i: Historisk Tidsskrift, 4. Række, 5. bd. ss. 415-59
1875

Jørgensen, A.D.:
Undersøgelse vedrørende Danebroge og det danske Kongevaaben
i: Historisk Tidsskrift, 6. Række, 1. Bd. ss. 148-94
1887-88

Jørgensen, Jørgen N.L.:
Det danske flag
1990

Kjølsen, F.H.:
Vort Flag paa Søen
i: Vort Flag, Kbh. 1943. ss. 50-96

Lund, Ed.:
Danebrog. Danmarks Palladium
En historisk Skildring af Danebrogs Oprindelse og Brug gennem Tiderne
1919

Løffler, E.:
Bidrag til Bedømmelse af Danebrogsagnets historiske Værd
i: Historisk Tidsskrift, 5. Række, 2. Bd. ss. 562-67
1881

Om Dannebrog jeg ved...
red. Jesper Hjermind & Kristian Melgaard
Viborg 1995

Paludan-Müller, C.:
Sagnet om den himmelfaldne Danebrogsfane
Særtryk af Fra Videnskabernes Verden, 1. Rk. ss. 77-108
1873

Poulsen, Knud:
Vort Flag og Ungdommen
i: Vort Flag, Kbh. 1943, ss. 187-198

Stangerup, Hakon:
Flaget i Poesien
i: Vort Flag, Kbh. 1943, ss. 157-185

Thaulow, Th.:
Vort Flags Historie
i: Vort Flag, Kbh. 1943, ss. 9-49

Thaulow, Th:
Vort Flag i Hæren
i: Vort Flag, Kbh. 1943, ss. 97-121

Vort Flag
København 1943

Werlauff, E.:
Om Danebrog og Danebrogsordenen.
En historisk Undersøgelse.
Efter Forfatterens Død udgivet af C.F. Wegener
1872

With, C.L. og C. Hassager:
Dannebrogsflagets Tilblivelse og Udvikling
i: Tidsskrift for Søvæsen, 1897, ss. 317-47

Worsaae, J.J.A.:
Om Danebrog
Et Foredrag i det Skandinaviske Selskab
den 17. marts 1849
1849

Inde i bogen stod digteren Poul Sørensens ord, "Et flag er smukkest i modvind".

Dannebrog er et af verdens ældste flag – oprindeligt en korsfarerfane for en kristen ridderorden – og i modsætning til langt de fleste nationalflag, så bærer flaget et navn. Oprindelig havde flaget en militær signalbetydning. Senere blev det – i takt med de nationale bevægelser og spændinger – et nationalt symbol, og efter 2. Verdenskrig og frem til de allerseneste år, har Dannebrog haft en samlende, en folkelig betydning, som stadig savner at blive belyst.

De seneste år har forvirring omkring begreber som nationalfølelse og nationalisme bragt store dele af befolkningen i forlegenhed. En dæmonisering af det nationale og af flaget har fundet sted samtidig med globaliseringen. Og konflikterne omkring Muhammed- eller karikaturkrisen udløste en alvorlig udenrigspolitisk krise. Afbrændingen af danske flag og danske ambassader og boykot af danske varer har imidlertid ikke haft den forudsete effekt i Danmark: Flagproducenterne oplever rivende efterspørgsel. Alligevel er det ikke forkert at sige, at der i dag igen står blæst om flaget.

Bogens forfatter, Han
dannet historiker, 19
chef for Forsvarets A
terskab bag sig, sene
2005. Bjerg har i tids
formand for Danmar
orlogshistoriker ur
bor i Hørsholm.

2-653-897-1
90.87 Bjerg, Hans Chr.
Dannebrog - historien
om et kristent og
nationalt symbol

Kasseret